

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ**

Кафедра економіки та фінансів

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СКЛАДАННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА
ОПП «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»
ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 07 «УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»
СПЕЦІАЛЬНОСТІ
072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ
РИНОК»**

Тернопіль-2025

Методичні вказівки для підготовки до складання атестаційного екзамену здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які навчаються за ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»/ А.Я. Крупка, Н.С. Тимошик, І.Б. Маркович, І.Г. Химич, Н.З. Зарічна. Тернопіль: ТНТУ, 2025, 122 с.

- Укладачі:
- Тимошик Наталія Степанівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ
- Маркович Ірина Богданівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ
- Химич Ірина Григорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг ТНТУ
- Зарічна Надія Зіновіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ
- Крупка Андрій Ярославович, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та фінансів ТНТУ
- Рецензенти:
- Артеменко Людмила Борисівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ
- Радинський Сергій Віталійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ

Розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та фінансів ТНТУ (протокол №14 від 24.02.2025 р.)

Розглянуто та схвалено науково-методичною комісією факультету економіки та менеджменту ТНТУ (протокол № 8 від 12.03.2025 р.)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК», ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА ОПП «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ» ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 07 «УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»	
1.1 Вихідні положення стандарту вищої освіти МОН України про атестаційний екзаме за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».....	6
1.2 Цілі й функції атестаційного екзамеу.....	6
1.3 Загальні вимоги до організації атестаційного екзамеу за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».....	7
1.4 Формування екзаменаційних комісій (ЕК).....	7
1.5 Обов'язки голови та секретаря ЕК.....	8
2. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»	
2.1 Загальні вимоги до організації проведення атестаційного екзамеу.....	9
2.2 Критерії оцінювання результатів атестаційного екзамеу.....	12
2.3 Підбиття підсумків роботи ЕК.....	13
3. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»	
3.1 Перелік запитань з дисципліни «Фінанси».....	15
3.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Фінанси».....	15
3.3 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Фінанси».....	37
3.4 Рекомендована література з дисципліни «Фінанси».....	40
4. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ»	
4.1 Перелік запитань з дисципліни «Страхування».....	42
4.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Страхування».....	42
4.3 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Страхування».....	56
4.4 Рекомендована література з дисципліни «Страхування».....	60
5. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»	
5.1 Перелік запитань з дисципліни «Банківська система».....	62
5.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Банківська система».....	62
5.3 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Банківська система».....	80
5.4 Рекомендована література з дисципліни «Банківська система».....	84
6. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»	
6.1 Перелік запитань з дисципліни «Податкова система».....	86
6.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Податкова система».....	86

6.3 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Податкова система».....	95
6.4 Рекомендована література з дисципліни «Податкова система».....	96

7. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»

7.1 Перелік запитань з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання».....	98
7.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання».....	98
7.3 Методичні підходи для розв'язку задач з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання».....	103
7.4 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання».....	116
7.5 Рекомендована література з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання».....	119

8. ПЕРЕЛІК ДОДАТКОВИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ.....

ДОДАТКИ.....	122
---------------------	------------

ВСТУП

Метою атестації здобувачів вищої освіти є визначення фактичної відповідності їх підготовки основним вимогам освітньо-професійної програми. Атестація здобувачів вищої освіти вищої освіти здійснюється екзаменаційною комісією після завершення навчання за освітнім рівнем «Бакалавр».

Атестаційний екзамен проводиться для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» факультету економіки та менеджменту Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя всіх форм навчання за освітнім рівнем «Бакалавр».

Атестаційний екзамен є формою атестації освітнього рівня «Бакалавр» та проводиться з метою підсумкового контролю теоретичних та практичних знань здобувачів вищої освіти.

Атестаційний екзамен передбачає висвітлення знань з циклу фундаментальних, загальноекономічних та спеціальних дисциплін, що дозволяє оцінити рівень фахової підготовки бакалавра.

Під час атестаційного екзамену не тільки конкретизуються, систематизуються, а й поглиблюються та закріплюються знання з найважливіших дисциплін.

Бакалавр з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку повинен володіти інтегральною компетентністю – здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі фінансів, банківської справи та страхування в ході професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування у професійній діяльності окремих методів і положень фінансової науки та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної та навчальної діяльності.

Екзаменаційна комісія оцінює рівень теоретичної і практичної підготовки випускників за відповідним освітнім рівнем з метою встановлення фактичної відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь та компетентностей.

Питання атестаційного екзамену зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» складені на основі змісту навчальних програм наступних дисциплін: «Фінанси»; «Страхування», «Банківська система», «Податкова система», «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання».

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК», ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА ОПП «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ» ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 07 «УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»

1.1 Вихідні положення стандарту вищої освіти МОН України про атестаційний екзамен за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Відповідно до Стандарту вищої освіти МОН України обрано форму атестації здобувачів вищої освіти вищої освіти освітнього рівня «Бакалавр» – атестаційний екзамен.

Атестаційний екзамен за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» містить завдання з наступних дисциплін:

- «Фінанси»;
- «Страхування»;
- «Банківська система»;
- «Податкова система»;
- «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»

1.2 Цілі й функції атестаційного екзамену

Атестаційний екзамен за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» повинен визначати рівень засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичного матеріалу та рівень сформованості практичних умінь та навичок наведених вище економічних дисциплін, вміння самостійно аналізувати складні явища та процеси суспільно-економічного розвитку, активно використовувати набуті знання у своїй професійній та суспільній діяльності.

Атестаційний екзамен за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» є продовженням навчально-виховного процесу та складовою частиною завершального етапу підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Цілі атестаційного екзамену зумовлюють і його функції. Головною з них є контроль та оцінка рівня знань, отриманих здобувачем вищої освіти протягом чотирьох років навчання з урахуванням вимог освітньої програми першого рівня вищої освіти та стандарту вищої освіти за спеціальністю «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

Реалізація цієї функції припускає перевірку методичних та теоретичних принципів, проблем та положень наведених вище початкових дисциплін, а також вміння їх використовувати при аналізі економічних явищ та в практичній діяльності. Особливу увагу необхідно приділяти виявленню знань

та вмінь здобувача вищої освіти аналізувати сучасні умови здійснення економічних реформ в Україні, проблеми, з якими стикаються суб'єкти господарювання в процесі здійснення своєї діяльності. Важливе значення має функція виявлення навичок вирішення практичних завдань, конкретного аналізу проблемних ситуацій на мікроекономічному рівні.

Атестаційний екзамен виконує ще й важливу виховну функцію. У конкретному вираженні вона виявляється в умінні здобувача освіти самостійно, логічно та послідовно висловлювати свої економічні переконання, здійснювати самоконтроль та критично оцінювати свої знання та навички.

Атестаційний екзамен за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», за умов всебічного аналізу його результатів, дозволяє найбільш вичерпно з'ясувати позитивний досвід та недоліки в організації, змісті та методиці викладання фахових економічних дисциплін, а також самостійної роботи здобувачів вищої освіти вищої освіти.

Все це дає можливість визначити конкретні заходи щодо удосконалення викладання фахових економічних дисциплін, окреслити шляхи поліпшення взаємозв'язку та спадкоємності в їх викладанні.

Отже, атестаційний екзамен виступає засобом всебічного впливу на особистість здобувача освіти та має контрольну, пізнавальну та виховну функції.

1.3 Загальні вимоги до організації атестаційного екзамену за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Організаційна підготовка до атестаційного екзамену проводиться згідно процедури, визначеної розпорядчими документами університету (наприклад, Положення про екзаменаційну комісію з атестації здобувачів вищої освіти Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя – наказ №4/7-453 від 26.06.2020).

Кафедра економіки та фінансів разом з навчальним відділом, деканатом факультету економіки та менеджменту (ФЕМ) організує підготовку до атестаційного екзамену за заздалегідь розробленим планом.

1.4 Формування екзаменаційних комісій (ЕК)

Екзаменаційна комісія (далі – ЕК) у складі голови, його заступника та членів комісії організовується щорічно і діє упродовж календарного року. До складу екзаменаційних комісій можуть входити особи, які мають академічну кваліфікацію (науковий ступінь та/або вчене звання) та/або стаж роботи за фахом не менше 5 років.

Голови ЕК призначаються з числа провідних фахівців галузі, представників державних та недержавних підприємств, установ, провідних науковців за профілем спеціальності чи з числа науково-педагогічних працівників університету, які мають науковий ступінь та/або вчене звання, як правило, доктори наук та/або професори.

Головою ЕК не може призначатися науково-педагогічний працівник кафедри, що є випусковою для освітньої програми.

Заступниками голів екзаменаційних комісій призначаються завідувачі відповідних випускових кафедр або гаранті освітніх програм.

Одна і та сама особа може призначатися головою ЕК, як правило, не більше трьох років поспіль.

До складу ЕК входять: представник адміністрації університету (ректор, проректор, декан факультету або його заступник, начальник навчального відділу або його заступник), завідувачі, професори, доценти (викладачі) випускових кафедр, провідні фахівці з виробництва. За потреби до участі в роботі ЕК можуть залучатися професори і доценти інших кафедр. Секретаря ЕК призначають з числа викладачів або навчально-допоміжного персоналу випускової кафедри. Секретар не є членом ЕК.

Пропозиції щодо кандидатур голів комісій завідувачі випускових кафедр подають до навчального відділу до 1 листопада, а пропозиції щодо персонального складу комісій – до 10 грудня поточного навчального року.

Кількість членів ЕК – не більше чотирьох осіб. В окремих обґрунтованих випадках, на підставі письмового подання завідувача випускової кафедри, кількість членів ЕК може бути збільшена до шести осіб.

Персональний склад ЕК затверджує наказом ректор не пізніше, ніж за місяць до початку її роботи.

1.5 Обов'язки голови та секретаря ЕК

Голова ЕК зобов'язаний:

- ознайомити всіх членів ЕК з їх правами та обов'язками;
- довести до членів ЕК основні завдання та вимоги щодо атестації здобувачів, критерії оцінювання, розклад роботи ЕК, особливості організації та проведення атестації;
- забезпечити роботу ЕК відповідно до затвердженого розкладу;
- обов'язково бути присутнім на засіданнях ЕК під час проведення атестації та обговорення її результатів, виставлення оцінок, прийняття рішення щодо присудження здобувачу відповідного ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації;
- розглядати звернення здобувачів з питань проведення атестації та приймати відповідні рішення;
- контролювати роботу секретаря ЕК щодо підготовки необхідних документів;
- скласти звіт про результати роботи ЕК та після обговорення його на заключному засіданні подати до навчального відділу університету.

Секретар ЕК зобов'язаний:

- доводити до відома голови і членів ЕК інформацію, що стосується її роботи;
- вести протоколи засідань ЕК;
- забезпечувати правильне і своєчасне оформлення документів, пов'язаних з роботою ЕК.

2. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»

2.1 Організація та порядок атестації здобувачів вищої освіти

Екзаменаційні комісії працюють у терміни, визначені графіком навчального процесу.

Графік роботи ЕК розробляє випускова кафедра. Його погоджує декан факультету і затверджує ректор або перший проректор.

Розклад роботи ЕК розробляє випускова кафедра. Його погоджують декан факультету та голова ЕК і затверджує перший проректор.

Розклад доводять до загального відома не пізніше, ніж за місяць до першого засідання ЕК.

Затверджені оригінали графіка і розкладу роботи ЕК подають до навчального відділу не пізніше, ніж за місяць до початку проведення атестації.

До атестації допускаються здобувачі, які виконали усі вимоги індивідуального навчального плану.

До початку роботи ЕК декан факультету подає секретарю ЕК:

- витяг з наказу по університету про затвердження персонального складу ЕК;
- розклад і графік роботи ЕК;
- списки здобувачів (за навчальними групами), допущених до атестації;
- зведену відомість, завірену власним підписом, про виконання здобувачами індивідуальних навчальних планів й отримані ними протягом усього терміну навчання оцінки з теоретичних дисциплін, курсових проєктів і робіт, практик;
- робочі навчальні програми з основних фахових дисциплін, що виносяться на атестаційні екзамени;
- екзаменаційні матеріали (екзаменаційні білети, комплексні кваліфікаційні завдання тощо), розроблені відповідно до програми атестаційного екзамену;
- перелік наочного приладдя, матеріалів довідкового характеру, передбачених для використання здобувачами під час підготовки та відповіді на запитання атестаційного екзамену, у тому числі технічні та дидактичні засоби, лабораторне обладнання;
- залікові книжки здобувачів.

Складання атестаційних екзаменів проводиться на відкритому засіданні ЕК за участю не менше половини її складу за обов'язкової присутності голови комісії. У випадку, коли голова ЕК тимчасово не може виконувати свої обов'язки (хвороба, відрадження тощо), його обов'язки виконує заступник.

Виїзні засідання ЕК, зокрема у структурних підрозділах університету, локальних центрах дистанційного навчання для певних категорій здобувачів (осіб з особливими потребами) організовуються згідно з окремим наказом ректора.

Атестаційний екзамен проводиться як комплексна перевірка набутих загальних та спеціалізованих професійних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Програму атестаційного екзамену, екзаменаційні білети, варіанти завдань, перелік довідкових матеріалів складають випускові кафедри. Їх, на підставі протокольних рішень науково-методичної комісії та вченої ради факультету, затверджує ректор (перший проректор).

Програма атестаційного екзамену повинна містити форму його проведення, перелік компетентностей, дисциплін і тем, рекомендованої літератури, питань, а також критерії оцінювання.

Атестаційні екзамени проводять за білетами, складеними у відповідності з програмами основних фахових дисциплін, що виносяться на екзамен. Тривалість атестаційних екзаменів не повинна перевищувати 6 годин на день.

Атестаційний екзамен за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» проводиться в усній формі з попередньою реєстрацією короткого змісту відповідей на підготовлених аркушах паперу, завірених штампом деканату ФЕМ. По завершенню атестаційного екзамену письмові відповіді здобувачів вищої освіти здають в архів.

Екзаменаційний білет містить два теоретичних питання та два практичні завдання, що дозволяє перевірити рівень засвоєння теоретичного матеріалу та набуті практичні навички здобувача вищої освіти.

До початку атестаційного екзамену група здобувачів вищої освіти вищої освіти, яка складає його згідно розкладу, в цей день, запрошується в аудиторію, де проводиться засідання ЕК. Голова ЕК вітає здобувачів вищої освіти вищої освіти з початком атестаційного екзамену, представляє їм членів ЕК та коротко пояснює порядок їх роботи, а також оголошує час початку та закінчення атестаційного екзамену. Після цього здобувачі вищої освіти отримують екзаменаційні білети.

Після завершення організаційних моментів, оголошується початок екзамену. Виходити здобувачам вищої освіти з аудиторії під час екзамену забороняється. Тривалість виконання завдань екзаменаційного білета для одного здобувача складає не більше 1 академічної години. Виконання здобувачами завдань атестаційного екзамену повинно мати виключно самостійний характер. Використання додаткових джерел, зокрема будь-яких технічних засобів (крім передбачених екзаменаційним білетом), чи підказування на екзамені забороняються.

Отримавши екзаменаційний білет, здобувач вищої освіти знайомиться із змістом всіх питань та завдань. В разі сумніву щодо розуміння сформульованих у білеті питань або умов практичного завдання здобувач має право звернутися за поясненням до членів ЕК.

Відповідь на теоретичні питання повинна бути ґрунтовною та повністю розкривати сутність даного питання, мати всі необхідні пояснення та визначення, а також спиратися на нормативно-правову базу. При виконанні практичного завдання здобувач вищої освіти надає розгорнуту характеристику послідовності вирішення, алгоритм розрахунку та результати обчислення

необхідних показників, висновок за розрахунками відповідно до поставленого питання.

Після завершення самостійної роботи над завданнями екзаменаційного білету здобувач вищої освіти повідомляє екзаменаційну комісію про свою готовність та дає розгорнуту відповідь на теоретичну частину завдань та виголошує результати за розв'язком практичної частини, що закріплені письмово. Члени екзаменаційної комісії ставлять додаткові запитання до здобувача, які дозволяють всебічно оцінити рівень його фахової підготовки. Результати оцінювання відповідей члени ЕК фіксують окремо за кожним завданням за критеріями: повна, частково повна, неповна, відсутня відповідь, які потім заносяться у протокол засідання ЕК.

Кожен член ЕК оцінює рівень теоретичної, практичної та наукової підготовки продемонстрованої здобувачем при складанні атестаційного екзамену. Підсумкова оцінка виводиться як середня з простим арифметичним заокругленням до цілого числа.

Рішення ЕК про підсумкову оцінку, про присудження здобувачу відповідного ступеня вищої освіти та видачу йому документа про освіту приймає на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які брали участь у засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови комісії є вирішальним.

Результати письмових атестаційних екзаменів оголошує голова комісії після перевірки робіт не пізніше наступного робочого дня, а оцінки з усних екзаменів оголошують у день їх складання (захисту).

Повторне складання атестаційних екзаменів з метою підвищення оцінки не допускається.

Здобувачу, який не менш як з 75 відсотків з усіх навчальних дисциплін, практик та курсових проєктів (робіт) індивідуального навчального плану отримав підсумкові оцінки «відмінно» (90-100 балів), а з решти – оцінки «добре» (75-89 балів), та за результатами усіх атестацій, передбачених індивідуальним навчальним планом, отримав оцінки 90-100 балів, за рішенням екзаменаційної комісії видається диплом з відзнакою, про що у протоколі її засідання робиться відповідний запис.

Здобувача, який при складанні атестаційного екзамену отримав незадовільну оцінку, відраховують з університету і йому видають академічну довідку.

Здобувач, який не атестований у встановлений термін і не склав атестаційного екзамену, має право на повторну атестацію в наступний термін роботи ЕК упродовж трьох років після закінчення університету. Перелік дисциплін, що виносяться на атестаційні екзамени, для осіб, котрі не склали ці екзамени, визначається навчальним планом, який діяв у рік закінчення здобувачем теоретичного курсу.

У цих випадках наказом ректора за поданням декана факультету здобувача поновлюють до числа студентів на контрактних умовах на період складання атестаційного екзамену.

Здобувачам, які не склали атестаційні іспити з поважної (документально підтвердженої) причини, ректор університету може продовжити термін навчання до наступного терміну роботи ЕК для складання атестаційних іспитів, але не більше, ніж на один рік.

2.2 Критерії оцінювання результатів атестаційного іспиту

Результати атестаційного іспиту визначаються такими оцінками: «відмінно»; «добре»; «задовільно»; «незадовільно».

Оцінка «відмінно» – виставляється за таких умов:

- творчий підхід до засвоєного матеріалу, повнота і правильність виконання завдання;
- вміння застосовувати найбільш оптимальні принципи й методи в конкретних ситуаціях;
- глибокий аналіз фактів та подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень;
- чітке, послідовне викладення відповіді на папері;
- вміння пов'язати теорію і практику.

Оцінка «добре» – виставляється за таких умов:

- за наявності деяких непринципових помилок несуттєвого характеру у викладі відповіді;
- переважання логічних підходів перед творчими у відповіді на питання;
- не завжди правильне прогнозування подій від прийнятих рішень;
- вміння пов'язати теорію з практикою.

Оцінка «задовільно» – виставляється за таких умов:

- репродуктивний підхід до засвоєвання та викладання матеріалу;
- недостатня повнота викладення матеріалу, але при обов'язковому виконанні (можливо з несуттєвими помилками) тих завдань, що пов'язані з розв'язанням практичних задач;
- поверхове знання основного матеріалу, наявність великої кількості неточностей у викладі матеріалу;
- нечітке викладення матеріалу на папері, порушення логічної послідовності при цьому;
- труднощі при практичному втіленні прийнятих рішень.

Оцінка «незадовільно» – виставляється за таких умов:

- відсутність знань з більшої частини матеріалу, недостатнє засвоєння принципів положень курсу;
- наявність грубих, принципівих помилок при практичному виконанні отриманих завдань;
- невиконання або виконання зі значними помилками тих завдань, що пов'язані з розв'язанням практичних задач;
- неграмотне і неправильне викладення відповідей на папері.

Оцінювання виконання завдань атестаційного іспиту здійснюють за 100-бальною шкалою з подальшим перекладом у національну 4-бальну шкалу та ECTS (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Шкала оцінювання (національна та ECTS) результатів атестаційного екзамену

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
75-81	C	
67-74	D	Задовільно
60-66	E	
35-59	FX	Незадовільно
1-34	F	

Загальну бальну оцінку формують на основі суми бальних оцінок за виконання окремих завдань екзаменаційного білета (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл балів згідно завдань екзаменаційного білету

Завдання	Кількість балів
№ 1	25
№ 2	25
№ 3	25
№ 4	25
Разом	100

2.3 Підбиття підсумків роботи ЕК

Усі засідання ЕК протоколюють. В протоколи вносять оцінки, отримані під час атестаційного екзамену, записують запитання, особливі думки членів ЕК, рекомендують до присудження відповідного ступеня вищої освіти, присвоєння кваліфікації, а також, на який документ про освіту (з відзнакою чи без відзнаки) претендує здобувач.

Протоколи підписують голова та члени ЕК, які брали участь в засіданні. Помилки та виправлення в протоколах не допускаються.

За підсумками діяльності ЕК голова комісії складає звіт, який затверджують на її заключному засіданні.

В звіті відображають рівень підготовки здобувачів вищої освіти та характеристику набутих компетентностей, вказують недоліки, допущені у підготовці здобувачів вищої освіти, зауваження щодо забезпечення організації роботи ЕК тощо, також дають пропозиції, які стосуються:

- поліпшення якості підготовки здобувачів вищої освіти;
- усунення недоліків в організації проведення атестаційних екзаменів.

Випускові кафедри:

- беруть участь у складанні звітів про роботу ЕК, на вимогу голови ЕК надають необхідну інформацію з організації освітнього процесу, його кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного

забезпечення, заходів щодо підвищення якості підготовки здобувачів вищої освіти та освітньої діяльності на кафедрі;

- обговорюють на своїх засіданнях підсумки роботи ЕК, розробляють та впроваджують заходи щодо покращення організації проведення атестаційного екзамену.

Звіт голови ЕК обговорюють на засіданні вченої ради факультету.

Оригінали протоколів засідань та звіт голови ЕК подають до навчального відділу університету упродовж п'яти робочих днів після закінчення останнього засідання ЕК.

3. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

3.1 перелік запитань з дисципліни «Фінанси»

1. Еволюційні етапи становлення та генезис фінансової науки.
2. Фінансові ресурси та фінансові резерви як особливий вид фінансових ресурсів, методи їх формування.
3. Управління фінансовою системою. Суб'єкти управління фінансами в Україні, їх функції.
4. Функціонування фінансів суб'єктів господарювання в сучасних умовах господарювання.
5. Фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, методика їх розрахунку.
6. Державний бюджет як основний фінансовий план держави, його призначення і роль у функціонування держави.
7. Державні цільові фонди як важлива складова державних фінансів, їхній вплив на економіку країни.
8. Базові теорії управління державним боргом країни.
9. Фінансовий ринок та його вплив на розвиток економіки держави.
10. Фінансова безпека як одна з найважливіших складових економічної безпеки.
11. Соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств.
12. Суть, необхідність та завдання оцінки фінансового стану підприємства.
13. Міжнародні фінанси у системі світового фінансового ринку.
14. Місцеві фінанси та їх роль у забезпечення органів місцевого самоврядування.
15. Фінансовий контроль у системі фінансового менеджменту підприємства

3.2. Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Фінанси»

1. Еволюційні етапи становлення та генезис фінансової науки

Фінанси є історично сформованою, складною та багатогранною економічною категорією. Вперше термін «фінанси» з'явився у XIII столітті. Він походить від середньовічного латинського терміну «financia», що означає обов'язкову сплату грошей на користь держави. Так тривало майже до початку XVIII ст. Під фінансами розуміли державне публічне господарство або господарство будь-якого державного утворення, наприклад міська община.

У XVIII ст. трактування поняття фінансів як державного господарства мало подальший розвиток. Державні утворення різного рівня стали називатися союзами публічного змісту, а фінанси – формами та методами добування коштів і їх витрачання цими союзами при виконанні покладених на них функцій. Згодом функціонування держави ускладнювалось, що супроводжувалось розростанням судочинного, виконавчого та фінансового апарату, а також ускладнювались

процеси господарювання, призводячи до появи надлишкового товару, грошей. Тоді терміном фінанси почали позначати значно ширше коло економічних явищ, ніж виключно податки.

Найвищого розквіту фінанси досягли у ХХ ст., коли функції держави набагато розширилися і вдосконалилися, а товарно-грошові відносини посіли головне місце в економічних системах. Фінанси перетворилися на універсальний і надзвичайно активний елемент економічного життя, розвинулися методи і форми мобілізації коштів та їх розподіл у державі.

Отже, основними передумовами виникнення фінансів є:

1. Виникнення держави.
2. Функціонування товарно-грошових відносин у формі обміну товару на гроші.
3. Розширене відтворення, яке зумовило необхідність повернення та включення в господарський оборот новоствореної вартості.

Обов'язковою ознакою участі фінансів у економічному житті держави, підприємства чи громадянина є гроші. Без використання грошей у процесах виробництва, у здійсненні державою своїх функцій, задоволенні населенням своїх життєвих потреб фінанси не існували б. Усі процеси економічного життя, де беруть участь фінанси, мають грошове вираження. Однак самі гроші не є фінансами, фінансами гроші стануть тоді, коли їхній власник створить відповідний фонд, вкладе їх у цінні папери, надасть кредит або зробить щось інше, завдяки чому матиме певний дохід. Утворення фінансів нерозривно пов'язано з існуванням грошей, як основної фізичної форми їх існування. Таким чином, фінанси є особливою економічною категорією, яка характеризує специфічний вид грошових відносин.

Фінанси як економічна категорія по різному тлумачаться науковцями. Однак найпоширенішим визначенням фінансів є наступне:

Фінанси – це економічна категорія, що відображає створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення потреб господарської діяльності, надання різноманітних послуг населенню з боку держави, забезпечення виконання державою її функцій.

Фінанси сприяють забезпеченню збалансованості економіки держави на основі досягнення відповідності між матеріальними і грошовими ресурсами. Фінанси надають можливість державі формувати цільові фонди грошових ресурсів суспільного призначення, необхідні для виконання всіх функцій держави.

2. Фінансові ресурси та фінансові резерви як особливий вид фінансових ресурсів та методи їх формування

Фінансові ресурси – фонди грошових засобів, що формуються підприємствами, державою та населенням, і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб тощо.

Обсяг фінансових ресурсів держави залежить від ступеня розвитку економіки країни, методів господарювання. Головним джерелом фінансових ресурсів є ВВП.

В залежності від рівня, на якому проходить формування і використання фінансових ресурсів, їх поділяють на:

- централізовані – які утворюються на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць, об'єднань, міністерств;
- децентралізовані – створюються окремими підприємствами.

Також фінансові ресурси поділяють на власні і позичені.

Власні фінансові ресурси – це грошові кошти, отримані в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності. До них належать доходи, прибутки, статутний капітал.

Позичені ресурси – це грошові кошти, отримані в результаті кредитів і займів, які набувають характеру заборгованості, а саме банківські кредити, запозичення в міжнародних фінансових організацій, кошти залучені на фондовому ринку тощо.

Фактори, що впливають на величину фінансових ресурсів:

1. Ефективність господарської діяльності (фактори росту – величина прибутку, обсяги реалізації тощо).
2. Частка національного багатства країни, що залучається в господарський оборот (обсяги земельних і лісових угідь, водних ресурсів, основного капіталу тощо).
3. Масштаби перерозподільчої, алокаційної та регламентуючої активності держави, що відображається у ставках податків, відрахувань тощо.

Напрями використання фінансових ресурсів держави:

1. Значна частина загальнодержавних коштів спрямовується на розвиток народного господарства, будівництво нових підприємств, структурну перебудову галузей;
2. Утримання соціально-культурних установ: лікувальних, освітніх, культурних, спортивних і т.п. закладів
3. Соціальний захист населення; виплата пенсій, допомоги у випадках втрати працездатності, інвалідності, при догляді за хворою дитиною, при вагітності та пологах, допомоги малозабезпеченим верствам населення, багатодітним сім'ям, дітям-сиротам тощо.
4. Фінансування міжнародної діяльності передбачає утримання представництв, консульств за кордоном, участь в роботі міжнародних організацій, фондів, союзів тощо, здійснення міжнародного співробітництва, підтримка міжнародних культурних, наукових та інформаційних зв'язків;
5. Видатки держави по охороні навколишнього середовища включають затрати, пов'язані з раціональним використанням водних, лісових, земельних, мінеральних та інших видів ресурсів.
6. Видатки пов'язані із управлінням країною, тобто. утримання державних органів законодавчої, виконавчої і судової влади, апарату Президента України, фінансових, фіскальних, митних та інших органів;

7. Оборона країни; утримання Збройних сил, закупівля озброєння та військової техніки, мобілізаційна підготовка галузей народного господарства та ін.

Напрями використання фінансових ресурсів підприємств:

1. Розширене відтворення і розвиток підприємств: придбання обладнання та інвентаря, капітальне будівництво, ремонт основних фондів, здійснення реконструкції, оновлення виробництва, автоматизація, механізація виробничих процесів тощо;

2. Вирішення соціальних проблем трудового колективу: утримання соціально-культурних об'єктів (баз відпочинку, будинків культури, дитячих садків, профілакторіїв), будівництво житла;

3. Матеріальне стимулювання працюючих за досягнення кращих індивідуальних та колективних результатів: премії, персональні надбавки, компенсації.

Актуальним питанням вдосконалення фінансових відносин є питання про встановлення раціонального співвідношення між централізованими і децентралізованими фінансовими ресурсами. Високий рівень податків та інших обов'язкових внесків приводить до зростання фінансових ресурсів держави і зменшення, відповідно, фінансових ресурсів підприємств, що негативно відображається на результатах їхньої діяльності, підриває матеріальну зацікавленість у досягненні кращих показників, а також сприяє відтоку коштів у тіньовий бізнес.

Специфічним методом фінансових ресурсів є фінансові резерви. Ними є тимчасово вилучені з обороту кошти, які використовуються при настанні непередбачених обставин.

Фінансові резерви формуються як на централізованому так і на децентралізованому рівні.

Методи формування фінансових резервів:

1. Бюджетний – створення при кожному бюджеті відповідних резервів для фінансування видатків, пов'язаних із надзвичайними подіями.

2. Страховий – створення резервів страховими організаціями для відшкодування витрат, пов'язаних з страховими випадками.

3. Господарський – формування фінансових резервів підприємств, банків та іншими установами.

Один з найбільших резервів в Україні є Резервний фонд Кабінету Міністрів України, який формується в розмірі, що не перевищує 2% видаткової частини бюджету.

3. Управління фінансовою системою. Суб'єкти управління фінансами в Україні, їх функції

Фінансова система є фундаментальною підвалиною цивілізації. Як і держава, ринок, гроші, власність, вона є ефективним знаряддям забезпечення життєдіяльності суспільства, і, насамперед, процесів розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами й територіями; усунення вад ринкових механізмів

щодо розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами; заохочення бізнесу, ділової та інвестиційної активності, мотивації до праці, антициклічного регулювання економіки; підтримання рівня зайнятості; стабілізації економічного стану в державі.

Фінансова система – сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ (інституцій) за допомогою яких формуються, розподіляються і використовуються.

Ефективне функціонування фінансової системи в Україні, здійснення цілеспрямованої фінансової політики за допомогою фінансового механізму залежить від організації фінансових взаємовідносин.

Ці взаємовідносини відбуваються через систему державних органів та інститутів за допомогою форм і методів організації управлінської діяльності.

Така діяльність зумовлена історичними, економічними та політичними умовами розвитку держави і підпорядковується фінансовій політиці. У фінансових взаємовідносинах вирізняють об'єкти і суб'єкти управління (табл. 1).

Таблиця 1

Система фінансових відносин в Україні

№	Суб'єкти фінансових відносин	Вид фінансових відносин
1	Держава і підприємства	Платежі до державного бюджету Відрахування до різних фондів державного, регіонального та галузевого рівня Бюджетне фінансування
2	Підприємства різних типів і організаційно-правових форм	Платіжні зобов'язання постачальників і покупців Штрафні санкції та неустойки за порушення договірної дисципліни Фінансова винагорода за виконання особливих вимог замовника
3	Підприємство і його структурні підрозділи	Обслуговування господарських зв'язків.
4	Підприємство і його працівники	Матеріальне стимулювання працівників
5	Державні органи різних рівнів управління	Розподіл диференціальної ренти Фінансування природничо-охоронних заходів Фінансування регіонів, територіально-виробничих комплексів
6	Держава і організації та установи	Бюджетне фінансування Система оподаткування
7	Держава і населення	Пенсії, допомоги, стипендії, соціальні виплати, податки, лотереї, вклади на депозити тощо

Об'єктами управління є різні форми та методи фінансових відносин. Суб'єктами – ті організаційні структури, які здійснюють управління (державні фінансові органи, фінансові відділи підприємств та ін.). Сукупність усіх організаційних структур, що виконують управління фінансами, становить фінансовий апарат.

Основним завданням органів управління фінансовою системою в державі є забезпечення злагодженості функціонування окремих сфер і ланок фінансових відносин. Це досягається шляхом чіткого розподілу функцій і повноважень між фінансовими органами й інституціями.

В управлінні фінансами розрізняють декілька функціональних складових: планування, стратегічне й оперативне управління та контроль.

Планування посідає важливе місце в системі управління фінансами. Його об'єктом є фінансова діяльність держави та суб'єктів господарювання, а результатом – складання фінансових планів. У процесі планування держава та суб'єкти господарювання оцінюють стан своїх фінансів, виявляють можливість збільшення фінансових ресурсів, розробляють напрямки їх ефективного використання.

У системі органів управління фінансами доцільно виокремлювати органи стратегічного й оперативного управління фінансами. Так до органів стратегічного управління фінансами належать:

- Верховна Рада України;
- Президент України;
- Кабінет Міністрів України.

До органів оперативного управління фінансами належать:

- Рахункова Палата;
- Міністерство фінансів;
- Державна Казначейська служба;
- Фінансові виконавчі органи на місцях.

Стратегічне управління - це загальне управління фінансами, що поєднує дії, розраховані на довгострокову перспективу і вирішення глобальних завдань розвитку фінансової системи країни.

Стратегічне управління виявляється у визначенні фінансових ресурсів шляхом прогнозування на майбутнє, встановлення обсягів фінансових ресурсів на реалізацію цільових програм тощо; здійснення вищими органами державної влади та управління (Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України). До сфери безпосереднього державного управління належать лише державні фінанси.

Оперативне управління фінансами - це управління фінансами, що становить сукупність заходів, розроблених на основі оперативного аналізу фінансової ситуації, фінансового планування, контролю та регулювання, складання й виконання фінансових планів. Оперативне управління фінансами - головна функція апарату фінансової системи держави: Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної фінансової інспекції України, фінансових управлінь (відділів), міністерств, відомств, місцевих рад, фінансових служб підприємств та організацій.

4. Функціонування фінансів суб'єктів господарювання в сучасних умовах господарювання

Фінанси суб'єктів господарювання є складовою частиною фінансової системи і займають визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Вони функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід. Задоволення суспільних потреб, фінансова стійкість країни залежить від стану фінансів підприємств.

Фінанси підприємств призначені для забезпечення їх виробничої діяльності. Основою фінансів підприємств є формування фінансових ресурсів,

отримання і розподіл доходів з метою забезпечення відтворення виробництва. Вони виконують роль сполучної ланки між окремими циклами відтворювального процесу. Брак ресурсів веде до падіння виробництва, а їх відсутність – до його припинення. Наявність достатніх доходів створює передумови для нормального перебігу відтворювального процесу, але ще не гарантує його, оскільки все залежить від їх раціонального розподілу й ефективного використання. Саме це і є основним завданням фінансів підприємств.

Фінанси підприємств безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів.

У процесі відтворення фінанси підприємств як економічна категорія проявляються та виражають свою суть через такі функції:

- формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;
- розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної, виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання своїх фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими підприємствами;
- контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Фінансові ресурси підприємства – це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства. Вони характеризують фінансовий потенціал, тобто можливості підприємства у проведенні витрат з метою отримання доходу. Фінансові ресурси поряд з трудовими і матеріальними ресурсами є важливою складовою ресурсної забезпеченості підприємств.

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час формування статутного капіталу, а також у процесі розподілу грошових надходжень, використання доходів та розподілу прибутків.

Формування та використання фінансових ресурсів на підприємствах – це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Фінансові ресурси підприємства формуються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. До внутрішніх джерел належать: статутний капітал, валовий дохід та прибуток.

Зовнішніми джерелами фінансових ресурсів підприємств:

- кошти, що надходять з бюджету та інших фондів на безповоротній основі;
- кредити, що надаються банками за плату на поворотній основі;
- кошти, залучені на фондовому ринку.

Загальна сума фінансових ресурсів на підприємстві складається з наступних елементів:

- статутний (акціонерний) капітал;
- додатковий капітал (сума капітального та емісійного доходу);
- резервний капітал (який може формуватися в обов'язковому законодавчо закріпленому порядку, а може – у порядку, передбаченому рішеннями засновників);

- прибуток (нерозподілений);
 - ресурси зовнішнього фінансування: одержані коротко- та довгострокові кредити; кошти від розміщених облігацій тощо;
 - кредиторська заборгованість (перед власними працівниками, бюджетом, постачальниками, підрядниками тощо);
 - відстрочена та розстрочена податкова заборгованість;
 - сформовані резерви (наприклад – наступних виплат і платежів) тощо.
- Уявлення про склад пасивів (фінансових ресурсів) та їх розміщення у активах дає баланс підприємства (форма № 1).

5. Фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, методика їх розрахунку

Фінансовим результатом діяльності підприємства є прибуток або збиток. Фінансові результати відображають кількісні й якісні чинники діяльності підприємств. Прибуток (чи збиток) є інтегрованим показником, на нього впливають усі фактори діяльності підприємств. Залежно від рівня дії вони поділяються на макро- і мікроекономічні.

До макроекономічних факторів належить збалансованість попиту і пропозиції. Діяльність підприємства починається з маркетингових досліджень з метою визначення його місця на ринку, прогнозування відповідних змін. Підприємство не може безпосередньо впливати на ці чинники, однак воно мусить максимально їх враховувати. Безглуздо випускати продукцію, яка потім не матиме збуту. Зміна ситуації на ринку (поява нових товаровиробників, нових ідентичних товарів, переорієнтування попиту на інші товари) може істотно вплинути на рівновагу попиту і пропозиції, що відіб'ється на обсязі продажу і цінах, а в підсумку – на фінансових результатах.

Мікроекономічні фактори відображають діяльність самого підприємства.

Система мікроекономічних факторів визначається характером і умовами формування прибутку в галузі. Наприклад, на прибуток у промисловості впливають такі фактори:

- обсяг виробництва продукції;
- ціна за одиницю продукції;
- собівартість одиниці продукції;
- обсяг реалізації.

Фінансовий результат визначається як різниця між валовими доходами і валовими витратами. Прибуток є метою діяльності підприємства та джерелом витрат на розвиток виробництва. Прибуток і його рівень характеризує ефективність виробництва, збиток свідчить про неефективне господарювання. Прибуток означає примноження фінансових ресурсів, збиток — їх втрати.

Фінансовий результат складається з :

- прибуток (збиток) від основної діяльності;
- прибуток (збиток) від фінансових операцій.

Переважну частину становить прибуток від основної діяльності. Він формується за рахунок реалізації продукції (робіт, послуг).

В Україні затверджена така методика обрахунку прибутку:

1. Виручка від реалізації продукції – ПДВ, акцизний податок = Чистий дохід;

2. Чистий дохід – собівартість реалізованої продукції = Валовий прибуток (збиток);

3. Валовий прибуток + інший операційний дохід (продаж майна) – адміністративні витрати – витрати на збут – інші операційні витрати = фінансовий результат від операційної діяльності;

4. Фінансовий результат від операційної діяльності + фінансові доходи (отримані дивіденди) – фінансові витрати (сплачені дивіденди) = Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування;

5. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування – податок на прибуток = чистий прибуток.

6. Державний бюджет як основний фінансовий план держави, його призначення і роль у функціонуванні держави

Бюджет є економічною категорією, в якій матеріалізуються всі фінансові відносини між державою та підприємствами, домогосподарствами та між іншими країнами і міжнародним організаціями.

Основними передумовами появи бюджету є:

- наявність держави;
- наявність товарно-грошових відносин;
- наявність чітко визначених у законодавчому порядку джерел,

поступлень та напрямків використання коштів.

Найбільш характерними рисами бюджету є:

1) Бюджет по зовнішній формі являє собою фінансовий план, обов'язковий до виконання.

2) Через бюджет розподіляється значна частка ВВП та національного доходу суспільства, вхідні та вихідні грошові потоки бюджету є найбільшими серед грошових потоків країни.

3) Бюджет є відображенням соціально-економічної політики країни, є безпосереднім важелем усіх перерозподільних процесів в державі, а також відображенням масштабів суспільного сектора.

4) Бюджет, прийнятий парламентом має силу закону.

Державний бюджет можна розглядати з різних сторін соціально-економічного життя:

1. Він є інструментом алокації (нагромадження) та перерозподілу фінансових ресурсів.

2. Він є центральною ланкою фінансової системи і функціонально з'єднаний з усіма іншими ланками фінансової системи.

3. Бюджет виконує всі ті функції які виконують фінанси суспільного сектору (алокаційна, перерозподільна, стабілізаційна).

Природа бюджету та бюджетних відносин складається з економічної та суспільно-політичної складової.

Економічна природа бюджету полягає в тому, що через важелі нагромадження, перерозподілу та стабілізації здійснюється соціально-

економічна політика участі суспільного сектору у господарських процесах, стимулювання економічного і соціального розвитку, державного регулювання економіки, макроекономічна та регіональна політика.

Суспільно-політична складова природи бюджету, полягає в тому, що структурні та макроекономічні параметри бюджету визначаються шляхом політичного діалогу, протиставлення інтересів різних політичних груп. Країна отримує той бюджет, який схвалюється суспільним вибором через делегування політичних, партіям представницьких повноважень. В умовах зрілої демократії бюджет відображає загальний попит населення на суспільні блага, структуру оподаткування на масштаби соціальних трансфертів. Оскільки представницькі органи змушені реагувати на громадську думку з метою досягнення та утримання політичної, адміністративної та економічної влади.

Підсумовуючи можна сказати, що бюджет є компромісом між економічною доцільністю та політичним рішенням.

7. Державні цільові фонди як важлива складова державних фінансів, їхній вплив на економіку країни

Фонди фінансових ресурсів цільового призначення є самостійною ланкою фінансової системи і входять до складу державних фінансів. *Державні цільові фонди* – форма перерозподілу й використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб та комплексного їх використання на основі самостійності. Державні фонди цільового призначення створюються на основі відповідних законодавчих актів вищих органів влади, якими регламентується їх діяльність, вказуються джерела формування, визначаються порядок та напрямки використання коштів, що ними залучені.

Формування коштів державних фондів цільового призначення відбувається за рахунок обов'язкових платежів юридичних та фізичних осіб.

За допомогою цільових державних фондів можна:

- впливати на процеси виробництва шляхом фінансування і субсидування суб'єктів господарської діяльності;
- забезпечити природоохоронні заходи, фінансуючи їх за рахунок спеціально визначених джерел і штрафів за забруднення навколишнього середовища;
- надавати соціальні послуги населенню шляхом виплати субсидій, допомоги, пенсій та фінансування соціальної сфери;

Залежно від цільового призначення державні фонди поділяються на економічні і соціальні, а відповідно до рівня управління - на державні і регіональні.

Правом створення цільових фондів наділені як органи центральної, так і місцевої влади. На регіональному рівні формуються свої цільові фонди за рахунок місцевих джерел. Загальнодержавні цільові фонди мають свої територіальні відділення і передають частину коштів у розпорядження територіальних владних структур. Цільові державні фонди, як правило, перебувають у розпорядженні державних органів влади, але оперативне

управління здійснюється спеціально створеним адміністративним апаратом. Управлінські структури мають відповідні права й обов'язки щодо використання фондів, визначені законом. Загалом принципи організації централізованих фондів фінансових ресурсів можна сформулювати так:

- відрахування до фондів централізовано визначаються державою відповідними законами і є власністю держави;
- відрахування до фондів є обов'язковими платежами й можуть стягуватися примусово;
- витрати з фондів здійснюються лише на певні потреби, передбачені законом.

В Україні найбільшим за обсягами та повноваженнями є Пенсійний фонд України державні цільові фонди.

Функції між цільовими фондами державного соціального страхування чітко розмежовані.

8. Базові аспекти управління державним боргом країни

Управління державним боргом - це комплекс заходів, спрямованих на підтримання оптимального боргового тягаря для бюджету та макроекономічної системи. Управління державним боргом здійснюється щодо: 1) співвідношення державного боргу до ВВП; 2) строкової структури державного боргу; 3) щодо ставок дохідності в розрізі боргових інструментів; 4) складу власників державного боргу.

Основним імперативом політики управління державним боргом є максимальне відтермінування його остаточного погашення. Фактично це означає, що державний борг повністю ніколи не погашається, оскільки старі випуски покриваються за рахунок нових. В даному випадку, важливо, щоб ринок мав достатню переконаність у спроможності уряду обслуговувати майбутні нові запозичення. Поки така впевненість існує, використання якихось інших методів управління державним боргом чи залучення податкових надходжень для погашення боргових зобов'язань є зайвими.

Одним з найпростіших методів управління державним боргом є інфляція, яка знецінює реальну вартість державного боргу.

З метою відстрочення остаточного терміну погашення державного боргу здійснюється його рефінансування, тобто погашення попередніх позик за рахунок нових. Рефінансування буває просте, коли на суму погашення боргових зобов'язань випускається нова емісія, і складне, коли при погашенні емітуються короткострокові облігації, а при погашенні нових короткострокових облігацій випускаються довгострокові і т.д. Однак різновекторне коливання процентних ставок на ринку в розрізі їх строковості ускладнює процес рефінансування. Наприклад, коли на ринку зростають процентні ставки по довгострокових цінних паперах, то орієнтація управлінців державним боргом на розміщення довгострокових боргових паперів може призвести до надмірного підвищення майбутньої вартості боргового тягаря. Така ситуація тим більше ускладнюється, коли існує невпевненість щодо співмірного з теперішнім рівнем надходжень до бюджету,

адже в такому разі на пропозицію суспільних благ може виділятися менша сума коштів. Крім того, майбутнє зниження процентних ставок означатиме, що уряд гарантував надто високі інфляційні премії, коли розміщував свої довгострокові папери, порівняно з тими, які обертаються на ринку тепер. Отже, підвищення довгострокових процентних ставок спонукатиме розміщувати короткострокові цінні папери. При цьому, тягар високих боргових виплат, зумовлений зростанням доходності, матиме місце тільки у короткостроковому періоді, окресленому строковістю таких запозичень, а отже, в разі появи більш сприятливої кон'юнктури на фінансових ринках уряд може розмістити строкові папери і мінімізувати майбутню вартість боргового тягара. Однак, активна експансія пропозиції короткострокових паперів може призвести до концентрації виплат у вузькому часовому діапазоні, що негативно позначатиметься на стані обслуговування державного боргу, актуалізуючи погребу у розміщення довгострокових паперів. Як ми бачимо, застосування рефінансування теоретично можливе у нескінченному періоді, однак ефективність цього методу залежить від вмілого маніпулювання з пропозицією різних за строками цінних паперів та підлаштування під вимоги кон'юнктури.

У випадку, коли уряд не спроможний здійснити рефінансування, а загальна сума коштів, яка може бути спрямована кредитором, наперед невідома, здійснюється процес реструктуризації та переоформлення. Серед інструментів переоформлення державного боргу розрізняють:

- конверсію, коли здійснюється зміна строків погашення та доходності за державними позиками. Основна мета конверсії - зменшити поточний борговий тягар, перекладаючи його на майбутнє;

- консолідацію, коли здійснюється об'єднання різних за формою чи за кредиторами боргових зобов'язань і на визначену суму емітуються якісно відмінні цінні папери;

- своп боргу (обмін боргу) на інші активи, як правило, на акції. Ідея використання цього інструменту полягає в тому, щоб зменшити борговий тягар, який накладається на бюджетну систему та економіку країни та перекласти ризики неотримання доходу у площину приватної ініціативи.

Специфічним управлінським рішенням в системі боргового менеджменту є тимчасова відмова від погашення зобов'язань, або дефолт. Однак як і дефолт, так і реструктуризація боргу негативно позначається на іміджі країни як позичальника, унеможливаючи вихід на фінансові ринки у майбутньому. Основна мета цього полягає у формуванні опосередкованих важелів впливу на уряд країни з метою схилити його до проведення раціональної макроекономічної політики, яка би виключала вірогідність появи дефолту у майбутньому.

9. Фінансовий ринок та його вплив на розвиток економіки держави

Функціонування ринкової економіки ґрунтується на функціонуванні різноманітних ринків, які можна згрупувати в два основні класи: ринки виробленої продукції (товарів та послуг) та ринки трудових і фінансових

ресурсів. На ринку фінансових ресурсів виділяють ринки, де у процесі господарювання виникає потреба в коштах для розширення діяльності, а також такі, у яких накопичуються заощадження, що можуть бути використані для інвестицій. Саме на ринку фінансових ресурсів, або фінансовому ринку, відбувається перелив коштів, при якому вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому, як правило, кошти спрямовуються від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто використовує їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню продуктивності та ефективності економіки в цілому, а й поліпшенню економічного добробуту кожного члена суспільства.

На фінансовому ринку ті, що мають вільні фінансові ресурси, передають їх на різних умовах іншим учасникам ринку, які опосередковано через суб'єктів ринку або безпосередньо використовують залучені ресурси для фінансування різних галузей економіки, забезпечення потреб населення та потреб державного бюджету. Фінансові ресурси надаються на умовах позики або на умовах співвласності, коли інвестор набуває прав власності на придбані за інвестовані кошти матеріальні чи нематеріальні активи.

Передача в користування фінансових ресурсів на фінансовому ринку оформляється тим чи іншим фінансовим інструментом. Якщо ресурси передаються на умовах позики, це оформляється відповідними інструментами позики – борговими цінними паперами (облігаціями, векселями, ощадними сертифікатами тощо) або різними видами кредитних інструментів. Якщо інвестор вкладає кошти в акціонерний капітал, така операція оформляється інструментами власності – акціями. Платою за надані в позику ресурси виступає процент, а при безстроковому інвестуванні коштів в акціонерний капітал – прибуток у вигляді дивідендів і капіталізований прибуток, що направляється на збільшення власного капіталу корпорації.

Фінансовий ринок являє собою систему економічних та правових відносин, пов'язаних із купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів. Суб'єктами цих відносин виступають держава, а також ті, хто бажає передати в користування вільні фінансові ресурси, ті, які потребують інвестицій, та фінансові посередники, які на стабільній, впорядкованій основі забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів серед учасників ринку.

Осіб, які інвестують кошти в діяльність інших суб'єктів ринку, купуючи певні фінансові активи, називають інвесторами та власниками фінансових активів – акцій, облігацій, депозитів тощо. Тих, хто залучає вільні фінансові ресурси через випуск та продаж інвесторам фінансових активів, називають емітентами таких активів. Кожен фінансовий актив є активом інвестора – власника активу та зобов'язанням того, хто емітував даний актив.

Торгівля фінансовими активами між учасниками ринку відбувається за посередництвом різноманітних фінансових інститутів. Саме вони забезпечують неперервне функціонування ринку, розміщення серед інвесторів нових та обіг на ринку емітованих раніше активів. Фінансові посередники є необхідними учасниками фінансового ринку, які забезпечують інвесторам оперативне вкладення коштів у фінансові активи та вилучення коштів з процесу

інвестування. Учасникам ринку, які потребують інвестицій, фінансові посередники допомагають залучити кошти за відповідну плату.

Фінансові ринки виконують ряд важливих функцій:

1. Мобілізація і трансформація вільних коштів у позиковий та інвестиційний капітал.

2. Фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та фінансове забезпечення процесів інвестування.

3. Вплив на грошовий обіг і прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів.

4. Формування ринкових цін на окремі види фінансових активів.

5. Формування умов для мінімізації фінансових ризиків.

6. Кредитування суб'єктів економічної діяльності.

Ціною ресурсів на фінансовому ринку є:

- процент за користування кредитом;

- дивіденди;

- курсові різниці.

У країнах з розвинутою ринковою економікою функціонують високоефективні фінансові ринки, які забезпечують механізм перерозподілу фінансових ресурсів серед учасників ринку і сприяють ефективному розміщенню заощаджень серед галузей економіки. В Україні та країнах, що ступили на шлях ринкових перетворень в економіці, фінансові ринки перебувають на різних стадіях формування та розвитку. Розвитку фінансових ринків у таких країнах сприяють масова приватизація, подолання кризових явищ та позитивні зрушення в економіці. Паралельно з цим, як правило, відбувається формування відповідної законодавчої бази та механізму, що гарантує її виконання.

10. Фінансова безпека як одна з найважливіших складових економічної безпеки

Однією із найважливіших складових економічної безпеки є фінансова безпека, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей економіки, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету.

Формування і практична реалізація дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачають, перш за все, з'ясування суті цього поняття, визначення факторів, що впливають на стан фінансової безпеки, дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури.

Поняття фінансової безпеки так само широке, як, власне, і тлумачення фінансів як економічної категорії. На сьогодні відсутнє єдине усталене визначення поняття "фінансова безпека". Таким чином, з позицій різностороннього підходу фінансова безпека — захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності,

стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори:

- рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);
- характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;
- політичний клімат у країні;
- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти.

Щодо зовнішнього, то це, перш за все, фінансовий суверенітет країни, незалежність національної фінансової системи від впливу міжнародних фінансово-кредитних організацій і транснаціонального капіталу. Проте вести мову про абсолютну фінансову незалежність в умовах глобалізації некоректно. Адже на фінансовій безпеці України позначаються процеси фінансової глобалізації, що посилюються у світовому співтоваристві. Відтак проблема фінансової безпеки сьогодні виходить за національні межі. Зростає рівень інтеграції та консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу і посилюється інтенсивність його обігу. Як стверджують фахівці, "у світі сформувалися грандіозні потоки "світових грошей", що не підпорядковуються ні національним урядам, ні будь-яким іншим політичним інституціям. Вони не утворилися як вияв потреб виробництва, торгівлі, інвестування чи споживання. Головним їх джерелом є переважно торгівля грішми". Тому при розробці стратегії фінансової безпеки держави важливо скрупульозно аналізувати і враховувати поточну та ймовірну ситуацію на світових валютних ринках і ринках капіталу.

Безпека внутрішньої фінансової сфери України визначається досконалістю правової, організаційної та інституціональної бази, а також політичною стабільністю, рівнем ризиків ринкової кон'юнктури, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку. Тому фінансова безпека формується завдяки безпеці усіх структурних складових фінансової безпеки.

11. Соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств

Фінанси домогосподарств є складовою фінансової системи держави та відображають систему грошових відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання грошових доходів і заощаджень населення з метою забезпечення життєдіяльності та відтворення робочої сили.

У соціально-економічному аспекті домогосподарство виступає як самостійний суб'єкт економіки, який одночасно є споживачем, власником ресурсів (праці, капіталу, майна) і учасником фінансового ринку. Через фінанси домогосподарств відбувається перерозподіл частини національного доходу між державою, підприємствами та населенням.

Матеріальною основою фінансів домогосподарств є їхні доходи, до яких належать: заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності, соціальні трансферти, доходи від власності (проценти, дивіденди), інші надходження. Використання цих доходів здійснюється через витрати на споживання, сплату податків і обов'язкових платежів, формування заощаджень та інвестування.

Соціальна сутність фінансів домогосподарств полягає у забезпеченні належного рівня життя населення, задоволенні особистих і сімейних потреб, формуванні людського капіталу. Економічна сутність проявляється у їх ролі як джерела інвестиційних ресурсів через заощадження, що акумулюються у банківській системі, на фондовому ринку або спрямовуються в підприємницьку діяльність.

Фінанси домогосподарств виконують такі основні функції:

Розподільчу – забезпечують розподіл доходів між споживанням і нагромадженням.

Відтворювальну – створюють умови для відновлення та розвитку трудового потенціалу.

Регулюючу – впливають на структуру попиту та економічну активність.

Контрольну – проявляється у плануванні та контролі сімейного бюджету.

Таким чином, фінанси домогосподарств є специфічною формою грошових відносин, які забезпечують матеріальну основу існування населення та одночасно виступають важливим фактором розвитку національної економіки.

Фінанси домогосподарств формуються та функціонують у тісному взаємозв'язку з макроекономічними процесами. Рівень доходів населення, податкове навантаження, інфляція, стан ринку праці та грошово-кредитна політика держави безпосередньо впливають на обсяг і структуру фінансових ресурсів домогосподарств.

Важливою складовою є процес формування заощаджень, які виступають джерелом інвестицій у національну економіку. Заощадження можуть набувати організованої форми (банківські депозити, інвестиції у цінні папери, участь у недержавних пенсійних фондах, страхування життя) або неорганізованої форми (зберігання готівки). Рівень заощаджень визначає інвестиційний потенціал країни та впливає на темпи економічного зростання.

У сучасних умовах фінанси домогосподарств дедалі більше інтегруються у фінансовий ринок через використання кредитних інструментів (споживчі кредити, іпотека), платіжних сервісів, інвестиційних платформ. Це розширює

фінансові можливості населення, але водночас підвищує рівень фінансових ризиків і потребує належного рівня фінансової грамотності.

Окремого значення набуває соціальна функція фінансів домогосподарств у частині формування людського капіталу. Витрати на освіту, охорону здоров'я, професійний розвиток створюють основу довгострокового економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності робочої сили.

Таким чином, фінанси домогосподарств є не лише інструментом забезпечення поточного споживання, а й важливим чинником соціальної стабільності, інвестиційної активності та сталого розвитку економіки в цілому.

12. Суть, необхідність та завдання оцінки фінансового стану підприємства.

Оцінка фінансового стану підприємства є системним процесом аналізу показників його діяльності з метою визначення рівня платоспроможності, фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та рентабельності. Вона базується на даних фінансової звітності та відображає реальні можливості суб'єкта господарювання щодо забезпечення безперервності діяльності й виконання зобов'язань.

Сутність оцінки фінансового стану полягає у виявленні результатів формування та використання фінансових ресурсів підприємства, визначенні ефективності управління активами і капіталом, а також встановленні рівня фінансових ризиків. Це не лише фіксація поточного стану, а й аналітична основа для прогнозування подальшого розвитку.

Необхідність оцінки фінансового стану зумовлена потребами різних груп користувачів інформації. Керівництво підприємства використовує результати аналізу для прийняття управлінських рішень. Інвестори оцінюють доцільність вкладення капіталу. Кредитори визначають рівень кредитоспроможності. Держава здійснює контроль за фінансовою дисципліною та податковими надходженнями.

Основними завданнями оцінки фінансового стану є:

- Визначення рівня ліквідності та платоспроможності підприємства.
- Оцінка фінансової стійкості та структури капіталу.
- Аналіз ефективності використання активів і фінансових ресурсів.
- Виявлення резервів підвищення прибутковості та ділової активності.
- Прогнозування можливих фінансових ускладнень або ризику банкрутства.

Таким чином, оцінка фінансового стану є необхідним інструментом управління підприємством, що забезпечує обґрунтованість стратегічних і тактичних рішень та сприяє підвищенню конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Додатково до зазначених напрямів оцінки фінансового стану підприємства використовують розширену систему показників, які дають змогу комплексно охарактеризувати його діяльність.

Окрім ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності, аналіз включає такі групи показників:

1. Показники майнового стану (структури активів):

- частка необоротних і оборотних активів;
- коефіцієнт зносу та оновлення основних засобів;
- коефіцієнт мобільності активів.

2. Показники структури капіталу:

- коефіцієнт автономії (фінансової незалежності);
- коефіцієнт фінансового левериджу;
- співвідношення власного і позикового капіталу;
- коефіцієнт маневреності власного капіталу.

3. Показники ділової активності (оборотності):

- оборотність активів;
- оборотність запасів;
- оборотність дебіторської та кредиторської заборгованості;
- тривалість операційного та фінансового циклів.

4. Показники прибутковості (рентабельності):

- рентабельність активів (ROA);
- рентабельність власного капіталу (ROE);
- рентабельність продажів;
- маржинальний прибуток.

5. Показники грошових потоків:

- чистий грошовий потік;
- достатність операційного грошового потоку;
- покриття зобов'язань грошовими надходженнями.

6. Показники ринкової активності (для акціонерних товариств):

- прибуток на одну акцію (EPS);
- коефіцієнт ціна/прибуток (P/E);
- дивідендна дохідність.

Комплексне використання зазначених показників дозволяє не лише визначити поточний фінансовий стан підприємства, а й оцінити тенденції його розвитку, рівень фінансових ризиків та потенціал зростання.

13. Міжнародні фінанси у системі світового фінансового ринку.

Міжнародні фінанси є складовою глобальної фінансової системи та відображають сукупність грошових відносин, що виникають між державами, міжнародними організаціями, фінансовими інститутами, транснаціональними корпораціями та іншими суб'єктами у процесі руху капіталів, валютних операцій і формування міжнародних фінансових ресурсів.

Економічна сутність міжнародних фінансів полягає у забезпеченні перерозподілу фінансових ресурсів між країнами, фінансуванні зовнішньоекономічної діяльності, обслуговуванні міжнародної торгівлі та інвестицій. Вони функціонують на основі валютних відносин і тісно пов'язані з платіжними балансами держав, валютними курсами, міжнародним кредитом і рухом портфельних та прямих інвестицій.

Світовий фінансовий ринок є середовищем реалізації міжнародних фінансів. Він охоплює такі основні сегменти:

1. Міжнародний валютний ринок.
2. Світовий кредитний ринок.
3. Міжнародний ринок цінних паперів.
4. Ринок похідних фінансових інструментів.

Через ці сегменти здійснюється мобілізація та розміщення фінансових ресурсів у глобальному масштабі. Міжнародні фінанси забезпечують рух капіталу з країн із надлишком ресурсів до країн, що потребують інвестицій, сприяючи інтеграції національних економік у світове господарство.

Важливу роль у функціонуванні міжнародних фінансів відіграють міжнародні фінансові організації, зокрема Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Банк міжнародних розрахунків, які здійснюють регулювання, кредитування та координацію фінансової політики на міждержавному рівні.

Міжнародні фінанси виконують такі основні функції:

- розподільчу (перерозподіл капіталів між країнами);
- регулюючу (вплив на валютні курси, платіжний баланс, рух інвестицій);
- стабілізаційну (підтримка фінансової рівноваги через міжнародні механізми допомоги);
- інформаційну (формування сигналів щодо стану світової економіки).

Таким чином, міжнародні фінанси є ключовим елементом світового фінансового ринку, що забезпечує глобальний рух капіталу, інтеграцію фінансових систем та формування умов для розвитку світової економіки.

Доповнюючи характеристику міжнародних фінансів у системі світового фінансового ринку, важливо розглянути фінансові інструменти, що функціонують на сучасному фондовому ринку.

Фінансові інструменти фондового ринку - це стандартизовані документи або контракти, які підтверджують майнові права, зобов'язання чи вимоги щодо отримання доходу в майбутньому. Вони забезпечують мобілізацію капіталу, перерозподіл фінансових ресурсів і управління ризиками.

Основними інструментами сучасного фондового ринку є:

1. Часткові (пайові) інструменти:

- акції (звичайні та привілейовані), що засвідчують право власності на частку в капіталі компанії та право на дивіденди;
- депозитарні розписки (ADR, GDR), які дозволяють інвесторам купувати акції іноземних компаній на національних біржах.

2. Боргові інструменти:

- облігації державні та корпоративні;
- єврооблігації;
- муніципальні облігації;
- комерційні папери.

3. Похідні фінансові інструменти (деривативи):

- ф'ючерси;
- форварди;
- опціони;

– свопи.

Їхня вартість залежить від базового активу (акцій, валют, процентних ставок, товарів) і використовується для хеджування ризиків або спекулятивних операцій.

4. Інституційні інструменти колективного інвестування:

- інвестиційні фонди;
- біржові інвестиційні фонди (ETF);
- венчурні фонди.

Вони акумулюють кошти інвесторів для їх подальшого професійного управління.

5. Структуровані та гібридні інструменти:

- конвертовані облігації;
- облігації з варрантами;
- структурні ноти.

Поєднують ознаки боргових і пайових інструментів.

Сучасний фондовий ринок характеризується високим рівнем цифровізації, електронною торгівлею, глобальною інтеграцією біржових майданчиків та швидким рухом капіталу. Це підвищує ліквідність ринку, але водночас збільшує рівень фінансових ризиків і волатильності.

Таким чином, фінансові інструменти фондового ринку є ключовими механізмами акумулювання інвестиційних ресурсів, забезпечення економічного зростання та інтеграції національних економік у світову фінансову систему.

14. Місцеві фінанси та їх роль у забезпечення органів місцевого самоврядування.

Місцеві фінанси є складовою публічних фінансів держави та відображають систему економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу й використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування з метою виконання покладених на них функцій.

Економічна сутність місцевих фінансів полягає у забезпеченні фінансової бази територіальних громад, необхідної для реалізації власних і делегованих повноважень. Вони виступають інструментом територіального перерозподілу частини валового внутрішнього продукту та забезпечують надання публічних послуг населенню на місцевому рівні.

Матеріальною основою місцевих фінансів є:

- місцеві бюджети;
- доходи від місцевих податків і зборів;
- частки загальнодержавних податків, закріплені за місцевими бюджетами;
- міжбюджетні трансферти (дотації, субвенції);
- доходи комунальних підприємств;
- місцеві запозичення.

Роль місцевих фінансів у забезпеченні діяльності органів місцевого самоврядування полягає у створенні фінансових умов для:

1. Утримання органів управління та комунальних установ.

2. Фінансування освіти, охорони здоров'я, культури, житлово-комунального господарства.
3. Реалізації програм соціально-економічного розвитку територій.
4. Розвитку інфраструктури та благоустрою.
5. Підтримки місцевого підприємництва та інвестиційної активності.

Місцеві фінанси виконують розподільчу, регулюючу та контрольну функції. Через бюджетний процес здійснюється планування доходів і видатків, забезпечується контроль за цільовим використанням коштів, оцінюється ефективність бюджетних програм.

У сучасних умовах децентралізації значення місцевих фінансів зростає, оскільки фінансова автономія територіальних громад є передумовою їх самостійності, відповідальності та сталого розвитку.

Місцеві фінанси виступають ключовим інструментом реалізації повноважень органів місцевого самоврядування та забезпечення належного рівня публічних послуг для населення.

Доповнюючи характеристику місцевих фінансів, слід окремо акцентувати на ролі міжбюджетних трансфертів та діяльності комунальних установ і організацій.

Міжбюджетні трансферти є важливим інструментом фінансового вирівнювання територій. Вони спрямовані на забезпечення мінімальних соціальних стандартів у всіх громадах незалежно від рівня їх податкової спроможності. До основних форм трансфертів належать базова дотація, освітня та медична субвенції, інші цільові субвенції з державного бюджету. Завдяки трансфертам забезпечується фінансування делегованих державою повноважень, зменшується диспропорція в доходній базі громад та підтримується бюджетна збалансованість.

Водночас надмірна залежність місцевих бюджетів від трансфертів може обмежувати фінансову автономію органів місцевого самоврядування. Тому важливим завданням є розширення власної доходної бази громад, підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів, активізація інвестиційної діяльності.

Суттєву роль у системі місцевих фінансів відіграють комунальні установи та організації. До них належать заклади освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, підприємства житлово-комунального господарства, транспортні та інші підприємства, що перебувають у комунальній власності територіальних громад. Їх фінансування здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, власних доходів та цільових надходжень.

Комунальні підприємства можуть формувати власні фінансові ресурси через надання послуг населенню та господарюючим суб'єктам. Водночас вони потребують постійного фінансового контролю, оскільки їх діяльність пов'язана з використанням бюджетних коштів і управлінням майном громади. Ефективне функціонування комунального сектору безпосередньо впливає на якість публічних послуг і рівень соціального забезпечення населення.

Таким чином, міжбюджетні трансферти та комунальні установи є ключовими елементами механізму місцевих фінансів, що забезпечують

фінансову стабільність територіальних громад і реалізацію їх соціально-економічних функцій.

15. Фінансовий контроль у системі фінансового менеджменту підприємства

Фінансовий контроль є складовою фінансового менеджменту підприємства та являє собою систему заходів і процедур, спрямованих на перевірку законності, доцільності, ефективності формування і використання фінансових ресурсів. Його призначення полягає у забезпеченні фінансової дисципліни, мінімізації ризиків і підвищенні результативності господарської діяльності.

У системі фінансового менеджменту фінансовий контроль виконує функцію зворотного зв'язку між плануванням, організацією, мотивацією та оцінкою результатів діяльності. Він дозволяє своєчасно виявляти відхилення від затверджених фінансових планів, бюджетів і нормативів, а також приймати коригувальні управлінські рішення.

Основними об'єктами фінансового контролю на підприємстві є:

- доходи, витрати та фінансові результати;
- грошові потоки;
- стан активів і зобов'язань;
- розрахунки з контрагентами;
- використання власного і позикового капіталу.

Фінансовий контроль може здійснюватися у формах:

1. Попереднього контролю – на етапі планування і прийняття фінансових рішень.
2. Поточного контролю – у процесі здійснення господарських операцій.
3. Наступного контролю – за результатами звітного періоду.

За організаційною ознакою розрізняють внутрішній та зовнішній фінансовий контроль. Внутрішній контроль здійснюється службами підприємства (фінансовою службою, бухгалтерією, внутрішнім аудитом) і спрямований на підвищення ефективності управління. Зовнішній контроль проводиться незалежними аудиторами, податковими та іншими контролюючими органами.

Фінансовий контроль тісно пов'язаний із бюджетуванням, управлінням витратами, аналізом фінансового стану та управлінням ризиками. Його ефективність визначає рівень фінансової стабільності підприємства, запобігає зловживанням і сприяє зростанню прибутковості.

Таким чином, фінансовий контроль є необхідним елементом системи фінансового менеджменту, який забезпечує раціональне використання фінансових ресурсів і досягнення стратегічних цілей підприємства.

Додатково слід зазначити, що фінансовий контроль у системі фінансового менеджменту виконує не лише функцію перевірки, а й аналітичну та превентивну функції. Він спрямований на попередження фінансових порушень, неефективних витрат і необґрунтованих управлінських рішень ще до моменту їх реалізації.

Важливим елементом фінансового контролю є система внутрішнього контролю підприємства, яка включає організаційну структуру, розподіл повноважень, процедури авторизації операцій, систему документообігу, контроль доступу до активів та інформації. Раціонально побудована система внутрішнього контролю зменшує ризик фінансових втрат, шахрайства та помилок у звітності.

У сучасних умовах значна увага приділяється контролю грошових потоків. Аналіз руху грошових коштів дозволяє оцінити реальну платоспроможність підприємства, своєчасність розрахунків із кредиторами та бюджетом, здатність фінансувати інвестиційні проекти. Контроль за дебіторською та кредиторською заборгованістю є важливим чинником підтримання ліквідності.

Окреме місце займає контроль фінансових ризиків. Він передбачає ідентифікацію ризиків (кредитного, валютного, процентного, інвестиційного), оцінку їх впливу та розроблення заходів мінімізації. У цьому контексті фінансовий контроль інтегрується з системою ризик-менеджменту підприємства.

Інструментами фінансового контролю є:

- фінансове планування та бюджетування;
- економічний аналіз і система фінансових коефіцієнтів;
- внутрішній аудит;
- управлінська звітність;
- моніторинг виконання фінансових планів.

Ефективний фінансовий контроль підвищує прозорість діяльності підприємства, зміцнює довіру інвесторів і кредиторів, забезпечує обґрунтованість управлінських рішень та сприяє досягненню довгострокової фінансової стійкості.

3.3 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Фінанси»

Задача 1

Вартість основних засобів 10 000 грн., річна інфляція склала 15%, чи потрібно підприємству проводити індексацію?

Розв'язок

Коефіцієнт індексації, яки визначається за формулою:

$$K_i = (i - 10) / 100$$

де i — індекс інфляції в процентах року, за результатами якого проводиться індексація (тобто минулого року) + 100.

Якщо величина K_i не перевищує 1, індексація не проводиться. Тобто, коли інфляція перевищує 10% на рік (коли її індекс перевищує 110%), застосовують механізм індексації.

$$K_i = (115 - 10) / 100 = 1,05.$$

Різниця, що утворилась між проіндексованою вартістю основних засобів та їх вартістю до індексації називається капітальним доходом. В даному випадку

капітальний дохід дорівнює 500 грн. (10,5 тис. - 10 тис). Отже, вартість основних засобів після індексації = 10 тис. грн. $*1,05 = 10,5$ тис. грн.

Задача 2

Обчислити суму податку на додану вартість, що належить до сплати в бюджет виробничим підприємством на основі таких даних:

1. Виробництво і реалізація товарів (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Дані для розрахунків

Назва товару	Обсяг виробництва, шт.	Обсяг продажу, шт.	Ціна за одиницю товару (без ПДВ), грн.
А	5000	4000	10,0
Б	4200	4500	9,5
В	6400	7000	8,0
Г	800	650	10,0
Д	10000	10000	5,0

2. Вартість оплачених транспортних послуг (з ПДВ) – 25,0 тис. грн.

3. Вартість придбаних напівфабрикатів (без ПДВ) – 54,0 тис. грн.

4. Вартість оплачених запасних частин (без ПДВ) – 12,0 тис. грн.

5. Переплата ПДВ за попередній період – 10,0 тис. грн.

Розв'язок

Розглядаємо операції в порядку їх здійснення (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Розрахункові дані

Зміст операції	Сума ПДВ (грн) що підлягає	
	відшкодуванню	Сплаті
1. 1. Реалізовано продукцію: 4000*10=40000 ПДВ=40000/5=8000 4500*9,5=42750 ПДВ=42750/5=8550 7000*8=56000 ПДВ=56000/5=11200 650*10=6500 ПДВ=6500/5=1300 10000*5=50000 ПДВ=50000/5=10000	-	39050
2. Оплачено вартість транспортних послуг (з ПДВ) 25,0 тис. грн. ПДВ=25000/6=4166	4166	-
3. Придбано напівфабрикати (без ПДВ) на суму 54,0 тис. грн. ПДВ=54000/5=10800	10800	-
4. Оплачено запасні частини (без ПДВ)) на суму) на суму 12,0 тис. грн ПДВ=12000/5=2400	2400	-
5. Переплата ПДВ за попередній період на суму 10,0 тис. грн.	10000	-
Разом	27366	39050
Підлягає сплаті до бюджету	-	11684

Задача 3

Визначити суми утримань із заробітної плати, які необхідно утримати з працівників підприємства за звітній місяць на основі даних про нараховану зарплату (табл. 3.1). У 2024 році застосовується базова ставка ПДФО 18% та 5% військовий збір.

Таблиця 3.1

Дані для розрахунків

№	Прізвище та ініціали	Нарахована з/п, грн.
1	2	3
1	Коваленко О.І. (директор)	29600
2	Сидор В.Я. (головний бухгалтер)	27300
3	Куц М.О. (прибиральник)	14900

Розв'язок

Розрахункові дані подаємо в табл. 3.2:

Таблиця 3.2

Розрахункові дані

№	Прізвище та ініціали	Нарахована з/п, грн.	Утримання	
			ПДФО 18%	ВЗ 5%
1	2	3	4	5
1	Коваленко О.І. (директор)	29600	5328	1480
2	Сидор В.Я. (головний бухгалтер)	27300	4914	1365
3	Куц М.О. (прибиральник)	14900	2682	745
Всього		21800	12964	3590

Загальна сума ПДФО, що підлягає до сплати, становить 12964 грн., сума військового збору – 3590 грн.

Задача 4

Обрахуйте чистий прибуток (збиток) підприємства, якщо виручка від реалізації становить 545 тис. грн. (в т. ч. ПДВ), собівартість реалізованої продукції – 386 тис. грн., витрати на збут – 60 тис. грн., адміністративні витрати – 5% від собівартості продукції, інші операційні витрати – 2% від адміністративних витрат.

Розв'язок

Чистий дохід (ЧД) знаходимо з формули 4.1:

$$\text{ЧД} = \text{Виручка} - \text{ПДВ}. \quad (4.1)$$

Отже:

$$\text{ЧД} = 545000 - 90833,33 = 454166,67 \text{ грн.}$$

Валовий прибуток (ВП) розраховуємо за формулою 4.2:

$$\text{ВП} = \text{ЧД} - \text{Срп}, \quad (4.2)$$

де C_{pn} – собівартість реалізованої продукції.

Отже:

$$ВП = 454166,67 - 386000 = 68166,67 \text{ грн.}$$

Знаходимо фінансовий результат (ΦP) від операційної діяльності (4.3):

$$\Phi P = ВП + I_{од} - A_v - B_z - I_{ов}, \quad (4.3)$$

де $I_{од}$ – інші операційні витрати; A_v – адміністративні витрати; B_z – витрати на збут; $I_{ов}$ – інші операційні витрати.

Отже:

$$\Phi P = 68166,67 - 60000 - (386000 \times 15\%) - (19300 \times 2\%) = -11519,33 \text{ грн.}$$

Отже, чистий збиток підприємства становить 11519,33 грн.

Задача 5

Обрахуйте ВВП держави, якщо обсяг споживання за n – й рік становив 520 млрд. грн., обсяги інвестицій були втричі менші, ніж обсяги споживання, обсяги державних закупівель становили 115% сукупних інвестицій, а чистий експорт сягнув 73 млрд. грн. Запропонуйте заходи зростання рівня ВВП держави.

Розв'язок

ВВП визначимо за формулою:

$$Y = C + I + G + NX$$

де C - обсяг споживання

I - обсяг інвестицій

G - обсяг державних закупівель

NX - обсяг чистого експорту

Виконаємо необхідні розрахунки:

$$I = 520 \text{ млн.} / 3 = 173,33 \text{ млн. грн.}$$

$$G = 173,33 \text{ млн. грн.} * 115\% = 199,33 \text{ млн. грн.}$$

$$Y = 520 + 173,33 + 199,33 + 73 = 965,66 \text{ млн. грн.}$$

Отже, ВВП за n -й рік становив 965,66 млн. грн.

3.4 Рекомендована література з дисципліни «Фінанси»

Основна література:

1. Опарін В. М. Фінансова система України : підручник / В. М. Опарін, В. М. Федосов, П. І. Юхименко. Київ : КНЕУ, 2018. 712 с.
2. Фінанси підприємств: підручник / О.Б.Курило, Л.П.Бондаренко, О.И Вівчар, О.М.Чубка. К.: Видавничий дім «Кондор», 2020. 340 с.
3. Шкварчук Л.О. Вступ до фаху «Фінанси, банківська справа та страхування»: навчальний посібник. Львів: Простір-М, 2019. 232 с.
4. Крисоватий А. І. Податкова система : підручник / А. І. Крисоватий, В. М. Мельник, В. В. Маслій. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 512 с.
5. Лютий І. О. Фінанси : підручник / І. О. Лютий, Т. Г. Савченко, В. І. Опарін та ін. ; за заг. ред. І. О. Лютого. Київ : КНЕУ, 2021. 656 с.

6. Павлюк К. В. Державні фінанси : підручник / К. В. Павлюк, В. А. Пінчук, І. Я. Чугунов. Київ : КНЕУ, 2020. 592 с.
 7. Фінанси підприємств : підручник / за ред. Т. Г. Савченко. Київ : КНТЕУ, 2020. 420 с.
 8. Фінанси : підручник / С. І. Юрій, Л. М. Демиденко, О. А. Шевчук та ін. ; за заг. ред. С. І. Юрія. Київ : Знання, 2021. 680 с.
 9. Кириленко О. П. Бюджетна система України : підручник / О. П. Кириленко, А. В. Лучка, В. Г. Дем'янишин. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 544 с.
 10. Школьник І. О. Фінансовий ринок : підручник / І. О. Школьник, І. М. Боярко. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 536 с.
- 11. Додаткова література:**
1. Деркач Т. В. Фінанси : навчальний посібник / Т. В. Деркач, О. М. Гончаренко. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 240 с.
 2. Лютий І. О. Страхування : підручник / І. О. Лютий, М. В. Романюк. Київ : Алерта, 2020. 560 с.
 3. Чугунов І. Я. Фінансова система України : навчальний посібник / І. Я. Чугунов, О. А. Самошкіна. Київ : КНТЕУ, 2021. 400 с.
 4. Сіташ Т. Д. Публічні фінанси : навчальний посібник / Т. Д. Сіташ, Н. М. Гаркуша. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 272 с.
 5. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підручник / П. І. Юхименко, В. М. Федосов. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 432 с.

4. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ»

4.1. Перелік запитань з дисципліни «Страховання»

1. Організаційно-правові аспекти укладення і виконання договорів страхування та гарантії захисту страхувальників.
2. Діяльність страхових посередників
3. Ризик-орієнтований нагляд НБУ та система регулювання страхового ринку України.
4. Страховання фінансових та кредитних ризиків суб'єктів господарювання.
5. Загальна характеристика і призначення перестраховальних операцій
6. Співстраховання у системі розподілу страхового ризику.
7. Оподаткування доходів страховиків
8. Доходи, витрати та показники ефективності діяльності страховика.
9. Способи забезпечення фінансової надійності страховика
10. Медичне страхування в Україні: взаємодія державної та добровільної систем.

4.2. Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Страховання»

1. Організаційно-правові аспекти укладення і виконання договорів страхування та гарантії захисту страхувальників.

Договір страхування є центральним елементом страхових правовідносин та виступає юридичною підставою виникнення обов'язків страховика здійснити страхову виплату, а страхувальника – сплачувати страхові платежі. Його правове регулювання в Україні здійснюється Цивільним кодексом України, Законом України «Про страхування» та нормативно-правовими актами Національного банку України як регулятора небанківського фінансового ринку.

Договір страхування – це двосторонній оплатний договір, що має алеаторний (ризиковий) характер, оскільки момент та обсяг виконання зобов'язань страховика залежать від настання випадкової події – страхового випадку.

Сторонами договору є:

- страховик – фінансова установа, що має ліцензію на здійснення страхової діяльності;
- страхувальник – фізична або юридична особа, яка укладає договір;
- вигодонабувач – особа, на користь якої здійснюється виплата (може не збігатися зі страхувальником);
- застрахована особа – у особистому страхуванні.

Процедура укладення договору складається з кількох етапів.

1. Подання заяви страхувальником

Страхувальник надає страховикові інформацію про об'єкт страхування, стан ризику, історію збитків. Принцип добросовісності (utmost good faith) зобов'язує надати правдиві відомості.

2. Андеррайтинг (оцінка ризику)

Страховик оцінює ймовірність настання страхового випадку, визначає тариф, франшизу, обмеження відповідальності.

3. Узгодження умов

До істотних умов належать:

- об'єкт страхування;
- страхові ризики;
- страхова сума;
- страховий тариф;
- строк дії договору;
- порядок виплати.

4. Оформлення договору

Договір підтверджується страховим полісом, сертифікатом або електронним договором.

Сучасне страхування активно використовує дистанційні продажі. Електронний договір укладається шляхом:

- електронної ідентифікації клієнта;
- акцепту оферти;
- оплати страхового платежу.

Такий договір має повну юридичну силу та є рівнозначним паперовому. Страхувальник отримує електронний поліс.

Обов'язки страхувальника:

- своєчасна сплата платежів;
- повідомлення про настання події;
- зменшення збитків;
- надання документів.

Обов'язки страховика:

- прийняття документів;
- оцінка збитків;
- здійснення виплати у встановлений строк;
- надання роз'яснень клієнту.

Страховик має право відмовити у виплаті у разі:

- навмисних дій страхувальника;
- неправдивих відомостей;
- несвоєчасного повідомлення;
- події, що не входить до страхових ризиків.

Відмова повинна бути обґрунтованою та письмовою.

Система захисту прав страхувальників включає:

- Інформаційний захист - страховик зобов'язаний розкрити всі умови до укладення договору.

- Регуляторний контроль - НБУ контролює платоспроможність та поведінку страховиків.
- Претензійний порядок - клієнт може подати скаргу страховикові або регулятору.
- Судовий захист - спори вирішуються в суді.
- Захист від недобросовісних продажів - заборонено нав'язування послуг та введення в оману.

Договір виконує наступні функції:

- юридичну функцію (встановлює зобов'язання);
- економічну функцію (перерозподіл ризику);
- соціальну функцію (захист майнових інтересів).

Таким чином, договір страхування є ключовим інструментом реалізації страхової послуги, а система правових гарантій спрямована на формування довіри до страхового ринку.

2. Діяльність страхових посередників

Страховий ринок функціонує ефективно лише за умови наявності професійних учасників, які забезпечують взаємодію між страховиком і клієнтом. Такими учасниками є страхові посередники. Вони відіграють ключову роль у просуванні страхових продуктів, консультиванні клієнтів та формуванні довіри до страхових послуг. Діяльність страхових посередників в Україні регулюється законодавством про страхування та нормативними актами Національного банку України.

Страхові посередники – це фізичні або юридичні особи, які за винагороду здійснюють посередницьку діяльність з укладення та супроводу договорів страхування. Вони не є страховиками і не приймають на себе страхового ризику, але сприяють укладенню договору та обслуговуванню клієнта.

Основні функції посередників:

- інформування клієнтів про страхові продукти;
- аналіз потреб страхувальника;
- допомога у виборі страхової програми;
- оформлення договору;
- супровід під час врегулювання страхового випадку.

Завдяки посередникам підвищується доступність страхування та рівень фінансової грамотності населення.

Види страхових посередників

Залежно від того, чиї інтереси представляє посередник, виділяють страхових агентів і страхових брокерів.

Страховий агент діє від імені страховика на підставі агентського договору. Він представляє інтереси конкретної страхової компанії та просуває її страхові продукти.

Основні характеристики агента:

- працює на одного або кількох страховиків;
- отримує комісійну винагороду від страховика;
- укладає договори страхування;

- приймає страхові платежі (за наявності повноважень).

Агент є частиною системи продажів страхової компанії, тому його діяльність контролюється страховиком.

Страховий брокер – незалежний посередник, який діє в інтересах клієнта. Він аналізує ринок і підбирає найкращі умови страхування серед різних страховиків.

Основні функції брокера:

- оцінка страхових ризиків клієнта;
- підбір оптимального страховика;
- переговори щодо умов договору;
- супровід страхового випадку;
- захист інтересів страхувальника.

Брокер отримує винагороду, але зобов'язаний повідомляти клієнта про її розмір та джерело.

Національний банк України встановлює вимоги до страхових посередників, спрямовані на захист споживачів страхових послуг. До них належать:

- наявність належної ділової репутації;
- професійна компетентність;
- розкриття інформації клієнту;
- уникнення конфлікту інтересів;
- дотримання стандартів поведінки.

Посередник повинен діяти добросовісно та пропонувати продукт, який відповідає потребам клієнта, а не лише приносить максимальну комісію.

Посередник несе відповідальність за:

- надання неправдивої інформації;
- введення клієнта в оману;
- порушення правил продажу.

Якщо агент перевищив повноваження, відповідальність може нести страховик. Брокер відповідає перед клієнтом за якість консультації.

Страхові посередники виконують важливі функції:

1. Економічну — збільшують обсяг страхування.
2. Інформаційну — пояснюють складні страхові продукти.
3. Конкурентну — сприяють вибору між страховиками.
4. Соціальну — формують страхову культуру.

Особливо важлива їх роль у добровільному страхуванні, де рішення клієнта значною мірою залежить від консультації.

Страхові посередники є невід'ємною складовою інфраструктури страхового ринку. Вони забезпечують ефективну взаємодію між страховиком і страхувальником, підвищують доступність страхових послуг та рівень довіри до ринку. Регулювання їх діяльності спрямоване на захист прав споживачів і запобігання недобросовісним практикам.

3. Ризик-орієнтований нагляд НБУ та система регулювання страхового ринку України

Ефективне функціонування страхового ринку неможливе без державного регулювання, оскільки страховики оперують коштами клієнтів і беруть на себе довгострокові фінансові зобов'язання. Головною метою регулювання є захист прав споживачів страхових послуг і забезпечення платоспроможності страховиків. В Україні функції нагляду за страховими компаніями здійснює Національний банк України, який після реформи фінансового сектору став єдиним регулятором небанківських фінансових установ.

Регулювання страхового ринку — це комплекс заходів державного впливу, спрямованих на забезпечення стабільності, прозорості та надійності страхових компаній. Воно здійснюється на основі законодавства України та нормативно-правових актів НБУ.

Основні інструменти регулювання:

1. Ліцензування страхової діяльності. Страховик може працювати лише після отримання ліцензії. Перевіряється структура власності, капітал, бізнес-план і система управління ризиками.
2. Вимоги до капіталу. Компанія повинна мати достатній власний капітал для покриття можливих збитків.
3. Формування страхових резервів. Страховики зобов'язані створювати резерви для майбутніх виплат за договорами страхування.
4. Контроль звітності. Страховики регулярно подають фінансову та статистичну звітність до регулятора.
5. Заходи впливу. У разі порушень НБУ може застосовувати штрафи, обмеження діяльності або відкликання ліцензії.

Сучасна модель нагляду ґрунтується не на формальному контролі показників, а на оцінці ризиків, які може створювати страховик. Це називається ризик-орієнтований нагляд.

Його суть полягає у тому, що регулятор аналізує:

- страхові ризики (масштаб виплат);
- ринкові ризики (зміни вартості активів);
- кредитні ризики (неплатоспроможність контрагентів);
- операційні ризики (помилки управління);
- репутаційні ризики.

Компанії класифікуються за рівнем ризику, і чим він вищий — тим інтенсивніший контроль.

Етапи нагляду:

1. Дистанційний моніторинг. Регулятор аналізує звітність і фінансові показники страховика.
2. Інспекційні перевірки. Проводяться перевірки на місці для оцінки реального стану компанії.
3. Раннє втручання. Якщо виявлено погіршення фінансового стану, НБУ може вимагати план фінансового оздоровлення.
4. Виведення з ринку. У разі неплатоспроможності ліцензія відкликається.

Переваги ризик-орієнтованого підходу:

- запобігання банкрутствам страховиків;
- захист страхувальників;
- підвищення довіри до ринку;
- стабільність фінансової системи.

Регулятор оцінює не лише фінансові показники, а й якість управління компанією, систему внутрішнього контролю та корпоративне управління.

Ризик-орієнтований нагляд НБУ є сучасною моделлю державного контролю, спрямованою на попередження проблем у діяльності страховиків. Він забезпечує баланс між свободою підприємницької діяльності та захистом споживачів страхових послуг. Завдяки такому підходу підвищується фінансова стійкість страхових компаній і стабільність страхового ринку в цілому.

4. Страхування фінансових та кредитних ризиків суб'єктів господарювання.

У процесі господарської діяльності підприємства постійно стикаються з ризиком невиконання фінансових зобов'язань контрагентами, коливанням платоспроможності партнерів, банкрутством боржників та іншими подіями, що можуть призвести до фінансових втрат. Для мінімізації таких втрат використовується страхування фінансових і кредитних ризиків, яке є важливим елементом системи управління ризиками підприємства.

Фінансовий ризик – це ймовірність втрат, пов'язаних з рухом грошових коштів або виконанням фінансових зобов'язань. Найпоширенішим його різновидом є кредитний ризик – ризик неповернення боргу або прострочення платежу.

Основні причини виникнення:

- неплатоспроможність контрагента;
- банкрутство боржника;
- відмова від виконання договору;
- економічна нестабільність;
- політичні чи воєнні фактори.

Такі ризики особливо актуальні для підприємств, що продають товари з відстрочкою платежу або користуються кредитними ресурсами.

Страхування фінансових ризиків передбачає відшкодування страховиком збитків страхувальника, що виникли внаслідок невиконання фінансових зобов'язань контрагентом. Об'єктом страхування є майновий інтерес кредитора, пов'язаний з можливістю отримання грошових коштів.

Особливістю є складна оцінка ризику – страховик аналізує фінансовий стан боржника, кредитну історію, галузь діяльності, макроекономічну ситуацію.

Основні види страхування

1. Страхування товарного кредиту

Застосовується у торговельній діяльності. Якщо покупець не оплатив товар у встановлений строк, страховик компенсує продавцю частину збитків.

2. Страхування банківських кредитів

Забезпечує повернення позики кредитору у разі дефолту позичальника. Часто використовується при кредитуванні малого та середнього бізнесу.

3. Гарантійне страхування

Страховик гарантує виконання зобов'язань страхувальника перед третьою особою (наприклад, виконання контракту або тендерних умов).

4. Страхування інвестицій

Захищає інвестора від втрат, пов'язаних з політичними чи економічними ризиками.

Механізм страхового захисту включає:

1. Аналіз фінансового стану боржника.
2. Встановлення кредитного ліміту.
3. Визначення франшизи.
4. Виплату компенсації при підтвердженні дефолту.

Страховик часто відшкодовує не 100% збитків, а певну частку (наприклад 70–90%), щоб стимулювати обачність страхувальника.

Значення страхування фінансових ризиків для економіки:

- стимулює торгівлю з відстрочкою платежу;
- полегшує доступ до кредитів;
- підвищує інвестиційну активність;
- зменшує банкрутства підприємств.

Особливо важливе в умовах економічної нестабільності, коли зростає ризик неплатежів.

Страхування фінансових та кредитних ризиків є інструментом захисту підприємств від втрат, пов'язаних з неплатоспроможністю контрагентів. Воно сприяє розвитку бізнесу, підвищує стабільність господарських відносин і забезпечує безперервність фінансових потоків у економіці.

5. Загальна характеристика і призначення перестраховальних операцій

Страхова компанія, приймаючи на себе ризики страхувальників, може зіткнутися із ситуацією, коли обсяг можливих збитків перевищує її фінансові можливості. Особливо це стосується великих об'єктів страхування або катастрофічних подій. Для обмеження відповідальності та забезпечення платоспроможності страховики використовують перестраховання.

Перестраховання – це система економічних відносин, за якої страховик передає частину прийнятого на страхування ризику іншому страховикові (перестраховику) за певну плату. При цьому первинний страховик залишається відповідальним перед страхувальником, а перестраховик відповідає перед страховиком.

Сторони перестраховання:

- цедент – страховик, що передає ризик;
- перестраховик – компанія, яка приймає ризик;
- ретроцедент – перестраховик, що передає ризик далі.

Об'єктом перестраховання є відповідальність страховика за укладеними договорами страхування.

Основні цілі перестраховання

1. Захист від великих збитків (дає змогу уникнути банкрутства при катастрофах).
2. Стабілізація фінансових результатів (вирівнює коливання збитковості).
3. Збільшення страхових можливостей (дає можливість страхувати великі ризики).
4. Підвищення платоспроможності (зменшує навантаження на капітал).

Форми перестраховання:

1. Факультативне перестраховання

Передається окремий ризик. Кожен випадок погоджується індивідуально.
Переваги: гнучкість. Недолік: значні витрати часу

2. Облігаторне перестраховання

Передача всіх ризиків певного виду автоматично за договором.
Переваги: швидкість і стабільність. Недолік: менша вибірковість

Методи перестраховання

1. Пропорційне перестраховання

Перестраховик отримує частку премії і сплачує таку ж частку збитків.

Види:

- квотне
- ексцедент сум

2. Непропорційне перестраховання

Перестраховик бере участь лише при великих збитках.

Види:

- ексцедент збитку
- ексцедент збитковості

Значення перестраховання для страхового ринку:

- забезпечує фінансову стійкість страховиків;
- дозволяє страхувати великі об'єкти;
- інтегрує національний ринок у світовий;
- захищає страхувальників від неплатоспроможності страховика.
- Особливо важливе при катастрофічних ризиках і воєнних подіях.

Перестраховання є ключовим механізмом управління страховими ризиками та гарантією виконання страховиком своїх зобов'язань. Воно забезпечує стабільність страхових компаній і надійність страхового захисту для клієнтів.

6. Співстраховання у системі розподілу страхового ризику

У страхуванні часто виникають ситуації, коли обсяг можливого збитку є настільки значним, що одна страхова компанія не може або не бажає брати на себе повну відповідальність за ризик. У таких випадках застосовується механізм співстраховання, який дозволяє розподілити відповідальність між кількома страховиками. Це один із способів підвищення надійності страхового захисту та забезпечення фінансової стабільності страхового ринку.

Співстраховання – це страхування одного об'єкта або ризику кількома страховиками на підставі одного договору страхування, при якому кожен страховик несе відповідальність у визначеній частці страхової суми.

Особливістю співстрахування є те, що страхувальник укладає єдиний договір, але у ньому зазначається частка відповідальності кожного страховика. У разі настання страхового випадку кожна компанія виплачує відшкодування пропорційно своїй участі.

У співстрахуванні беруть участь:

- страхувальник – власник майнового інтересу;
- провідний страховик (лідуючий) – організовує договір, здійснює комунікацію зі страхувальником та врегулювання збитку;
- інші страховики – приймають частину ризику.

Провідний страховик виконує адміністративні функції, але не несе відповідальності за частки інших страховиків.

Процедура співстрахування включає:

1. Оцінку великого ризику (наприклад: завод, літак, електростанція, інфраструктурний об'єкт).
2. Узгодження часток між страховиками (наприклад: 40% + 30% + 30%).
3. Укладення єдиного договору страхування.
4. Визначення провідного страховика.

При настанні страхового випадку:

- збиток визначається один раз;
- кожен страховик виплачує свою частку;
- страхувальник отримує повне відшкодування.

Приклад:

Страхова сума – 100 млн грн.

Частка страховика А – 50%

Частка страховика Б – 30%

Частка страховика В – 20%

Збиток – 10 млн грн.

Виплати:

А – 5 млн.

Б – 3 млн.

В – 2 млн.

Відмінності співстрахування та перестрахування:

Співстрахування:

- кілька страховиків одразу укладають договір зі страхувальником;
- кожен відповідає перед клієнтом.

Перестрахування:

- клієнт має договір з одним страховиком;
- інші страховики відповідають перед страховиком, а не клієнтом.

Співстрахування дозволяє:

- страхувати великі об'єкти;
- зменшити концентрацію ризику;
- підвищити гарантії виплати;
- збільшити місткість страхового ринку.

Особливо важливе у страхуванні промисловості, енергетики, транспорту та інфраструктури.

Співстрахування є ефективним механізмом розподілу великих ризиків між страховими компаніями. Воно забезпечує надійність страхового покриття для клієнта та сприяє стабільності страхового ринку, оскільки запобігає надмірній концентрації ризиків у одного страховика.

7. Оподаткування доходів страховиків

Страхові компанії є фінансовими установами, діяльність яких має специфічний характер, пов'язаний із формуванням страхових резервів, довгостроковими зобов'язаннями та інвестиційною діяльністю. Тому їх оподаткування відрізняється від оподаткування звичайних підприємств і має особливий порядок визначення доходів і витрат. Основна мета податкового регулювання – забезпечення стабільності страхового ринку та недопущення штучного заниження фінансових результатів.

Страховики в Україні є платниками податку на прибуток підприємств. Об'єктом оподаткування є фінансовий результат до оподаткування, скоригований на податкові різниці, визначені податковим законодавством.

Особливість полягає в тому, що страхова діяльність має два джерела доходу:

1. Страхова діяльність;
2. Інвестиційна діяльність.

Тому при визначенні прибутку враховується специфіка страхових резервів та страхових виплат.

Доходи страховика поділяються на кілька груп:

1. Страхові премії

Основне джерело доходу – платежі страхувальників за укладеними договорами. Доходом вважається зароблена частина премії, тобто пропорційна періоду дії договору.

2. Інвестиційний дохід

Страховик інвестує резерви у дозволені активи:

- державні облігації;
- депозити;
- нерухомість;
- інші фінансові інструменти.

Отримані проценти та дивіденди включаються до доходу.

3. Інші доходи

Комісійні винагороди, штрафи, регресні вимоги до винних осіб.

Витрати страховика:

- страхові виплати;
- відрахування до страхових резервів;
- витрати на ведення справи;
- витрати на врегулювання збитків;
- адміністративні витрати.

Особливе значення має формування страхових резервів – вони визнаються витратами, що зменшують прибуток, але мають суворі правила розрахунку.

Для запобігання маніпуляціям законодавство передбачає коригування фінансового результату. Найважливіші з них пов'язані з:

- резервами;
- операціями перестраховування;
- інвестиційними операціями.

Податкове регулювання виконує кілька функцій:

1. Фіскальну – забезпечує надходження до бюджету
2. Регулюючу – стимулює розвиток страхування
3. Контрольну – запобігає фіктивним операціям

Збалансована податкова система дозволяє страховикам виконувати довгострокові зобов'язання перед клієнтами.

Оподаткування страховиків враховує специфіку їх діяльності та спрямоване на забезпечення фінансової стабільності компаній і прозорості ринку. Правильне визначення доходів, витрат і резервів є ключовою умовою достовірного обчислення податку на прибуток і надійності страхових виплат.

8. Доходи, витрати та показники ефективності діяльності страховика

Фінансові результати страхової компанії формуються внаслідок специфічної діяльності, що поєднує прийняття страхового ризику та інвестування тимчасово вільних коштів. Тому оцінка ефективності страховика базується не лише на показнику прибутку, а на системі спеціальних страхових коефіцієнтів, які характеризують якість страхового портфеля, тарифну політику та рівень витрат.

Доходи страхової компанії поділяються на страхові та інвестиційні.

1. Страхові доходи

Основним джерелом є страхові премії – платежі страхувальників за договорами страхування. При цьому враховується не вся отримана премія, а лише її зароблена частина, тобто пропорційна періоду дії договору. Частина премії, що відноситься до майбутніх періодів, формує резерв незароблених премій.

До страхових доходів також належать:

- частка перестраховиків у виплатах;
- регресні вимоги до винних осіб;
- комісійні доходи.

2. Інвестиційні доходи

Страховики розміщують страхові резерви у дозволені активи, що приносить додатковий прибуток. Основні джерела:

- проценти за депозитами;
- дохід від облігацій;
- дивіденди;
- орендна плата.

Інвестиційний дохід особливо важливий для довгострокових видів страхування.

Витрати страхової компанії пов'язані як із виконанням зобов'язань перед клієнтами, так і з організацією діяльності.

1. Страхові виплати

Основна частина витрат – виплати страхувальникам при настанні страхових випадків.

2. Відрахування до резервів

Страховик формує резерви для майбутніх виплат:

- резерв незароблених премій;
- резерв заявлених, але не виплачених збитків;
- резерв збитків, що виникли, але не заявлені.

3. Витрати на ведення справи

До них належать:

- комісійна винагорода посередникам;
- витрати на персонал;
- реклама;
- адміністративні витрати.

4. Інші витрати

Судові витрати, витрати на врегулювання збитків, інвестиційні витрати.

Показники ефективності страховика

Для оцінки діяльності використовують спеціальні коефіцієнти.

1. Коефіцієнт збитковості

Відношення страхових виплат до зароблених премій. Показує, яку частину премій спрямовано на покриття збитків.

2. Коефіцієнт витрат

Частка витрат на ведення справи у преміях. Характеризує ефективність управління.

3. Комбінований коефіцієнт

Сума коефіцієнта збитковості та коефіцієнта витрат. Якщо менше 100% – страхова діяльність прибуткова. Якщо більше 100% – збиткова.

4. Рентабельність діяльності

Визначається відношенням прибутку до власного капіталу.

Оцінка показників дозволяє:

- визначити адекватність тарифів;
- оцінити якість андеррайтингу;
- контролювати витрати;
- прогнозувати фінансову стійкість.

Фінансові результати страховика формуються поєднанням страхової та інвестиційної діяльності. Система спеціальних коефіцієнтів дозволяє об'єктивно оцінити ефективність компанії та її здатність виконувати зобов'язання перед клієнтами.

9. Способи забезпечення фінансової надійності страховика

Фінансова надійність страхової компанії означає її здатність своєчасно та в повному обсязі виконувати зобов'язання перед страхувальниками. Оскільки страхування передбачає прийняття ризиків на майбутнє, страховик повинен мати

достатні фінансові ресурси навіть у разі масових страхових випадків. Забезпечення фінансової стійкості є ключовою вимогою державного регулювання страхового ринку та основою довіри клієнтів.

Платоспроможність – це здатність страховика покрити свої зобов'язання активами. Якщо компанія не може виконати страхові виплати, вона вважається неплатоспроможною і підлягає виведенню з ринку.

Фінансова надійність визначається співвідношенням:

- активів;
- страхових резервів;
- власного капіталу;
- прийнятих ризиків.

Основні способи забезпечення фінансової надійності:

1. Формування достатнього власного капіталу

Власний капітал є фінансовою гарантією виконання зобов'язань. Регулятор встановлює мінімальний рівень капіталу, який залежить від обсягів діяльності та ризиків страховика.

Капітал виконує функції:

- покриття непередбачених збитків;
- забезпечення платоспроможності;
- гарантії для страхувальників.

2. Формування страхових резервів

Страхові резерви – це кошти, призначені для майбутніх виплат за договорами страхування. Вони формуються за рахунок страхових премій.

Основні види резервів:

- резерв незароблених премій;
- резерв заявлених збитків;
- резерв збитків, що виникли, але не заявлені;
- математичні резерви у страхуванні життя.

Резерви повинні розміщуватися у надійні та ліквідні активи.

3. Перестраховання

Передача частини ризиків іншим страховикам дозволяє обмежити можливі збитки та уникнути банкрутства при великих катастрофах. Перестраховання зменшує навантаження на власний капітал і стабілізує результати діяльності.

4. Диверсифікація страхового портфеля

Компанія повинна розподіляти ризики між різними видами страхування, регіонами та клієнтами. Концентрація на одному великому ризику може призвести до значних втрат.

5. Раціональне розміщення активів

Активи страховика мають бути:

- ліквідними;
- надійними;
- диверсифікованими.

Інвестування у високоризикові активи може загрожувати платоспроможності.

6. Система управління ризиками

Страховик повинен здійснювати:

- оцінку ризиків;
- контроль андеррайтингу;
- внутрішній аудит;
- актуарні розрахунки.

Це дозволяє запобігти накопиченню збиткових договорів.

Національний банк України контролює:

- достатність капіталу;
- структуру активів;
- адекватність резервів;
- ризиковість діяльності.

У разі загрози неплатоспроможності застосовуються заходи раннього реагування.

Фінансова надійність страховика забезпечується комплексом взаємопов'язаних заходів: достатнім капіталом, страховими резервами, перестраховуванням, диверсифікацією ризиків і ефективним управлінням. Саме поєднання внутрішнього контролю та державного нагляду гарантує виконання зобов'язань перед страхувальниками та стабільність страхового ринку.

10. Медичне страхування в Україні: взаємодія державної та добровільної систем

Охорона здоров'я є однією з найважливіших соціальних сфер, а її фінансування потребує значних ресурсів. У більшості країн світу використовується страхова модель або змішана модель фінансування медицини. В Україні сформувалася система, у якій поєднуються державне фінансування медичних послуг і добровільне медичне страхування. Така модель дозволяє забезпечити базовий рівень медичної допомоги населенню та одночасно надати можливість отримання розширених медичних послуг.

В Україні діє програма державних медичних гарантій, яка передбачає оплату медичних послуг за рахунок бюджетних коштів. Держава виступає умовним страховиком, а громадяни – застрахованими особами.

Фінансування здійснюється через Національну службу здоров'я України. Медичні заклади отримують кошти за принципом «гроші йдуть за пацієнтом», тобто оплата проводиться за фактично надані послуги.

До базового пакета входять:

- первинна медична допомога;
- екстрена допомога;
- частина спеціалізованої допомоги;
- визначені програми лікування.

Перевага системи – доступність медичних послуг для всіх громадян. Недолік – обмежений перелік послуг і фінансові обмеження бюджету.

Добровільне медичне страхування

Добровільне медичне страхування є формою особистого страхування, за якою страховик оплачує медичні послуги за рахунок страхових внесків клієнтів.

Основні послуги:

- консультації лікарів;
- діагностика;
- стаціонарне лікування;
- медикаменти;
- профілактичні огляди;
- лікування у приватних клініках.

Поліс добровільного медичного страхування часто надається роботодавцями працівникам як соціальний пакет.

Державна система покриває базові потреби населення, тоді як добровільне страхування доповнює її, забезпечуючи:

- розширений перелік послуг;
- швидший доступ до лікаря;
- підвищений комфорт лікування;
- доступ до приватних медичних закладів.

Таким чином формується змішана модель фінансування медицини.

Економічне значення медичного страхування

Медичне страхування:

- зменшує фінансове навантаження на бюджет;
- залучає додаткові кошти у медицину;
- підвищує якість медичних послуг;
- стимулює конкуренцію між медичними закладами.

Для підприємств воно є елементом мотивації персоналу, а для громадян – способом фінансового захисту від витрат на лікування.

Подальший розвиток пов'язаний із:

- розширенням страхових програм;
- співпрацею страховиків і медичних закладів;
- цифровізацією медичних послуг;
- розвитком корпоративного страхування.

Медичне страхування в Україні функціонує у змішаній моделі, де держава забезпечує базовий рівень медичної допомоги, а добровільне страхування розширює можливості пацієнтів. Поєднання двох систем підвищує доступність, якість і фінансову стійкість системи охорони здоров'я.

4.3. Приклади розв'язків задач з дисципліни «Страхування»

Задача 1

Промислове підприємство уклало договір добровільного страхування нерухомого майна (складського приміщення) від ризиків пожежі, вибуху, удару блискавки, бурі та інших стихійних явищ.

Первісна (відновлювальна) вартість складського приміщення відповідно до експертної оцінки становить 4 800 000 грн. За домовленістю сторін об'єкт застраховано не на повну вартість, а на рівні 80% від вартості майна.

Страховик встановив:

- базовий страховий тариф – 0,35% від страхової суми

– підприємство обладнане сучасною протипожежною сигналізацією та системою автоматичного пожежогасіння – надається знижка 12% до страхового тарифу

– договором передбачена умовна франшиза 2% від страхової суми

Необхідно:

1. Визначити страхову суму за договором страхування.

2. Розрахувати страхову премію:

– за базовим тарифом

– після застосування знижки

3. Пояснити механізм застосування умовної франшизи та визначити, чи буде здійснена виплата, якщо збиток становить:

– 60 000 грн.

– 120 000 грн.

Розв'язок:

1. Визначення страхової суми:

$$\text{Страхова сума} = 4\,800\,000 \times 0,8 = 3\,840\,000 \text{ грн.}$$

2. Розрахунок страхової премії:

$$\text{Базова премія} = 3\,840\,000 \times 0,35\% = 3\,840\,000 \times 0,0035 = 13\,440 \text{ грн.}$$

Премія з урахуванням знижки 12%:

$$13\,440 \times 0,88 = 11\,827,20 \text{ грн}$$

3. Визначення франшизи:

$$\text{Франшиза} = 3\,840\,000 \times 2\% = 76\,800 \text{ грн.}$$

Умовна франшиза означає:

якщо збиток менший за 76 800 грн — виплата не здійснюється

якщо збиток більший — виплата повна.

При збитку 60 000 грн. → виплата 0 грн.

При збитку 120 000 грн → виплата 120 000 грн.

Задача 2

Підприємство застрахувало виробниче обладнання від ризиків аварії та поломки.

– дійсна (ринкова) вартість обладнання – 1 500 000 грн.

– страхова сума за договором – 900 000 грн.

Унаслідок аварії верстата виник матеріальний збиток на суму 420 000 грн. (підтверджено актом аварійного комісара та експертною оцінкою).

Необхідно:

1. Визначити, яка система страхового забезпечення застосовується у цьому випадку.

2. Розрахувати розмір страхового відшкодування, що підлягає виплаті страховиком.

3. Визначити частину збитків, яку підприємство має відшкодувати за власний рахунок.

4. Пояснити економічний зміст неповного страхування та його вплив на страхувальника.

Розв'язок:

1. Система страхового забезпечення:
Оскільки страхова сума менша за дійсну вартість майна, застосовується пропорційна система (правило середнього).
2. Розрахунок страхового відшкодування:
Відшкодування = $420\,000 \times (900\,000 / 1\,500\,000)$
 $900\,000 / 1\,500\,000 = 0,6$
Відшкодування = $420\,000 \times 0,6 = 252\,000$ грн
3. Частина збитку страхувальника:
 $420\,000 - 252\,000 = 168\,000$ грн
4. Економічний зміст:
Страхувальник зменшив платіж, але прийняв частину ризику на себе.

Задача 3

Фізична особа віком 35 років уклала договір довгострокового накопичувального страхування життя строком на 15 років.

Умови договору:

- страхова сума при дожитті – 300 000 грн.
- річна гарантована дохідність – 6% річних
- страхові внески сплачуються щорічно наприкінці року
- у разі смерті застрахованої особи протягом дії договору вигодонабувачу виплачується страхова сума

Необхідно:

1. Визначити розмір щорічного страхового внеску (використовуючи формулу майбутньої вартості анuitету).
2. Визначити суму накопичень наприкінці строку страхування.
3. Пояснити відмінність між ризиковим страхуванням життя та накопичувальним страхуванням життя з точки зору економічної функції.

Розв'язок:

Розрахунок здійснюється згідно формули:

$$\text{Майбутня вартість анuitету} = A \times ((1 + i)^n - 1) / i$$

Дано:

$$FV = 300\,000 \text{ грн.}$$

$$i = 0,06$$

$$n = 15 \text{ років}$$

$$(1,06)^{15} \approx 2,396$$

$$((2,396 - 1) / 0,06) = 23,27$$

Річний внесок:

$$A = 300\,000 / 23,27 \approx 12\,890 \text{ грн.}$$

Отже:

$$\text{Щорічний внесок} \approx 12\,890 \text{ грн.}$$

$$\text{Сума виплати наприкінці строку} = 300\,000 \text{ грн.}$$

Економічна відмінність:

ризикове страхування — лише захист
накопичувальне — захист + заощадження

Задача 4

Водій легкового автомобіля спричинив дорожньо-транспортну пригоду, у результаті якої:

- пошкоджено автомобіль потерпілого – матеріальний збиток 180 000 грн.
- потерпілий отримав тілесні ушкодження – витрати на лікування 95 000

грн.

Згідно з полісом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності:

- ліміт відповідальності за шкоду майну – 160 000 грн.
- ліміт відповідальності за шкоду життю та здоров'ю — 320 000 грн.
- передбачена безумовна франшиза 2 600 грн. (лише щодо шкоди майну)

Необхідно:

1. Розрахувати страхову виплату страховика.
2. Визначити суму, яку повинен сплатити винуватець ДТП самостійно.
3. Пояснити економічне призначення франшизи у страхуванні

відповідальності.

Розв'язок:

1. Виплата за шкоду майну:

Збиток = 180 000 грн.

Ліміт = 160 000 грн.

Франшиза = 2 600 грн.

Виплата = 160 000 – 2 600 = 157 400 грн.

2. Виплата за шкоду здоров'ю

95 000 < 320 000

Виплата = 95 000 грн.

3. Загальна виплата страховика

157 400 + 95 000 = 252 400 грн.

4. Сума, яку сплачує винуватець

(180 000 – 160 000) + 2 600 = 22 600 грн.

Франшиза зменшує дрібні виплати та стимулює обережну поведінку.

Задача 5

За результатами фінансового року страхова компанія має такі показники діяльності:

- зароблені страхові премії — 52 млн грн.
- здійснені страхові виплати — 31 млн грн.
- витрати на ведення справи — 14 млн грн.
- сформовані технічні резерви — 28 млн грн.
- власний капітал — 22 млн грн.

Необхідно:

1. Розрахувати коефіцієнт збитковості страховика.

2. Розрахувати коефіцієнт витрат на ведення справи.

3. Визначити комбінований коефіцієнт.

Зробити висновок щодо прибутковості та фінансової стійкості страхової компанії.

Розв'язок:

1. Коефіцієнт збитковості:

$$31 / 52 = 0,596 = 59,6\%$$

2. Коефіцієнт витрат:

$$14 / 52 = 0,269 = 26,9\%$$

3. Комбінований коефіцієнт:

$$59,6\% + 26,9\% = 86,5\%$$

Висновок: Комбінований коефіцієнт менший за 100%, тому страхова діяльність прибуткова і страховик фінансово стійкий.

4.4. Рекомендована література з дисципліни «Страховання»

1. Атаєва О.А., Ніколашин А.О., Тимошик Н.С. Стратегічне управління ризиками на підприємстві: аналіз та зменшення негативних впливів. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.52>

2. Бліхар М., Ледвій О. Організаційно-правові засади страхування в Україні: монографія. Львів: Нац. ун-т "Львів. політехніка", 2024. 149 с.

3. Васильєва Т., Козьменко С., Козьменко О. Нові вектори розвитку страхо-вого ринку України: монографія. Суми: «Університетська книга», 2022. 315 с. 16. Журавка О. С. Страхування: навч. посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с.

4. Дмитришин М. В., Дмитришин Р. І., Русин Р. С. Страхування: навч. посіб. Івано-Франківськ: НАІР 2024. 271 с.

5. Журавка О. С., Бухтіарова А. Г., Пахненко О. М. Страхування : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 319 с.

6. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : монографія.. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 568 с.

7. Мельник Т. А., Сибірцев В. В. Страхування : навч. посіб. Кропивницький: ПП «Ексклюзив Систем», 2022. 307с.

8. Прасолова С. П., Карцева В.В. Інститути міжнародного страхового ринку: навчальний посібник+навчальний тренінг. Київ:, «SBA-Print», 2020. 568 с.

9. Приказюк Н. В., Ткаченко А. С. Накопичувальне страхування життя у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та зростання добробуту громадян: монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Компринт, 2022. 304 с.

10. Про страхування: Закон України від 18 лист. 2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1909-IX?msclkid=76cc49d6b5ac11ec81de9b33d00654e1#top>

11. Про страхування: Закон України від 7 бер. 1996 р. №85/96-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Сосновська О.О. Страхування: навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_finan/O_Sosnovska_NP_Strahovanie_2021_FITU.pdf
13. Терещенко Т. Є., Заволока Л. О., Пономарьова О. Б. Страхування (у схемах, таблицях, коментарях): навч. посіб. Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2020. 220 с.
14. Тимошик Н. Страховий ринок України в контексті демографічних змін. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах*. Матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. 3 листопада 2023. С. 130-131
15. Тимошик Н. С. Впровадження європейських стандартів у страховий менеджмент України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*: Серія: "Економічні науки"., 2024. №6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-6-10061>

5. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»

5.1. Перелік запитань з дисципліни «Банківська система»

1. Монетарна політика НБУ в умовах інфляційного таргетування та кризових шоків.
2. Управління ресурсною базою банку та ризик ліквідності.
3. Регулятивний капітал банку та нормативи достатності за стандартами Basel.
4. Кредитний процес банку та управління кредитним ризиком.
5. Фінансова стійкість банку: показники ефективності та ризику.
6. Система корпоративного управління та внутрішнього контролю банку.
7. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні.
8. Система ризиків банку та забезпечення його фінансової стійкості.
9. Фінансові посередники на грошовому ринку.
10. Управління ліквідністю та процентним ризиком банку.

5.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Банківська система»

1. Монетарна політика НБУ в умовах інфляційного таргетування та кризових шоків

Монетарна політика Національний банк України (НБУ) є складовою державної макроекономічної політики та спрямована на забезпечення стабільності грошової одиниці України – гривні. Основною стратегічною ціллю сучасної монетарної політики є **цінова стабільність**, оскільки саме низька і передбачувана інфляція створює умови для економічного зростання, інвестицій та довіри до банківської системи.

З 2016 року в Україні використовується режим **інфляційного таргетування** – сучасна модель діяльності центрального банку, що передбачає публічне встановлення цілі щодо інфляції та управління економічними очікуваннями через процентну політику.

Інфляційне таргетування базується на трьох ключових принципах:

1. **Пріоритет цінової стабільності.** Центральний банк зобов'язується підтримувати інфляцію на визначеному рівні (в Україні — близько $5\% \pm 1$ п.п.).
2. **Використання облікової ставки як головного інструменту.** Облікова ставка визначає вартість грошей в економіці.
3. **Комунікаційна політика.** Очікування економічних агентів стають ключовим каналом впливу.

Фактично НБУ управляє не лише грошовою масою, а **поведінкою економічних суб'єктів** – населення, бізнесу, банків.

Процентний (трансмісійний) механізм

Зміна облікової ставки запускає ланцюг економічних змін:

Облікова ставка → міжбанківські ставки → депозитні ставки → кредитні ставки → попит → інфляція

Підвищення ставки

- кредити дорожчають;
- споживання падає;
- інфляція зменшується;

Зниження ставки

- кредити дешевшають;
- інвестиції зростають;
- економіка стимулюється.

Інструменти монетарної політики НБУ:

1. Процентні інструменти

- облікова ставка;
- депозитні сертифікати;
- кредити рефінансування.

2. Операції на відкритому ринку

- операції з державними облігаціями;
- регулювання ліквідності банків.

3. Валютні інтервенції

Застосовуються для згладжування надмірної волатильності курсу.

4. Регуляторні обмеження

- валютні обмеження;
- резервування;
- макропруденційні інструменти.

Кризові шоки (пандемія, фінансова криза, війна) змінюють класичну модель монетарної політики. Центральний банк переходить до режиму **фінансової стабілізації**.

Основні виклики:

- паніка вкладників;
- девальваційні очікування;
- розриви ліквідності;
- бюджетний дефіцит;
- руйнування економічних зв'язків.

Антикризові дії НБУ

1. Фіксація або контроль курсу.
2. Обмеження руху капіталу.
3. Підтримка банків ліквідністю.
4. Купівля державних облігацій.
5. Підвищення облікової ставки для боротьби з інфляцією.

Особливість політики у воєнний період

У воєнний час центральний банк фактично виконує **подвійну функцію**:

- боротьба з інфляцією;
- збереження фінансової системи.

Тому політика стає компромісною: не максимально жорстка і не стимулююча, а стабілізаційна

Застосовується контрольований валютний курс, адміністративні обмеження та посилене регулювання ліквідності банків.

Монетарна політика визначає:

- прибутковість банків;
- кредитну активність;
- депозитну поведінку населення;
- стабільність фінансової системи.

Фактично вона формує «ціну грошей» в економіці.

Монетарна політика НБУ в режимі інфляційного таргетування є сучасною моделлю макроекономічного регулювання, що базується на управлінні процентними ставками та очікуваннями економічних агентів. В умовах кризових шоків вона трансформується у стабілізаційну політику, де пріоритетом стає збереження банківської системи та довіри до національної валюти. Ефективність монетарної політики визначає рівень інфляції, стабільність фінансового сектору та економічне відновлення країни.

2. Управління ресурсною базою банку та ризик ліквідності.

Ресурсна база банку – це сукупність джерел формування фінансових ресурсів, що використовуються для проведення активних операцій (кредитування, інвестування, розрахункових операцій). Від її структури, стабільності та вартості залежить прибутковість, конкурентоспроможність і фінансова стійкість банку. Контроль і регулювання банківської ліквідності в Україні здійснює Національний банк України.

Ресурси банку поділяються на власні та залучені.

1. Власні кошти

Це капітал банку, який виконує захисну функцію і є фінансовою гарантією для вкладників. До них належать:

- статутний капітал;
- резервний фонд;
- нерозподілений прибуток;
- емісійний дохід.

Власні кошти становлять відносно невелику частку пасивів, але визначають фінансову стійкість банку.

2. Залучені кошти (основна частина ресурсів)

Формують переважно 80–90% пасивів банку:

Депозити фізичних осіб

- строкові (стабільніші);
- до запитання (найбільш ризикові).

Депозити юридичних осіб

- залишки на рахунках;
- короткострокові кошти бізнесу.

Міжбанківські кредити

- короткострокове балансування ліквідності.

Випуск боргових цінних паперів

- облігації банку;

- депозитні сертифікати.

Ефективне управління пасивами має три ключові цілі:

1. Забезпечення достатнього обсягу ресурсів – банк повинен мати кошти для виконання зобов'язань і кредитування.
2. Мінімізація вартості ресурсів – формування дешевої депозитної бази підвищує маржу
3. Підвищення стабільності ресурсів – довгострокові кошти, це основа стабільності банку

Ризик ліквідності – це ризик нездатності банку своєчасно виконати свої зобов'язання перед вкладниками та контрагентами без значних втрат.

Банк може бути прибутковим, але збанкрутувати через відсутність ліквідних коштів.

Основні причини:

- масове вилучення депозитів;
- концентрація великих вкладників;
- короткі пасиви та довгі кредити;
- фінансова паніка;
- економічна криза або війна;
- блокування міжбанківського ринку.

Показники ліквідності

У сучасній банківській практиці використовуються міжнародні стандарти Basel III.

1. LCR – коефіцієнт покриття ліквідністю:

Показує здатність банку пережити 30 днів кризи.

$$LCR = \text{Високоліквідні активи} / \text{Очікувані відтоки коштів}$$

Мінімум: 100%

2. NSFR – коефіцієнт стабільного фондування:

Показує довгострокову стабільність ресурсів.

$$NSFR = \text{Стабільні пасиви} / \text{Необхідні стабільні активи}$$

Мінімум: 100%

Методи управління ліквідністю

1. GAP-аналіз

Порівняння строків активів і пасивів (щоб короткі депозити не фінансували довгі кредити)

2. Формування ліквідного резерву

- готівка;
- кошти на коррахунку;
- державні облігації;

3. Диверсифікація ресурсів

- роздрібні депозити;
- корпоративні кошти;
- міжбанк;
- ринок капіталу.

4. Управління поведінкою вкладників

- депозитна політика;

- процентні ставки;
- лояльність клієнтів

Під час криз банк переходить у режим захисту ліквідності:

- збільшує частку високоліквідних активів;
- скорочує кредитування;
- підвищує депозитні ставки;
- отримує рефінансування від НБУ.

У воєнний період ключову роль відіграє довіра до банківської системи.

Значення управління ресурсами для стабільності банку

Неправильна структура пасивів є головною причиною банкрутств банків. Не кредитний ризик, а саме криза ліквідності найчастіше викликає фінансові паніки.

Стабільна ресурсна база:

- знижує ризики;
- підвищує прибутковість;
- забезпечує довгострокове кредитування.

Управління ресурсною базою є ключовою функцією банківського менеджменту. Банк повинен підтримувати оптимальне співвідношення між прибутковістю та ліквідністю, диверсифікувати джерела фінансування і контролювати строки залучення коштів. Ризик ліквідності є одним із найнебезпечніших банківських ризиків, оскільки навіть фінансово стійкий банк може стати неплатоспроможним через короткострокову нестачу коштів. Тому сучасне банківське регулювання базується на превентивному контролі ліквідності через нормативи, стрес-тестування та управління структурою пасивів.

3. Регулятивний капітал банку та нормативи достатності за стандартами Basel

Капітал банку є фінансовою основою його діяльності та головним інструментом захисту вкладників і кредиторів від можливих збитків. Він виступає буфером, який поглинає втрати, що виникають у процесі здійснення банківських операцій, і забезпечує стабільність банківської системи. В Україні вимоги до капіталу встановлює Національний банк України на основі міжнародних стандартів Базельського комітету з банківського нагляду (Basel III).

Капітал банку – це власні кошти, що належать акціонерам і використовуються для покриття ризиків. Він виконує кілька функцій:

1. Захисна — покриває збитки банку.
2. Операційна — забезпечує старт і розвиток діяльності.
3. Регулююча — обмежує надмірне прийняття ризиків.
4. Репутаційна — формує довіру вкладників.

Чим більший капітал — тим вища надійність банку.

Міжнародні стандарти поділяють капітал на рівні залежно від здатності покривати збитки.

1. Основний капітал першого рівня (СЕТ1 – Common Equity Tier 1)

Найякісніший капітал, що повністю поглинає збитки:

- статутний капітал;
- емісійний дохід;
- резерви;
- нерозподілений прибуток.

Це базовий показник фінансової стійкості банку.

2. Додатковий капітал першого рівня (АТ1 – Additional Tier 1)

Інструменти, що можуть покривати збитки без ліквідації банку:

- безстрокові субординовані зобов'язання
- гібридні фінансові інструменти

3. Капітал другого рівня (Tier 2)

Покриває збитки у разі ліквідації банку:

- субординований борг;
- переоцінка активів;
- резерви під кредитні ризики.

Активи, зважені на ризик (RWA)

Важливо не лише скільки банк має активів, а й наскільки вони ризикові.

Наприклад:

- державні облігації → майже безризикові;
- іпотека → середній ризик;
- споживчі кредити → високий ризик.

Тому розрахунок достатності капіталу базується на ризик-орієнтованому підході.

Норматив достатності капіталу

Основний показник:

$$CAR = \text{Регулятивний капітал} / \text{Активи, зважені на ризик}$$

Мінімальний рівень $\approx 10\%$ + буфери (залежно від вимог регулятора)

Буфери капіталу

Basel III передбачає додаткові запаси капіталу:

- консерваційний буфер;
- контрциклічний буфер;
- буфер системної важливості.

Вони створюються в періоди економічного зростання, щоб покривати збитки під час кризи.

Внутрішня оцінка достатності капіталу (ICAAP)

Банк самостійно оцінює:

- всі ризики;
- потребу в капіталі;
- сценарії криз.

Це елемент сучасного ризик-орієнтованого нагляду.

Стрес-тестування

Регулятор моделює негативні сценарії:

- девальвація;
- зростання неплатежів;

– економічний спад.

Мета – перевірити, чи витримає банк кризу.

Значення достатності капіталу

Недостатній капітал → банк швидко стає неплатоспроможним

Достатній капітал → банк витримує кризу без втрати вкладників

Саме нестача капіталу є головною причиною банкрутства банків.

Регулятивний капітал є основою фінансової стійкості банку та головним інструментом захисту вкладників. Міжнародні стандарти Basel III запровадили ризик-орієнтований підхід до оцінки достатності капіталу, що враховує структуру активів та можливі економічні шоки. Сучасний банківський нагляд базується не лише на контролі мінімальних нормативів, а й на стрес-тестуванні та внутрішній оцінці ризиків. Достатній рівень капіталу забезпечує довіру до банківської системи, її стабільність та здатність функціонувати навіть у кризових умовах.

4. Кредитний процес банку та управління кредитним ризиком

Кредитні операції є основним видом активних операцій банку та головним джерелом його доходів. Саме через кредитування банки виконують ключову економічну функцію — трансформацію заощаджень у інвестиції. Водночас кредити формують найбільшу частку ризиків, тому їх регулювання і нагляд здійснює Національний банк України, встановлюючи вимоги до оцінки платоспроможності позичальників і формування резервів.

Кредитний процес – це комплекс послідовних дій банку від моменту звернення клієнта до повного погашення позики. Його головна мета – видати кредит, який буде повернений з відсотками і не створить збитків банку.

Класичний принцип кредитування: прибутковість + повернення + мінімальний ризик

Основні етапи кредитного процесу:

1. Попередній аналіз позичальника

На цьому етапі банк оцінює:

- репутацію клієнта
- фінансовий стан
- мету кредиту
- кредитну історію

Для фізичних осіб застосовується скоринг, для підприємств — фінансовий аналіз.

2. Аналіз кредитоспроможності

Оцінюється здатність клієнта повернути кредит.

Для підприємств аналізують:

- ліквідність;
- рентабельність;
- оборотність активів;
- грошові потоки (cash flow);

Для населення:

- дохід;

- стабільність роботи;
- боргове навантаження.

3. Оцінка забезпечення

Банк перевіряє заставу:

- нерухомість;
- транспорт;
- обладнання;
- гарантії.

Головна вимога – ліквідність та юридична чистота.

4. Прийняття рішення

Рішення приймає кредитний комітет або автоматизована система ризик-оцінки.

Встановлюються:

- сума;
- строк;
- ставка;
- графік погашення.

5. Укладення кредитного договору і видача коштів.

Фіксуються права і обов'язки сторін, санкції та умови дострокового повернення.

6. Моніторинг кредиту

Банк контролює:

- фінансовий стан клієнта;
- цільове використання коштів;
- своєчасність платежів.

7. Робота з проблемною заборгованістю

У разі неповернення:

- реструктуризація;
- стягнення застави;
- судове врегулювання;
- продаж боргу.

Кредитний ризик – це ймовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком.

Він складається з трьох елементів:

- PD – ймовірність дефолту
- LGD – втрати при дефолті
- EAD – заборгованість на момент дефолту

$$\text{Очікуваний збиток} = PD \times LGD \times EAD$$

Методи управління кредитним ризиком

1. Диверсифікація портфеля

Не можна концентрувати кредити:

- в одному секторі;
- одному регіоні;
- одному позичальнику.

2. Лімітування

Встановлюються:

- максимальні суми;
- галузеві обмеження;
- пов'язані особи;

3. Резервування

Банк створює резерви під очікувані збитки.

4. Скорингові моделі

Автоматичні системи оцінюють ризик за статистичними моделями.

5. Моніторинг портфеля

Аналіз:

- простроченої заборгованості;
- частки NPL;
- концентрації ризиків.

Проблемні кредити (NPL)

Непрацюючий кредит – прострочений понад 90 днів.

Високий рівень NPL:

- знижує прибуток;
- зменшує капітал;
- загрожує стабільності банку.

Значення кредитного менеджменту

Найбільші банківські кризи у світі виникали саме через помилки у кредитуванні.

Тому сучасний банк — це не кредитор, а менеджер ризиків.

Кредитний процес є ключовою складовою діяльності банку та головним джерелом його прибутку і ризиків. Ефективне управління кредитним ризиком базується на комплексній оцінці позичальника, диверсифікації портфеля, резервуванні та постійному моніторингу заборгованості. Сучасна банківська діяльність орієнтована не на максимальну видачу кредитів, а на формування якісного кредитного портфеля, здатного забезпечити стабільність банку навіть у кризових умовах.

5. Фінансова стійкість банку: показники ефективності та ризику

Фінансова стійкість банку — це його здатність безперервно виконувати зобов'язання перед вкладниками та кредиторами, отримувати прибуток і витримувати негативні економічні впливи. Вона є ключовою характеристикою надійності банківської установи та основою довіри клієнтів до банківської системи. Нагляд за фінансовою стійкістю банків здійснює Національний банк України, використовуючи систему економічних нормативів і наглядових процедур.

Фінансова стійкість формується під впливом трьох основних факторів: достатність капіталу, якість активів і стабільність доходів.

Показники прибутковості банку

Прибутковість визначає здатність банку до самофінансування, розвитку та покриття ризиків.

Рентабельність активів (ROA) показує ефективність використання всіх ресурсів банку і розраховується як відношення чистого прибутку до активів. Нормальним вважається рівень понад 1%.

Рентабельність капіталу (ROE) характеризує дохідність для акціонерів і визначається як відношення чистого прибутку до власного капіталу. Надмірно високий показник може свідчити про підвищений рівень ризику.

Чиста процентна маржа (NIM) відображає ефективність кредитно-депозитної політики банку та визначається як різниця між процентними доходами і процентними витратами, поділена на активи.

Коефіцієнт витрати/доходи (CIR) характеризує ефективність операційної діяльності та визначається як відношення операційних витрат до операційних доходів. Чим нижчий показник, тим ефективніше працює банк.

Показники ризику

Фінансова стійкість залежить не тільки від прибутковості, а й від рівня ризиків.

Частка проблемних кредитів (NPL) — це відношення прострочених кредитів до загального кредитного портфеля. Її зростання є головною причиною банківських криз.

Достатність капіталу відображає здатність банку покривати збитки. Чим більший запас капіталу, тим надійніший банк.

Ліквідність показує здатність виконувати короткострокові зобов'язання. Недостатня ліквідність може призвести до банкрутства навіть прибуткового банку.

Концентрація ризиків означає значну залежність від одного позичальника або галузі, що підвищує вразливість банку до економічних шоків.

Комплексна оцінка CAMELS

Для оцінки фінансового стану банку застосовується система CAMELS:

C - достатність капіталу;

A - якість активів;

M - якість управління;

E – прибутковість;

L — ліквідність;

S - чутливість до ризиків.

Взаємозв'язок прибутковості та ризику

Надмірна прибутковість часто означає підвищений ризик: ризикові кредити, короткі ресурси або валютні спекуляції. Тому стабільний банк — не максимально прибутковий, а збалансований.

Значення фінансової стійкості

Фінансова нестійкість банку може спричинити втрату коштів вкладниками, банківську паніку та системну кризу. Тому контроль за фінансовою стійкістю є основною функцією банківського нагляду.

Фінансова стійкість банку визначається комплексом показників прибутковості та ризику. Висока рентабельність без контролю ризиків не гарантує надійності банку, а надмірна обережність знижує ефективність діяльності. Оптимальна модель банківської діяльності полягає у балансі між

прибутковістю, ліквідністю та достатністю капіталу. Саме такий підхід забезпечує стабільність банківської системи та довіру до неї з боку населення і бізнесу.

6. Система корпоративного управління та внутрішнього контролю банку

Корпоративне управління банку — це система відносин між акціонерами, наглядовою радою, правлінням та іншими заінтересованими сторонами, яка забезпечує ефективне керівництво банком, контроль за його діяльністю та захист прав вкладників. Особливість банківської діяльності полягає в тому, що банки працюють переважно із залученими коштами, тому якість управління безпосередньо впливає на фінансову стабільність не лише окремого банку, а й усієї банківської системи. Регуляторні вимоги до корпоративного управління встановлює Національний банк України.

Сутність і принципи корпоративного управління

Корпоративне управління спрямоване на досягнення стратегічних цілей банку при одночасному контролі ризиків. Основними його принципами є:

1. Прозорість діяльності та розкриття інформації.
2. Чіткий розподіл повноважень між органами управління.
3. Підзвітність керівництва акціонерам і регулятору.
4. Незалежність наглядової ради.
5. Ефективна система управління ризиками.

Дотримання цих принципів сприяє формуванню довіри до банку з боку вкладників і партнерів.

Органи управління банком

Система управління банком включає:

Загальні збори акціонерів — вищий орган управління, який визначає стратегічні напрями діяльності, затверджує фінансову звітність та приймає рішення щодо розподілу прибутку.

Наглядова рада — здійснює контроль за діяльністю правління, затверджує стратегію розвитку, політику управління ризиками та контролює ефективність внутрішнього контролю.

Правління банку — виконавчий орган, що здійснює оперативне управління, реалізує стратегію та відповідає за фінансові результати.

Чіткий розподіл функцій між наглядовими та виконавчими органами запобігає конфлікту інтересів та зловживанням.

Система внутрішнього контролю

Внутрішній контроль — це сукупність процедур і механізмів, спрямованих на забезпечення законності, ефективності та безпеки банківських операцій.

Сучасна модель внутрішнього контролю базується на концепції трьох ліній захисту:

Перша лінія — операційні підрозділи. Вони здійснюють поточний контроль у процесі виконання операцій.

Друга лінія — підрозділи ризик-менеджменту та комплаєнсу. Вони контролюють відповідність операцій вимогам законодавства і внутрішніх політик, а також оцінюють ризики.

Третя лінія — внутрішній аудит. Це незалежний підрозділ, який перевіряє ефективність системи управління та контролю.

Така модель забезпечує багаторівневий захист банку від фінансових і операційних ризиків.

Управління ризиками як елемент корпоративного управління

Система корпоративного управління нерозривно пов'язана з управлінням ризиками. Банк повинен:

- ідентифікувати всі види ризиків (кредитний, ринковий, ліквідності, операційний тощо);
- встановлювати ліміти;
- здійснювати моніторинг;
- проводити стрес-тестування.

Наявність ефективної системи ризик-менеджменту є ключовою вимогою сучасного банківського нагляду.

Роль комплаєнс-функції

Комплаєнс забезпечує дотримання банком законодавства, нормативів регулятора та внутрішніх правил. Порушення комплаєнс-вимог може призвести до штрафів, втрати ліцензії або репутаційних втрат.

Особливого значення набуває контроль за запобіганням конфлікту інтересів, зловживанням посадових осіб та пов'язаними операціями.

Значення корпоративного управління для фінансової стабільності

Неефективне управління є однією з головних причин банкрутств банків. Навіть за достатнього рівня капіталу неправильні управлінські рішення можуть призвести до накопичення ризиків і втрати ліквідності.

Ефективна система корпоративного управління забезпечує:

- стратегічний розвиток банку;
- контроль ризиків;
- прозорість діяльності;
- довіру клієнтів і регулятора.

Система корпоративного управління та внутрішнього контролю є фундаментом стабільної діяльності банку. Вона забезпечує баланс між прибутковістю та ризиком, захищає інтереси вкладників і сприяє довгостроковій фінансовій стійкості. У сучасних умовах підвищених економічних ризиків якість управління стає визначальним фактором конкурентоспроможності та надійності банківської установи.

7. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні

Фінансовий моніторинг – це система державних і внутрішньобанківських заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. В умовах глобалізації фінансових ринків він є необхідним елементом фінансової безпеки держави та стабільності банківської системи.

В Україні система фінансового моніторингу функціонує відповідно до міжнародних стандартів FATF і регулюється державою. Ключову роль у її функціонуванні відіграють Державна служба фінансового моніторингу України та Національний банк України.

Метою фінансового моніторингу є виявлення підозрілих фінансових операцій і недопущення використання банківської системи для незаконних дій.

Основні завдання:

- ідентифікація клієнтів;
- встановлення джерел походження коштів;
- аналіз фінансових операцій;
- виявлення підозрілих транзакцій;
- передача інформації уповноваженим органам.

Фактично банк виконує роль первинного контролера фінансової прозорості економіки.

Структура системи фінансового моніторингу складається з двох рівнів: державного і первинного.

1. Державний фінансовий моніторинг

Виконується державними органами. Функції:

- формування політики протидії відмиванню коштів;
- аналіз інформації;
- міжнародне співробітництво;
- передача матеріалів правоохоронним органам.

2. Первинний фінансовий моніторинг

Здійснюється банками та фінансовими установами. Банки безпосередньо аналізують операції клієнтів.

Ідентифікація та верифікація клієнтів

Перед відкриттям рахунку банк встановлює:

- особу клієнта;
- кінцевого бенефіціарного власника;
- характер діяльності;
- фінансовий стан.

Це принцип «знай свого клієнта» (KYC).

Ризик-орієнтований підхід

Клієнти поділяються на рівні ризику:

- низький;
- середній;
- високий.

До високого ризику належать:

- політично значущі особи (PEP);
- нерезиденти;
- клієнти зі складною структурою власності.

Чим вищий ризик – тим ретельніший контроль.

Моніторинг фінансових операцій

Банк постійно аналізує:

- нетипові операції;

- великі перекази;
- часті готівкові транзакції;
- операції без економічного змісту.

У разі виявлення підозрілої операції інформація передається до Держфінмоніторингу.

Замороження активів і санкції

Банки зобов'язані:

- перевіряти клієнтів за санкційними списками;
- блокувати підозрілі рахунки;
- зупиняти фінансові операції.

Ефективний фінансовий моніторинг:

- захищає банківську систему від кримінального капіталу;
- зменшує тіньову економіку;
- підвищує інвестиційну привабливість країни;
- забезпечує міжнародну фінансову репутацію;

Невиконання вимог призводить до штрафів і втрати ліцензії.

Система фінансового моніторингу є важливим елементом економічної безпеки держави та стабільності банківської системи. Банки виконують ключову роль у запобіганні відмиванню коштів через процедури ідентифікації клієнтів, аналіз операцій та застосування ризик-орієнтованого підходу. Ефективна взаємодія державних органів і фінансових установ забезпечує прозорість фінансових потоків та довіру до банківської системи України.

8. Система ризиків банку та забезпечення його фінансової стійкості

Банківська діяльність пов'язана з постійним прийняттям фінансових ризиків, оскільки банки працюють переважно із залученими коштами клієнтів і здійснюють операції в умовах невизначеності. Тому головною функцією сучасного банку є не лише отримання прибутку, а передусім управління ризиками. Контроль за ризиковістю банківських операцій здійснює Національний банк України, встановлюючи економічні нормативи та вимоги до системи ризик-менеджменту.

Фінансова стійкість банку залежить не від відсутності ризиків, а від здатності їх своєчасно виявляти, оцінювати та обмежувати.

Банківський ризик — це ймовірність виникнення фінансових втрат або недоотримання доходів унаслідок несприятливих змін ринкового середовища, поведінки клієнтів або помилок управління.

Ризики виникають у всіх операціях банку: кредитних, валютних, інвестиційних, розрахункових.

Основні види банківських ризиків:

1. Кредитний ризик

Ймовірність неповернення позичальником кредиту або процентів. Це найбільший ризик банків, оскільки кредити займають основну частину активів.

Причини:

- погіршення фінансового стану позичальника;

- економічна криза;
- помилки оцінки платоспроможності.

2. Ризик ліквідності

Загроза неспроможності банку своєчасно виконати зобов'язання перед вкладниками.

Причини:

- масове зняття депозитів;
- короткострокові пасиви;
- фінансова паніка.

Навіть прибутковий банк може збанкрутувати через нестачу ліквідних коштів.

3. Процентний ризик

Виникає через зміну ринкових процентних ставок. Може зменшувати прибуток банку через різну швидкість зміни ставок за активами і пасивами.

4. Валютний ризик

Пов'язаний зі зміною валютних курсів. Особливо важливий для банків з великою часткою валютних операцій.

5. Ринковий ризик

Виникає через зміну вартості фінансових інструментів (цінних паперів).

6. Операційний ризик

Пов'язаний з:

- помилками персоналу;
- шахрайством;
- технічними збоями;
- кібератаками.

7. Репутаційний ризик

Втрата довіри клієнтів може спричинити масовий відтік депозитів і кризи ліквідності.

Сучасний банк використовує комплексний ризик-менеджмент:

1. Ідентифікація ризиків.
2. Оцінка рівня ризику.
3. Встановлення лімітів.
4. Моніторинг операцій.
5. Формування резервів.

Методи зниження ризиків:

- диверсифікація активів;
- страхування;
- хеджування;
- резервування;
- внутрішній контроль.

Стрес-тестування

Банк моделює кризові сценарії:

- економічний спад;
- девальвація;
- масові неплатежі.

Мета — перевірити здатність банку витримати кризу.

Неефективне управління ризиками є головною причиною банкрутств банків.

Фінансово стійкий банк — це не той, що уникає ризиків, а той, що контролює їх рівень.

Система управління ризиками є ключовим елементом діяльності банку та основою його фінансової стійкості. Банки функціонують у середовищі невизначеності, тому ефективність їх роботи визначається здатністю своєчасно виявляти та обмежувати ризики. Комплексний ризик-менеджмент дозволяє зменшити втрати, забезпечити стабільність діяльності та підтримати довіру клієнтів до банківської системи.

9. Фінансові посередники на грошовому ринку

Грошовий ринок є складовою фінансового ринку, на якому здійснюється перерозподіл короткострокових фінансових ресурсів (до одного року). Його головне призначення – забезпечення ліквідності економіки, тобто можливості суб'єктів господарювання своєчасно здійснювати платежі та фінансувати поточну діяльність.

Ключову роль у функціонуванні грошового ринку відіграють фінансові посередники – установи, що акумулюють тимчасово вільні кошти та передають їх у користування іншим економічним агентам. Регулювання діяльності банківських посередників здійснює Національний банк України.

Фінансове посередництво – це діяльність із перетворення заощаджень у кредити та інвестиції. Без посередників пряме кредитування між економічними суб'єктами було б складним через високі ризики та трансакційні витрати.

Фінансові посередники виконують такі функції:

- акумулювання коштів населення і бізнесу;
- перерозподіл фінансових ресурсів;
- зниження ризиків;
- забезпечення платіжного обороту;
- трансформація строків і сум капіталу.

Основні види фінансових посередників:

1. Банки

Є головними учасниками грошового ринку. Вони:

- приймають депозити;
- надають кредити;
- здійснюють розрахунки;
- створюють депозитні гроші.

Банки виконують функцію фінансового посередництва найбільш повно, оскільки одночасно працюють і з вкладниками, і з позичальниками.

2. Небанківські фінансові установи:

- кредитні спілки (залучають кошти своїх членів і надають їм кредити.

Орієнтовані переважно на населення та малий бізнес).

- фінансові компанії (надають позики, факторингові та лізингові послуги).

- страхові компанії (акумуляують страхові внески та інвестують їх у фінансові активи).
- інвестиційні фонди (залучають кошти інвесторів для вкладення у фінансові інструменти).

Фінансові посередники працюють із короткостроковими фінансовими інструментами:

- міжбанківські кредити;
- депозитні сертифікати;
- державні короткострокові облігації;
- комерційні векселі.

Ці інструменти забезпечують оперативне переміщення ліквідності між учасниками ринку.

Роль посередників у забезпеченні ліквідності:

Посередники виконують трансформаційні функції:

1. Строкова трансформація. Короткі депозити перетворюються на довші кредити.

2. Трансформація ризику. Посередник бере на себе ризик неповернення коштів.

3. Сумова трансформація. Дрібні заощадження перетворюються на великі кредити.

Розвинена система фінансових посередників:

- прискорює оборот капіталу;
- стимулює інвестиції;
- підтримує платоспроможність підприємств;
- забезпечує стабільність платіжної системи.

Без ефективного грошового ринку економічне зростання практично неможливе.

Фінансові посередники є ключовими учасниками грошового ринку та забезпечують ефективний перерозподіл фінансових ресурсів у економіці. Вони акумулюють тимчасово вільні кошти, зменшують ризики для інвесторів і позичальників та підтримують ліквідність фінансової системи. Найважливішу роль серед них відіграють банки, які формують основу платіжного обороту та кредитування економіки.

10. Управління ліквідністю та процентним ризиком банку

Стабільність діяльності банку значною мірою залежить від здатності своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання та підтримувати стабільний рівень доходів. Тому однією з ключових функцій банківського менеджменту є управління ліквідністю та процентним ризиком. Регуляторні вимоги щодо ліквідності банків встановлює Національний банк України, орієнтуючись на міжнародні стандарти банківського нагляду.

Управління активами і пасивами (ALM – Asset and Liability Management) – це система заходів, спрямованих на підтримання збалансованості структури балансу банку за строками, обсягами та процентними ставками.

Ліквідність банку – це здатність своєчасно і в повному обсязі виконувати свої грошові зобов'язання перед вкладниками та контрагентами без значних втрат.

Банк може бути прибутковим, але стати неплатоспроможним через нестачу ліквідних коштів. Саме тому ліквідність вважається критичним фактором фінансової стійкості.

Ліквідність банку формується за рахунок:

- готівкових коштів;
- коштів на кореспондентських рахунках;
- високоліквідних цінних паперів;
- погашення кредитів;
- міжбанківських позик;
- рефінансування центрального банку.

Ризик ліквідності – це ймовірність того, що банк не зможе виконати свої зобов'язання у встановлений строк.

Основні причини:

- масове вилучення депозитів;
- надмірна частка короткострокових пасивів;
- економічна криза;
- втрата довіри клієнтів.

Методи управління ліквідністю

1. Планування грошових потоків.

Банк прогнозує надходження і вибуття коштів.

2. GAP-аналіз.

Порівняння строків активів і пасивів для виявлення розривів ліквідності.

3. Формування резервів ліквідності.

Підтримання частки швидкоореалізованих активів.

4. Диверсифікація ресурсів.

Зменшення залежності від окремих вкладників.

Процентний ризик – це ризик зменшення доходів або вартості капіталу через зміну ринкових процентних ставок.

Він виникає через невідповідність строків і умов переоцінки активів і пасивів.

Приклад: депозити швидко дорожчають, а кредити видані під фіксовану ставку.

Методи управління процентним ризиком:

1. GAP-аналіз чутливості до ставок. Визначає різницю між активами і пасивами, що переоцінюються.

2. Аналіз дюрації. Оцінює зміну вартості активів і пасивів при зміні ставки.

3. Хеджування. Використання фінансових інструментів для зниження ризику.

4. Диверсифікація процентних ставок. Поєднання фіксованих і плаваючих ставок.

Нормативи ліквідності

Сучасні банки дотримуються міжнародних показників:

LCR – здатність пережити короткострокову кризу ліквідності.
NSFR — довгострокова стабільність фінансування.

Значення ALM-менеджменту

Управління ліквідністю і процентним ризиком дозволяє:

- підтримувати платоспроможність;
- стабілізувати прибуток;
- знижувати ризик банкрутства;
- підвищувати довіру клієнтів.

Управління ліквідністю та процентним ризиком є центральним елементом банківського менеджменту. Банк повинен постійно контролювати структуру активів і пасивів, прогнозувати грошові потоки та реагувати на зміну ринкових ставок. Ефективний ALM-менеджмент забезпечує баланс між прибутковістю та надійністю діяльності банку і є необхідною умовою його довгострокової фінансової стійкості.

5.3. Приклади розв'язків задач з дисципліни «Банківська система»

Задача 1

Банк має такі показники за останній звітний день:

Високоліквідні активи – 1 250 млн. грн.

Очікувані відтоки коштів протягом 30 днів – 1 600 млн. грн.

Очікувані надходження коштів – 400 млн. грн. (але враховується не більше 75% відтоків).

Потрібно:

1. Розрахувати чистий відтік коштів.
2. Визначити коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR).
3. Зробити висновок щодо дотримання нормативу (мінімум 100%).
4. Запропонувати дії банку у разі порушення нормативу.

Розв'язок:

Дано:

Високоліквідні активи (HQLA) = 1 250 млн. грн.

Очікувані відтоки = 1 600 млн. грн.

Очікувані надходження = 400 млн. грн.

Враховується не більше 75% відтоків:

$75\% \times 1\,600 = 1\,200$ млн. грн. ($400 < 1\,200 \rightarrow$ беремо 400)

1. Чистий відтік коштів

Чистий відтік = Відтоки – Надходження = $1\,600 - 400 = 1\,200$ млн. грн.

2. Розрахунок LCR

$LCR = HQLA / \text{Чистий відтік}$

$LCR = 1\,250 / 1\,200 = 1,04$ або 104%

Висновок:

Норматив $\geq 100\%$

$104\% > 100\% \rightarrow$ норматив дотримано

Банк має достатній запас ліквідності на 30 днів кризи.

Можливі дії банку (якби був <100%):

- збільшити частку ОВДП;
- залучити довші депозити;
- скоротити кредитування;
- отримати рефінансування;
- підвищити депозитні ставки.

Задача 2.

Банк має такі активи:

Актив	Сума (млн грн)	Ризик-вага
Державні облігації	500	0%
Іпотечні кредити	800	50%
Споживчі кредити	900	100%
Кредити бізнесу	600	100%

Регулятивний капітал банку — 260 млн. грн.

Потрібно:

1. Розрахувати активи, зважені на ризик (RWA).
2. Визначити норматив достатності капіталу (CAR).
3. Оцінити фінансову стійкість банку (мінімум 10%).
4. Запропонувати варіанти покращення показника.

Розв'язок:

1. Активи, зважені на ризик (RWA)

Держоблігації:

$$500 \times 0\% = 0$$

Іпотека:

$$800 \times 50\% = 400$$

Споживчі кредити:

$$900 \times 100\% = 900$$

Кредити бізнесу:

$$600 \times 100\% = 600$$

$$RWA = 0 + 400 + 900 + 600 = 1\,900 \text{ млн. грн.}$$

2. Норматив достатності капіталу

$$CAR = \text{Капітал} / RWA$$

$$CAR = 260 / 1\,900 = 0,1368 = 13,7\%$$

Оцінка

$$\text{Мінімум} = 10\%$$

13,7% > 10% → банк фінансово стійкий

Як покращити показник

- докапіталізація;
- зменшення ризикових кредитів;
- продаж проблемних активів;
- збільшення частки ОВДП;
- сек'юритизація портфеля.

Задача 3.

Підприємство подало заявку на кредит 2 млн грн.

Дані фінансової звітності:

Поточні активи — 5,2 млн. грн.

Поточні зобов'язання — 3,9 млн. грн.

Власний капітал — 4,0 млн. грн.

Загальні активи — 9,0 млн. грн.

Чистий прибуток — 0,9 млн. грн.

Виручка — 12,0 млн. грн.

Потрібно:

1. Розрахувати коефіцієнт ліквідності.

2. Коефіцієнт автономії.

3. Рентабельність активів.

4. Оцінити кредитоспроможність позичальника та прийняти рішення щодо кредитування.

Розв'язок:

1. Коефіцієнт ліквідності:

$$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{5,2}{3,9} = 1,33$$

Норма: $>1 \rightarrow$ добре

2. Коефіцієнт автономії:

$$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи}} = \frac{4,0}{9,0} = 0,44$$

Норма: $>0,3 \rightarrow$ нормальна фінансова стійкість

3. Рентабельність активів

$$\text{ROA} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} = \frac{0,9}{9,0} = 10\%$$

Дуже хороший показник

Висновок банку

Підприємство:

- ліквідне;
- фінансово незалежне;
- прибуткове.

Отже, кредит можна надати (ризик низький)

Задача 4.

Банк має чутливі до процентної ставки активи та пасиви:

Період	Активи (млн грн)	Пасиви (млн грн)
До 1 року	1 400	1 900
1–3 роки	1 200	800
Понад 3	900	600

роки		
------	--	--

Очікується підвищення ринкових ставок.

Потрібно:

1. Розрахувати GAP для кожного періоду.
2. Визначити загальний GAP.
3. Оцінити вплив підвищення ставок на прибуток банку.
4. Запропонувати рішення ALM-менеджменту.

Розв'язок:

1. GAP по періодах

До 1 року:

$$1\ 400 - 1\ 900 = -500$$

1–3 роки:

$$1\ 200 - 800 = +400$$

Понад 3 роки:

$$900 - 600 = +300$$

2. Загальний GAP

$$-500 + 400 + 300 = +200 \text{ млн. грн.}$$

3. Вплив підвищення ставок

Загальний GAP позитивний → прибуток банку зросте
(активи переоцінюються швидше за пасиви)

4. Рішення ALM

Для зменшення ризику:

- збільшити довгі депозити;
- фіксувати ставки за кредитами;
- процентні свопи;
- балансування строків.

Задача 5.

Клієнт – фізична особа-підприємець з офіційним оборотом 40 тис. грн на місяць.

Протягом 5 днів на рахунок надійшло 1,8 млн грн від різних осіб з подальшим переведенням коштів на криптобіржу.

Потрібно:

1. Визначити ознаки підозрілої операції.
2. Оцінити рівень ризику клієнта.
3. Визначити дії банку відповідно до фінансового моніторингу.
4. Чи потрібно повідомляти уповноважений орган?

Розв'язок:

1. Ознаки підозрілості

- оборот не відповідає діяльності
- дроблення платежів
- швидке виведення коштів
- криптооперації

– транзитний характер

2. Рівень ризику

Високий ризик клієнта

Дії банку

- поглиблена перевірка (EDD);
- запит документів;
- тимчасове призупинення операції;
- аналіз походження коштів.

Повідомлення:

Так. Банк зобов'язаний повідомити Державна служба фінансового моніторингу України.

5.4. Рекомендована література з дисципліни «Банківська система»

1. Банківська система : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. М. Крупки. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2023/11/Bank_Syst_PIDRUCH_Krupka_Andrushchak_Paitra_2023.pdf (дата звернення 18.06.2024)
2. Банківська система: навчальний посібник/ укл: П.О. Нікіфоров, О.М. Гладчук, М.Г. Марич, М.П. Федішин. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. 2023. 224 с. URL: <http://surl.li/urpdk> (дата звернення 18.06.2024)
3. Матвійчук Н. Національний банк та грошово-кредитна політика : конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2022. 91 с.
4. Мельник С. І., Шевченко Н. В., Висоцька І. Б. Банківська система : навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 184 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2fmb_finansy/Bankivska-systema-Melnyk.2023.pdf
5. Тимошик , Н., Крилова , О., Мирошниченко , Ю., Кириченко , К., & Мирончук , В. (2022). Дилеми та шляхи вирішення функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(46), 2022. С.40–53 URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3905>
6. Тимошик Н.С. Загальний стан та пріоритетні напрями розвитку фінансового сектору України в умовах війни. *Modern science: challenges of today: Collective monograph*. Bratislava, Slovakia, 2023. С.89-124. URL: <https://surl.li/zfvlql>
7. Фінансова безпека держави: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Гукалюк А.В., Стасишин А.В., Слобода Л.Я.] – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2024. – 680 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/OSTATOCHNA-NA-SAYT-21_05_11.pdf
8. Фролов С.М., Рибіна Л.О. Банківська система. Навч. посібник. Суми: Сумський НАУ. 2024. 190 с.
9. Химич , І., Тимошик, Н. Фінансовий сектор України: тенденції

функціонування банківського та біржового ринків. *Економіка та суспільство*, № 65 (2024). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-134>

10. Химич І. Г., Винник Т. М., Тимошик Н. С. Аналіз кредитування бізнесу в умовах війни: державні програми підтримки. Соціально-економічні проблеми і держава (електронний журнал). 2023. Вип. 1 (28). С. 30-41. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23kihdp.pdf>

11. Химич І.Г., Тимошик Н.С. Фінансова екосистема: стратегія НБУ. Маркетинг 4.0: стратегічні імперативи та сучасні тенденції / В.А. Фалович [та ін.]; за ред. д.е.н., доц. В.А. Фаловича. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б., 2021. С. 295-306. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35580>

6. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

6.1 Перелік запитань з дисципліни «Податкова система»

1. Характеристика основних принципів оподаткування в Україні
2. Особливості правового регулювання обов'язкових податкових платежів
3. Класифікація видів податків та зборів
4. Платники податку на прибуток підприємств, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставки податку
5. Особливості нарахування та адміністрування єдиного соціального внеску
6. Особливості нарахування та адміністрування податку на доходи фізичних осіб
7. Порядок адміністрування податку на додану вартість
8. Особливості застосування загальної системи оподаткування
9. Особливості функціонування спрощеної системи оподаткування
10. Характеристика місцевих та загальнодержавних податків і зборів

6.2. Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Податкова система»

1. Характеристика основних принципів оподаткування в Україні

Принципи оподаткування – вироблені фінансовою наукою найбільш загальні правила, стандарти оподаткування. У широкому сенсі під принципами податкової системи розуміється вся їх сукупність, що регулюють оподаткування.

1. Загальність оподаткування – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені Податковим Кодексом, законами з питань оподаткування та митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями Податкового кодексу

2. Рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до усіх платників податків, незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу.

3. Невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства.

4. Презумпція правомірності рішень платника означає, що у випадку, коли норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника.

5. Фіскальна достатність – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями.

6. Соціальна справедливість – встановлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків.

7. Економічність оподаткування – встановлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування.

8. Нейтральність оподаткування – встановлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоспроможності платника податків. Закріплення принципу нейтральності оподаткування спрямоване на уникнення впливу податків і зборів на конкурентоспроможність платника податків.

9. Стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного періоду.

10. Рівномірність та зручність сплати – встановлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками. Цей принцип передбачає необхідність так встановлювати строки сплати податків і зборів, щоб забезпечити рівномірне надходження коштів до бюджетів та фінансування бюджетних видатків протягом усього бюджетного року.

11. Єдиний підхід до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку.

2. Особливості правового регулювання обов'язкових податкових платежів

Правове регулювання обов'язкових податкових платежів визначається як особливостями компетенції органів державної влади й управління за їх встановленням, зміні й скасуванню, так і чітким закріпленням усіх елементів, що характеризують податок чи збір як цілісний досконалий механізм.

Обов'язкові елементи правового механізму податку включають групу основних і додаткових. Основні елементи визначають фундаментальні, сутнісні характеристики податку, які формують основне уявлення про зміст податкового механізму. Відсутність якого-небудь із основних елементів правового механізму податку не дозволяє однозначно визначити тип цього платежу й робить податковий механізм невизначеним.

Виходячи із цього, у групу основних елементів правового механізму податку необхідно віднести:

- а) платника податку;
- б) об'єкт оподаткування;
- в) ставку податку.

Додаткові елементи правового механізму податку деталізують специфіку конкретного платежу, створюють завершену й повну систему податкового механізму, забезпечують логічний і раціональний режим його закріплення. Варто враховувати, що додаткові елементи також обов'язкові, як і основні. Цілісний правовий механізм податку можливий тільки як сукупність основних і додаткових елементів.

Відсутність хоча б одного з додаткових елементів не дозволить законодавчо закріпити окремий податок або збір (наприклад, неможливо уявити податок, який незрозуміло куди надходить (у який вид бюджету)). Сукупність додаткових елементів правового механізму податку досить різноманітна (залежно від ступеня деталізації податкового механізму).

Залежно від характеру деталізації дану групу елементів можна розділити на:

а) додаткові елементи правового механізму податку, що деталізують основні або пов'язані з ними (база оподаткування, поняття, залежні або опосередковано пов'язані з об'єктом оподаткування);

б) додаткові елементи правового механізму податку, що мають самостійне значення (податкові пільги, порядок обчислення податку; податковий період; строк та порядок сплати податку; строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку).

Отже, як додаткові елементи правового механізму податку можна виділити:

- базу оподаткування,
- податкові пільги,
- порядок обчислення податку;
- податковий період;
- строк та порядок сплати податку;
- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

3. Класифікація видів податків та зборів

Класифікація видів усіх податків та зборів може здійснюватись за рядом підстав:

1) залежно від каналу надходження податки та збори надходять у бюджети різних рівнів, податківці виділяють різнорівневі податки, що надходять у бюджети різних рівнів у пропорціях відповідно до бюджетного законодавства. Суми відрахувань по таких податках, що підлягають зарахуванню безпосередньо до Державного бюджету і бюджетів інших рівнів, визначаються при затвердженні кожного бюджету;

2) залежно від платника:

- а) податки з юридичних осіб (податок на прибуток підприємств та ін.);
- б) податки з фізичних осіб (податок на доходи фізичних осіб);
- в) змішані – податки, що передбачають як платника і юридичних, і фізичних осіб (плата за землю);

3) залежно від форми оподаткування:

а) прями – податки, які справляються в процесі придбання й акумуляції матеріальних благ, визначаються розміром об'єкта оподаткування та включаються в ціну товару і сплачуються виробником або власником: особисті – податки, що сплачують платником податків за рахунок і залежно від отриманого їм доходу (прибутку) і враховують платоспроможність платника; реальні (англ. real – майно) – податки, що сплачують з майна, в основі яких лежить не реальний, а передбачуваний середній дохід;

б) непрямі (на споживання) – податки, які справляються в процесі використання матеріальних благ, визначаються розміром споживання, включаються у вигляді надлишка до ціни виробництва товару й сплачуються споживачем.

Законодавцем у Кодексі використовується практично єдина підстава класифікації податків та зборів – залежно від компетенції органу, що вводить дію податкового платежу на відповідній території:

а) загальнодержавні – податки й збори, що встановлені Верховною Радою України та вводяться винятково законами України й діють на всій території України;

б) місцеві – податки й збори, перелік яких встановлюється Верховною Радою України, вводяться в дію місцевими радами й діють на території відповідних територіальних громад.

4. Платники податку на прибуток підприємств, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставки податку

Об'єктом оподаткування є:

- прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду;

- дохід (прибуток) нерезидента, що підлягає оподаткуванню, з джерелом походження з України.

Доходи, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються з:

- доходу від операційної діяльності визнається в розмірі договірної (контрактної) вартості, але не менше ніж сума компенсації, отримана в будь-якій формі, в тому числі при зменшенні зобов'язань;

- інших доходів.

Порядок визнання доходів:

- дохід від реалізації товарів визнається за датою переходу покупцеві права власності на такий товар;

- дохід від надання послуг та виконання робіт визнається за датою складення акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, який підтверджує виконання робіт або надання послуг;

- датою отримання доходів, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, є звітний період, у якому такі доходи визнаються згідно з цією статтею, незалежно від фактичного надходження коштів (метод нарахувань).

Витрати, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються із:

- витрат операційної діяльності, які визначаються згідно з пунктами Податкового кодексу та включають собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та інші витрати. Витрати беруться для визначення об'єкта оподаткування з урахуванням пунктів та інших статей цього Кодексу, які прямо визначають особливості формування витрат платника податку;

- інших витрат.

Не визнаються витратами:

- суми попередньої (авансової) оплати товарів, робіт, послуг;
- витрати, понесені у зв'язку із придбанням товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних і нематеріальних активів у фізичної особи – підприємця, що сплачує єдиний податок (крім витрат, понесених у зв'язку із придбанням робіт, послуг у фізичної особи – платника єдиного податку, яка здійснює діяльність у сфері інформатизації).

Порядок визнання витрат:

- витрати, що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг, визнаються витратами того звітного періоду, в якому визнано доходи від реалізації таких товарів, виконаних робіт, наданих послуг;

- інші витрати визнаються витратами того звітного періоду, в якому вони були здійснені.

Ставки податку на прибуток:

- базова (основна) ставка податку 18%;
- за договорами страхування 3% від об'єкта оподаткування, що визначається у підпункті 141.1.2 пункту 141.1 статті 141 Податкового Кодексу;

- 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії та ін.

- діяльність з випуску та проведення лотерей - 30% та ін.

5. Особливості нарахування та адміністрування єдиного соціального внеску

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Платниками єдиного внеску є роботодавці; фізичні особи-підприємці; особи, які забезпечують себе роботою самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю; особи, які працюють на виборних посадах; військовослужбовці та інші категорії платників податків.

ЄСВ нараховується в межах максимальної величини бази, що дорівнює 25 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого Законом про держбюджет на відповідний рік

Слід пам'ятати і про те, що ЄСВ не повинен бути меншим від мінімального страхового внеску, встановленого виходячи з мінімальної заробітної плати, що діє в місяці, за який нараховується зарплата (дохід).

Для платників ЄСВ встановлено єдину ставку в розмірі 22 % від бази нарахування. Це означає, що якщо роботодавець виплачує дохід своїм працівникам за основним місцем роботи (заробітну плату) або дохід у вигляді винагороди за ЦПД, то на ці суми він зобов'язаний нарахувати ЄСВ за ставкою 22 %.

6. Особливості нарахування та адміністрування податку на доходи фізичних осіб

Платниками податку є:

1. Фізична особа – резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи

2. Фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні

3. Податковий агент

Об'єктом оподаткування резидента є:

1. Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід

2. Доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання)

3. Іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента є:

1. Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні.

2. Доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід, з урахуванням особливостей, визначених цим розділом.

Загальний оподатковуваний дохід – будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду.

У разі використання права на податкову знижку базою оподаткування є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається шляхом зменшення загального оподаткованого доходу з урахуванням пункту 164.6 цієї статті на суми податкової знижки такого звітного року.

Базою оподаткування для доходів, отриманих від провадження господарської або незалежної професійної діяльності, є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається відповідно до пункту 177.2 статті 177 та пункту 178.3 статті 178 Податкового Кодексу.

Основна ставка податку – 18% від бази нарахування. Однак є й інші ставки ПДФО залежно від джерела отримання доходів

7. Порядок адміністрування податку на додану вартість

Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент).

Розміри ставок податку визначає Податковий кодекс України. Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах:

- а) 20 відсотків;
- б) 7 відсотків
- в) 0 відсотків.

Основою для розрахунку ПДВ виступає додана вартість - знов створена вартість підприємством за рахунок його власних факторів виробництва (землі, капіталу, робочої сили, підприємництва. Відповідно, додана вартість складається з: 1) ренти, оренди; 2) амортизації; 3) заробітної плати; 4) прибутку.

Платниками податку є як фізичні, так і юридичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в Україні.

Базою податку на додану вартість є фактична (договірна) ціна товару чи послуги. У випадку, якщо звичайна ціна (ціна даного товару чи послуги за умови його продажу стороннім особам – які не мають жодних відносин з постачальником) перевищує фактичну більш, ніж на 20%, то базою оподаткування є звичайна ціна.

Облік ПДВ та визначення сум цього податку нерозривно пов'язані з такими основними поняттями:

- Податкове зобов'язання – загальна сума податку на додану вартість, одержана платником ПДВ в звітному періоді (в складі вартості проданих покупцеві товарів, робіт, послуг);
- Податковий кредит – сума ПДВ, на яку платник цього податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду, визначена за правилами, встановленими Податковим кодексом України
- Бюджетне відшкодування – відшкодування від'ємного значення ПДВ платнику цього податку (за умови підтвердження правомірності бюджетного відшкодування);

Залежно від того, чи набуває різниця між сумою податкового зобов'язання та сумою податкового кредиту звітного періоду позитивного або від'ємного значення, у платника ПДВ виникає:

- обов'язок сплати ПДВ до бюджету (позитивне значення)
- право на бюджетне відшкодування (від'ємне значення)

8. Особливості застосування загальної системи оподаткування

На загальній системі знаходяться всі юридичні особи, які не зареєстровані як платники єдиного податку.

На загальній системі, в залежності від обраного виду діяльності та здійснених господарських операцій, сплачуються такі основні податки та платежі:

- податок на прибуток;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- митні платежі;
- податок на майно;
- рентна плата;
- інші податки і збори відповідно до законодавства України.

9. Особливості функціонування спрощеної системи оподаткування

Юридична особа чи фізична особа - підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим Податковим кодексом, та реєструється платником єдиного податку.

Групи платників єдиного податку:

Фізичні особи-підприємці:

- перша група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 167 МЗП (станом на 1 січня поточного року);

- друга група – фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 834 МЗП;

- третя група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена та у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 МЗП.

До другої групи не можуть бути віднесені фізичні особи - підприємці, які надають посередницькі послуги з:

- купівлі, продажу, оренди та оцінювання нерухомого майна (група 70.31 КВЕД ДК 009:2005);

- здійснюють діяльність з виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння.

Такі фізичні особи-підприємці належать виключно до третьої групи платників єдиного податку.

- четверта група – сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків.

Юридичні особи:

- третя група – юридичні особи-суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 МЗП.

10. Характеристика загальнодержавних та місцевих податків і зборів

В Україні встановлюються такі загальнодержавні та місцеві податки і збори. До загальнодержавних належать податки та збори, встановлені Кодексом і є обов'язковими до сплати на усій території України, крім випадків, передбачених Кодексом. До місцевих належать податки і збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Кодексом, рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

До загальнодержавних податків належать:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- рентна плата;
- мито;
- військовий збір.

Відповідно до статті 251 Кодексу рентна плата складається з:

- рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин;
- рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України;
- рентної плати за спеціальне використання води;
- рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;
- рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.

До місцевих податків належать:

- податки на майно;
- єдиний податок.

В свою чергу, податок на майно складається з:

- податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- транспортного податку;
- плати за землю.

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

Установлення загальнодержавних та місцевих податків і зборів, не передбачених Кодексом, забороняється. Зарахування загальнодержавних податків та зборів до державного та місцевих бюджетів здійснюється відповідного до Бюджетного кодексу України.

Зарахування місцевих податків і зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідного до Бюджетного кодексу України.

6.3 Приклади розв'язків задач з дисципліни «Податкова система»

Задача 1

Підприємство «Інсайдер» закупило продукції за місяць на 50 тис.грн. (з урахуванням ПДВ), а продало в тому ж місяці продукції на 40 тис.грн. (з урахуванням ПДВ). Визначіть стан розрахунків з бюджетом по сплаті ПДВ у звітному місяці.

Розв'язок

1. Визначимо податкове зобов'язання (ПЗ):

$$\text{ПЗ} = (40\,000 \times 20\%) / 120\% = 6666,67 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначимо податковий кредит (ПК), в даному випадку зворотнім методом

$$\text{ПК} = (50\,000 \times 20\%) / 120\% = 8333,33 \text{ тис. грн.}$$

3. Визначимо різницю між ПК та ПЗ:

$$\Sigma \text{ПДВ}_6 = \text{ПЗ} - \text{ПК}$$

$$\Sigma \text{ПДВ}_6 = 6666,67 - 8333,33 = -1666,67 \text{ тис. грн.}$$

Оскільки ПК є більшим від ПЗ, у підприємства «переходить» на наступний місяць податкового кредиту на суму 1666,67 тис.грн.

Задача 2

Валовий дохід підприємства від реалізації продукції за рік склав 160000 грн. Розрахувати податок на прибуток, якщо валовий дохід від позареалізаційних операцій склав 80000 грн, витрати на оплату праці та за позареалізаційними операціями склали 90000 грн.

Розв'язок

1. Знаходимо прибуток підприємства

$$160000 + 80000 - 90000 = 150000 \text{ грн.}$$

2. Знаходимо податок на прибуток

$$150000 \times 18\% / 100\% = 27000 \text{ грн.}$$

Задача 3

Визначити суму ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету за січень поточного року на основі наведених даних:

1. Реалізовано товарів на суму 3000 грн.
2. Придбано товарів на суму 2400 грн.

Розв'язок

1. Визначимо податковий кредит з ПДВ у податковому періоді:

$$ПК = (2400 \times 20\%) / 120\% = 400 \text{ грн.}$$

2. Податкове зобов'язання з ПДВ у податковому періоді становить:

$$ПЗ = (3000 \times 20\%) / 120\% = 500 \text{ грн.}$$

3. Сума податку на додану вартість, що підлягає сплаті в бюджет за січень поточного року дорівнює:

$$ПДВ = ПЗ - ПК$$

$$\text{Підлягає сплаті до бюджету ПДВ} = 500 - 400 = 100 \text{ грн.}$$

Задача 4

Підприємство закупило продукції за місяць на 50 тис.грн. (з урахуванням ПДВ), а продало в тому ж місяці продукції на 40 тис.грн. (з урахуванням ПДВ). Визначіть стан розрахунків з бюджетом по сплаті ПДВ у звітному місяці.

Розв'язок

3. Визначимо податкове зобов'язання (ПЗ):

$$ПЗ = (40\,000 \times 20\%) / 120\% = 6666,67 \text{ тис. грн.}$$

4. Визначимо податковий кредит (ПК), в даному випадку зворотнім методом

$$ПК = (50\,000 \times 20\%) / 120\% = 8333,33 \text{ тис. грн.}$$

5. Визначимо різницю між ПК та ПЗ:

$$\Sigma \text{ ПДВ}_6 = ПЗ - ПК$$

$$\Sigma \text{ ПДВ}_6 = 6666,67 - 8333,33 = -1666,67 \text{ тис. грн.}$$

Оскільки ПК є більшим від ПЗ, у підприємства «переходить» на наступний місяць податкового кредиту на суму 1666,67 тис.грн.

Задача 5

Підприємство в звітному періоді отримало виручки від реалізації продукції 100 тис.грн. Прямі витрати підприємства склали 60 тис.грн., непрямі – 20 тис.грн. Знайти прибуток, податок на прибуток та чистий дохід.

Розв'язок

1. Знаходимо прибуток підприємства

$$100 - 60 - 20 = 20 \text{ тис.грн.}$$

2. Знаходимо податок на прибуток $20 \times 18\% / 100\% = 3,6$ тис.грн.

3. Знаходимо чистий дохід

$$20 - 3,6 = 16,4 \text{ тис.грн.}$$

6.4 Рекомендована література з дисципліни «Податкова система»

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

2. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

5. Податкова система: навчальний посібник. Чернівці: ЧТЕІ. ДТЕУ, 2022. 324 с.

6. Податкові системи зарубіжних країн : навчальний посібник / В. Л. Андрущенко, Т. В. Тучак. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 210 с.

7. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»

7.1 Перелік запитань з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»

1. Оцінка джерел формування капіталу підприємства.
2. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства.
3. Оцінка фінансової стійкості підприємства.
4. Оцінка ділової активності підприємства.
5. Оцінка прибутковості підприємства.
6. Оцінка ймовірності банкрутства підприємства.
7. Сутність поняття «фінансова безпека».
8. Особливості управління фінансовою безпекою підприємства.
9. Етапи та індикатори фінансової безпеки підприємства.
10. Рівні фінансової безпеки підприємства.

7.2 Орієнтовні відповіді на запитання з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»

1. Оцінка джерел формування капіталу підприємства

Метою аналізу джерел фінансування виступає оцінка фінансового ризику підприємства.

В результаті аналізу структури джерел капіталу необхідно показати, за рахунок якого капіталу функціонує підприємство – власного чи позикового, чи має у собі сформована структура капіталу великий ризик для інвесторів, чи сприятлива вона для ефективного його використання.

Головними завданнями аналізу пасивів підприємства (капіталу, джерел фінансування) є наступні:

- аналіз обсягу і динаміки капіталу підприємства;
- аналіз структури капіталу та її зміни в оцінках до зміни фінансового стану;
- аналіз складу та структурних змін власного і позикового (довгострокового і короткострокового) капіталу;
- оцінка впливу структурних змін джерел фінансування на показники фінансової стійкості та платоспроможності;
- пошук резервів збільшення капіталу, підвищення його віддачі та зміцнення фінансової стійкості підприємства.

2. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства

Ліквідність – це здатність підприємства розраховуватися зі своїми поточними зобов'язаннями перед закордонними контрагентами шляхом перетворення активів на гроші.

Ліквідність підприємства свідчить про наявність грошових коштів для термінового виконання фінансових зобов'язань даного періоду.

Платоспроможність підприємства свідчить про наявність грошових коштів упродовж достатнього періоду часу для вчасного виконання фінансових зобов'язань. Це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання.

При дослідженні поточної платоспроможності порівнюються суми платіжних засобів підприємства зі строковими зобов'язаннями.

3. Оцінка фінансової стійкості підприємства

Фінансова стійкість – це надійно гарантована платоспроможність, рівновага між власними та залученими засобами, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і партнерів, довіра кредиторів і інвесторів та рівень залежності від них, наявність такої величини прибутку, який би забезпечив самофінансування.

Внутрішня стійкість – це такий фінансовий стан підприємства, за якого забезпечується достатньо високий результат його функціонування.

Загальна стійкість – відображає рух грошових потоків, який забезпечує остійне перевищення надходження коштів (доходів) над їх витрачанням (витратами). Умовою загальної стійкості підприємства є його здатність вільно розвиватися в умовах внутрішнього і зовнішнього середовища.

Фінансова стійкість оцінюється системою показників, які можна об'єднати в три основні групи:

- 1) показники рівня використання необоротних активів;
- 2) показники стану оборотних коштів та їх забезпечення джерелами фінансування;
- 3) показники фінансової незалежності підприємства.

4. Оцінка ділової активності підприємства

Ефективність та раціональність оборотних коштів можна визначити за допомогою показників оборотності (обіговості), які характеризують так звану ділову активність підприємства.

Метою даного аналізу є виявлення чинників, які викликають зміни у величині вкладень коштів, а також можливостей вивільнення коштів із зовнішньо-торгівельного обігу.

У фінансовому аспекті ділова активність проявляється передусім у швидкості обороту його засобів. Її аналіз полягає у досліджуванні рівнів і динаміки різнобічних фінансових коефіцієнтів оберненості, які є відносними показниками фінансових результатів діяльності господарюючого суб'єкта.

5. Оцінка прибутковості підприємства

Фінансова стійкість підприємства, з одного боку, є необхідною умовою його сталого функціонування і розвитку, а з іншого боку, відображає ефективність функціонування через його *прибутковість*, яка оцінюється за допомогою системи наступних показників рентабельності:

- рентабельність активів;
- рентабельність оборотних активів;
- рентабельність інвестицій;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність проданої продукції.

Рентабельність – відносний показник, що порівнює одержаний ефект з витратами або ресурсами, використаними для його досягнення.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній аналітичній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість діяльності підприємств. Велике значення при цьому має вибір оціночного показника (прибутку), що використовується в розрахунках. Найчастіше використовується чотири показника: валовий прибуток, операційний прибуток, прибуток до оподаткування, чистий прибуток.

6. Оцінка ймовірності банкрутства підприємства

Банкрутство або неплатоспроможність є категоріями ринкової економіки, що характеризують фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Згідно із Кодексом України з процедур банкрутства (№ 2597-VIII від 18.10.2018) під банкрутством розуміють визнану господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника.

Банкрутство є таких видів:

- примусове, що виникає внаслідок кризи в країні, політичної нестабільності, війни, стихійного лиха, банкрутства боржників;
- фіктивне, що виникає внаслідок зумисного оголошення своєї неплатоспроможності з метою отримання відстрочки погашення своїх зобов'язань або їх списання;
- навмисне, яке створює керівник чи власник спеціально в особистих інтересах або інтересах інших осіб;
- необережне, яке виникає внаслідок неефективної роботи та ризикових операцій;
- технічне, що зумовлюється суттєвою простроченістю дебіторської заборгованості. Величина дебіторської заборгованості перевищує кредиторську, а сума активів значно більша від його фінансових зобов'язань;
- юридичне, яке виникає за неможливості відновити свою платоспроможність.

З метою запобігання банкрутству та визначення симптомів фінансової кризи треба провести економічний аналіз діяльності суб'єкта господарювання за якомога триваліший період часу його фінансування, визначити негативні та позитивні фактори ділової активності, внутрішніх і зовнішніх чинників економічної нестабільності, повноти реалізації економічного потенціалу тощо.

Аналізуючи ймовірності банкрутства, виокремлюють такі групи показників:

- фінансових результатів;
- ефективності використання активів і пасивів підприємства;
- платоспроможності та фінансової стійкості;
- інвестиційної активності;
- організаційно-структурних змін в управлінні підприємством.

7. Сутність поняття «фінансова безпека»

Фінансова безпека як дефініція розглядається:

- з позицій ресурсно-функціонального підходу, фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання відповідних зобов'язань;

- з погляду статистики, фінансова безпека – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і економічне зростання;

- у контексті нормативно-правового регламентування фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами.

Таким чином, з позицій різностороннього підходу фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

8. Особливості управління фінансовою безпекою підприємства

Фінансова безпека досягається шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і власне фінансовій сферах.

Концепція фінансової безпеки має містити пріоритетні цілі і завдання досягнення безпеки, шляхи та методи їх досягнення, які б адекватно відображали роль фінансів у соціально-економічному розвитку держави, її зміст покликаний координувати загальнодержавні дії у сфері забезпечення безпеки на рівні окремих громадян, суб'єктів господарювання, галузей, секторів економіки, а

також на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Без обґрунтованої концепції фінансової безпеки неможливо сподіватись на реалізацію ефективного соціально-економічного розвитку держави.

Стратегія фінансової безпеки має бути орієнтована на розробку і послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів і подолання негативних тенденцій у сфері фінансових відносин. При цьому мають бути визначені найближчі цілі цієї стратегії та механізми їх реалізації. Державна стратегія фінансової безпеки і комплексна державна фінансова політика перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємодії.

9. Етапи та індикатори фінансової безпеки підприємства

Механізм забезпечення фінансової безпеки має реалізовуватися на основі розробки відповідних наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведення адекватної фінансової політики, визначення об'єктів, наявності необхідних інститутів забезпечення безпеки (суб'єктів), визначення та конкретизації інтересів, систематизації загроз, застосування засобів, способів і методів забезпечення безпеки.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори:

- рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);

- характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;

- політичний клімат у країні;

- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти.

10. Рівні фінансової безпеки підприємства

До рівнів фінансової безпеки відносяться:

1. Національний рівень фінансової безпеки – визначається стійкістю фінансової системи країни та забезпечує необхідні фінансові умови для соціально-економічної та фінансової стабільності країни, збереження єдності фінансового простору країни, успішне подолання внутрішніх і зовнішніх загроз країні у фінансовій сфері.

2. Регіональний рівень фінансової безпеки – визначається стійкістю фінансової системи регіону та забезпечує необхідні фінансові умови для соціально-економічної та фінансової стабільності відповідного регіону, збереження єдності фінансового простору регіону, успішне подолання внутрішніх і зовнішніх загроз регіону у фінансовій сфері.

3. Підприємницький (організаційний) рівень фінансової безпеки – визначається стійкістю фінансової системи підприємства та забезпечує спроможність суб'єкта господарювання зберігати фінансову незалежність в умовах конкуренції.

4. Особистісний рівень фінансової безпеки – визначається стійкістю особистісних та сімейних доходів та забезпечує здатність людини (сім'ї) до самостійного повноцінного фінансового забезпечення індивідуального відтворення.

Найвищим рівнем фінансової безпеки виступає міжнародна фінансова безпека, що представляє собою такий стан світових фінансів, за якого кожній державі забезпечується можливість вільно обирати й здійснювати власну стратегію фінансового розвитку без зовнішнього тиску з боку інших країн, а також створюються умови для взаємовигідної співпраці країн в рішенні національних та глобальних фінансових проблем.

7.3 Методичні підходи для розв'язку задач з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»

1. Показники, що характеризують майновий потенціал підприємства:

1.1 Коефіцієнт реальної вартості основних засобів:

$$K_{pvoz} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.1p.1300}. \quad (1.1)$$

Значення цього показника залежить від повноти використання виробничих потужностей підприємства: чим повніше реалізується потужність підприємства, тим нижчим має бути значення даного коефіцієнта.

1.2 Коефіцієнт зносу основних засобів:

$$K_{zoz} = \frac{\Phi.1p.1012}{\Phi.1p.1011}. \quad (1.2)$$

Характеризує ту частку вартості основних засобів, яку списано на витрати виробництва в попередніх періодах. Збільшення коефіцієнта в динаміці є негативною тенденцією. Значення коефіцієнта зносу більше 50 %, вважається не бажаним.

1.3 Коефіцієнт придатності основних засобів:

$$K_{noz} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.1p.1011}. \quad (1.3)$$

Показує, яка частка основних засобів придатна для експлуатації в процесі здійснення господарської діяльності.

1.4 Частка основних засобів в активах:

$$Ч_{оз} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.1p.1300} \times 100\% . \quad (1.4)$$

Свідчить про частку фінансових ресурсів, що інвестовані в основні засоби. Надання інтерпретації результатам аналізу також залежить від сфери, в якій діє підприємство: для торгового бізнесу важливо формувати запаси товарів для забезпечення безперервності роботи, відповідно, частка основних засобів у загальній сумі активів є низькою. Динаміка зменшення частки основних засобів протягом певного періоду є позитивною в умовах стабільного або зростаючого обсягу виробництва та свідчить про підлаштування підприємства під зниження місткості ринку, кризові процеси і т. д. У той же час, така динаміка є негативною в умовах зниження обсягу виробництва та свідчить про неконтрольовану втрату виробничого потенціалу. Збільшення частки основних засобів може розцінюватися як підвищення виробничого потенціалу підприємства.

1.5 Коефіцієнт оновлення основних засобів:

$$K_{ооз} = \frac{\Phi.1p.1011zр4 - p.1011zр3}{\Phi.1p.1011zр4} . \quad (1.5)$$

Вказує на рівень фізичного та морального оновлення основних засобів підприємства. Позитивною тенденцією буде збільшення показника.

1.6 Частка довгострокових фінансових інвестицій в активах:

$$Ч_{дфi} = \frac{\Phi.1p.1030 + p.1035}{\Phi.1p.1300} . \quad (1.6)$$

Вказує на важливість вкладення інвестицій у фінансові активи підприємства (акції, облігації ін.). Висновки щодо доцільності вкладення коштів за цим напрямком слід робити на основі ефективності таких інвестицій. Тобто, збільшення частки довгострокових фінансових інвестицій є позитивним явищем, якщо збільшується сума доходів від фінансових інвестицій, а рентабельність таких дій перевищує рентабельність основної діяльності підприємства.

1.7 Коефіцієнт мобільності активів:

$$K_{ма} = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1095} . \quad (1.7)$$

Вказує на співвідношення оборотних та необоротних активів підприємства. Високе значення мобільності активів характерне для підприємств торгівельної, фінансової сфери, в той час, як у більшості промислових

підприємств частка необоротних активів висока. Якщо результат цього показника збільшується, то це свідчить про можливість підвищувати ліквідність балансу підприємства. Негативним є різка зміна результатів показника.

1.8 Коефіцієнт майна виробничого призначення:

$$K_{мвп} = \frac{\Phi.1p.1000 + p.1010 + p.1101 + p.1102}{p.1300}. \quad (1.8)$$

Характеризує частку засобів виробництва у вартості майна, рекомендоване значення більше 0,5.

1.9 Коефіцієнт постійності:

$$K_n = \frac{\Phi.1p.1095}{\Phi.1p.1300}. \quad (1.9)$$

Низький результат цього показника свідчить про незадовільний виробничий потенціал підприємства.

2. Показники, що характеризують ліквідність та платоспроможність підприємства:

2.1 Коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$K_{ал} = \frac{\Phi.1p.1160 + p.1165}{\Phi.1p.1695 + p.1700}. \quad (2.1)$$

Характеризує, яка частка короткострокових зобов'язань може бути, за необхідності, негайно погашена за рахунок наявних грошових коштів. Рекомендоване значення: 0,2-0,35.

2.2 Коефіцієнт проміжної ліквідності:

$$K_{прл} = \frac{\Phi.1p.1160 + p.1165 + p.(1120 + \dots + 1155)}{\Phi.1p.1695 + p.1700}. \quad (2.2)$$

Засвідчує потенційну здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання при умові отримання від дебіторів всієї суми короткострокової заборгованості. Рекомендоване значення: 0,7-0,8.

2.3 Коефіцієнт поточної ліквідності:

$$K_{пл} = \frac{\Phi.1p.1195 + p.1200}{\Phi.1p.1695 + p.1700}. \quad (2.3)$$

Характеризує достатність оборотних активів підприємства для погашення своїх боргів та показує, скільки грошових одиниць оборотних активів припадає на кожну грошову одиницю поточних зобов'язань. Рекомендоване значення: вище 1.

2.4 Показник покриття:

$$Пп = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1695}. \quad (2.4)$$

Показує обсяг оборотних активів, що припадає на одиницю короткострокових зобов'язань. Рекомендоване значення: вище 1.

3. Показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства:

3.1 Коефіцієнт фінансової незалежності (фінансової автономії):

$$Кфн = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1900}. \quad (3.1)$$

Характеризує частку власного капіталу у загальній вартості авансованого капіталу (джерел фінансування) підприємства. Зростання результату означає підвищення фінансової стійкості підприємства та є позитивним моментом. Рекомендоване значення: вище 0,5.

3.2 Коефіцієнт фінансової залежності:

$$Кфз = \frac{\Phi.1p.1900}{\Phi.1p.1195}. \quad (3.2)$$

Є оберненим до коефіцієнта фінансової автономії. Зростання результату в динаміці свідчить про збільшення частки залучених коштів у фінансуванні підприємства. Якщо його значення знижується до 1, то це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство. Рекомендоване значення: менше 2.

3.3 Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового левериджу):

$$Кфр = \frac{\Phi.1p.(1595+1695+1700)}{\Phi.1p.1495}. \quad (3.3)$$

Характеризує величину залученого капіталу в розрахунку на 1 грн. власного капіталу. Чим вище його значення, тим вищий ризик вкладання капіталу в підприємство. Рекомендоване значення: менше 1.

3.4 Коефіцієнт концентрації позикового капіталу:

$$K_{кпк} = \frac{\Phi.1р.(1595 + 1695 + 1700)}{\Phi.1р.1900}. \quad (3.4)$$

Показує частку залученого майна в активах підприємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів. Зростання цього показника за часом, означає посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, що є негативною тенденцією. Рекомендоване значення: менше 1.

3.5 Коефіцієнт фінансової стабільності:

$$K_{фс} = \frac{\Phi.1р.1495}{\Phi.1р.(1595 + 1695 + 1700)}. \quad (3.5)$$

Характеризує покриття боргів власним капіталом. Рекомендоване значення: вище 1.

3.6 Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел:

$$K_{фнк\delta} = \frac{\Phi.1р.1495}{\Phi.1р.(1595 + 1495)}. \quad (3.6)$$

Показує відсоток власного капіталу в капіталізованих джерелах.

3.7 Коефіцієнт довгострокової заборгованості:

$$K_{\deltaз} = \frac{\Phi.1р.1595}{\Phi.1р.(1595 + 1495)}. \quad (3.7)$$

Характеризує загальну капіталізацію підприємства (суму довгострокових зобов'язань та власного капіталу називають ще загальною капіталізацією підприємства). Показує відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах. Підвищення результату свідчить, з одного боку, про посилення залежності від зовнішніх кредиторів, а з іншого – про ступінь фінансової надійності підприємства та довіри до нього банків та населення.

3.8 Коефіцієнт маневреності власного капіталу:

$$K_{мвк} = \frac{\Phi.1р.(1495 + 1595 - 1095)}{\Phi.1р.1495}. \quad (3.8)$$

Характеризує ступінь мобільності власного капіталу, тобто показує ту частину власного капіталу, яка знаходиться в обігу та використовується для фінансування поточної діяльності. Для забезпечення гнучкості при використанні

власних коштів підприємства, результат коефіцієнта має бути досить високим. Позитивною тенденцією вважається невелике зростання його в динаміці.

3.9 Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами:

$$K_{звк} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)}{\Phi.1p.1195} . \quad (3.9)$$

Характеризує здатність підприємства фінансувати оборотні активи за рахунок власних коштів. Нормативним значенням є 0,1 та вище. Рекомендоване значення: вище 0,1. У випадку нижчого значення, необхідно залучати додаткові кошти для покриття розривів у платіжному календарі.

3.10 Коефіцієнт маневреності робочого капіталу:

$$K_{мрк} = \frac{\Phi.1p.(1101 + 1102 + 1103 + 1104)}{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)} . \quad (3.10)$$

Вказує на частину запасів підприємства, що фінансуються за рахунок власних обігових коштів. Здатність покривати обсяг запасів за рахунок власних коштів, свідчить про хороші перспективи розвитку підприємства, низьку потребу в додатковому залученні позикових коштів та потенційно низький обсяг фінансових витрат. Позитивним є зменшення значення показника.

3.11 Коефіцієнт маневреності власних обігових коштів:

$$K_{мвок} = \frac{\Phi.1p.1165}{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)} . \quad (3.11)$$

Вказує, яка частина власних обігових коштів перебуває у грошовій формі. Високе значення показника, свідчить про здатність швидко відповідати за своїми короткостроковими зобов'язаннями за рахунок власного капіталу.

3.12 Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів:

$$K_{звоз} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)}{\Phi.1p.(1101 + 1102 + 1103 + 1104)} . \quad (3.12)$$

Свідчить про рівень фінансування запасів за рахунок довгострокових джерел фінансових ресурсів. Позитивною динамікою є збільшення показника.

3.13 Коефіцієнт фінансової стійкості:

$$K_{фст} = \frac{\Phi.1p.1495 + p.1595}{\Phi.1p.1900} . \quad (3.13)$$

Дозволяє вказати, яка частина активів фінансується за рахунок довгострокових джерел фінансування – власного капіталу та довгострокових позикових фінансових ресурсів. Високе значення показника, свідчить про низький рівень ризику втрати платоспроможності та хороші перспективи функціонування підприємства. Зокрема, банкрутство в поточному році суб'єкту господарювання не загрожує. Рекомендоване значення: 0,7-0,9.

3.14 Коефіцієнт покриття запасів:

$$K_{nz} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095) + p.(1600 + 1605 + 1615 + 1635)}{\Phi.1p.(1101 + 1102 + 1103 + 1104)}. \quad (3.14)$$

Вказує, на скільки запаси забезпечені нормативними джерелами фінансування запасів. Позитивною динамікою є підвищення значення цього коефіцієнту.

4. Показники, що характеризують ділову активність підприємства:

4.1 Коефіцієнт оборотності активів (трансформації):

$$K_{oa} = \frac{\Phi.2p.2000}{\frac{\Phi.1p.1300_{zр.3} + p.1300_{zр.4}}{2}}. \quad (4.1)$$

Відображає швидкість обороту сукупного капіталу підприємства, тобто показує, скільки разів за аналізований період відбувається повний цикл виробництва й обігу, що приносить відповідний ефект у вигляді прибутку. Зростання оборотності активів оцінюється позитивно, за умови прибуткової діяльності підприємства.

4.2 Коефіцієнт оборотності оборотних активів:

$$K_{oaa} = \frac{\Phi.2p.2000}{\frac{\Phi.1p.1195_{zр.3} + p.1195_{zр.4}}{2}}. \quad (4.2)$$

Характеризує суму доходу, яка отримується з кожної гривні оборотних активів, тобто ефективність використання оборотних ресурсів підприємства.

4.3 Коефіцієнт оборотності запасів:

$$K_{oz} = \frac{\Phi.2.p.2050}{\frac{\Phi.1(p.1100 + p.1110)_{zр.3} + (p.1100 + p.1110)_{zр.4}}{2}}. \quad (4.3)$$

Дає можливість встановити швидкість обороту запасів для забезпечення виконання завдання з продажу готової продукції. Зростання оборотності запасів свідчить про ефективне та економне їх використання.

4.4 Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості:

$$Kодз = \frac{\Phi.2p.2000}{\frac{\Phi.1(p.1120 + p.1155)зр.3 + (p.1120 + p.1155)зр.4}{2}} \cdot \quad (4.4)$$

Показує швидкість обороту дебіторської заборгованості за аналізований період. Зростання цього коефіцієнта, свідчить про поліпшення платіжної дисципліни та (або) скорочення обсягів продажу продукції з відстроченням платежу за строками або за вартістю угод. Проблеми з цим елементом активів можуть свідчити про необхідність запровадження системи контролю дебіторської заборгованості.

4.5 Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості:

$$Kокз = \frac{\Phi.2p.2050}{\frac{\Phi.2p.(1605 - 1650 + 1690 + 1700)зр.3 + p.(1605 - 1650 + 1690 + 1700)зр.4}{2}} \cdot \quad (4.5)$$

Показує, скільки разів виникає заборгованість та сплачується підприємством за період, що аналізується. Зростання цього коефіцієнта може відображати поліпшення платіжної дисципліни у відношеннях з постачальниками, бюджетом та іншими кредиторами чи (або) скорочення закупівель з відстроченням платежу (комерційного кредиту постачальників).

4.6 Тривалість оборотності активів, дні:

$$Тоа = \frac{360днів}{Koa} \cdot \quad (4.6)$$

Характеризує кількість днів, яка необхідна для перетворення оборотних активів у грошову форму.

4.7 Тривалість оборотності оборотних активів, дні:

$$Тооа = \frac{360днів}{Kооа} \cdot \quad (4.7)$$

Характеризує кількість днів, яка необхідна для їх перетворення в грошову форму.

4.8 Тривалість оборотності запасів, дні:

$$T_{Oz} = \frac{360\text{днів}}{K_{Oz}}. \quad (4.8)$$

Показує, як часто обертаються запаси для забезпечення поточного обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

4.9 Тривалість оборотності дебіторської заборгованості, дні:

$$T_{Odz} = \frac{360\text{днів}}{K_{Odz}}. \quad (4.9)$$

Характеризує середній період погашення дебіторської заборгованості, тобто період, протягом якого дебіторська заборгованість перетворюється в грошові кошти; показує, скільки в середньому днів потрібно для отримання оплати за відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги. Позитивно оцінюється зниження середньої тривалості обороту дебіторської заборгованості, і навпаки.

4.10 Тривалість оборотності кредиторської заборгованості, дні:

$$T_{Okz} = \frac{360\text{днів}}{K_{Okz}}. \quad (4.10)$$

Показує розрахункову кількість днів, необхідних, для погашення кредиту, отриманого від постачальників. Якщо, тривалість оборотності кредиторської заборгованості більша тривалості оборотності дебіторської заборгованості, то умови, на яких підприємство отримує поставки значно кращі, ніж умови, які надаються підприємством покупцям, і навпаки.

4.11 Тривалість виробничого циклу, дні:

$$T_{вц} = T_{Oz}. \quad (4.11)$$

Період, протягом якого сировина та матеріали набувають форми готового товару. Позитивним є скорочення результату показника.

4.12 Тривалість операційного циклу, дні:

$$T_{Oц} = T_{Oz} + T_{Odz}. \quad (4.12)$$

Визначає, скільки днів необхідно для виробництва, продажу та оплати продукції підприємства або протягом якого періоду грошові кошти зв'язані у запасах. Кожне підприємство прагне до зменшення значення даного показника.

4.13 Тривалість фінансового циклу, дні:

$$T_{\phi\psi} = T_{o\psi} - T_{okz}. \quad (4.13)$$

Якщо значення додатне, то підприємство відчуває потребу в грошових коштах. Від'ємне значення свідчить, що підприємство має у безкоштовному користуванні чужі гроші.

4.14 Фондовіддача:

$$\Phi_{\psi} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1010}. \quad (4.14)$$

Свідчить про ефективність використання основних засобів. Показник вказує на те, скільки послуг або товарів було надано чи виготовлено із залученням кожної гривні основних засобів. Нормативною тенденцією є висхідна динаміка показника.

4.15 Фондомісткість:

$$\Phi_{\mu} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.2p.2000}. \quad (4.15)$$

Є оберненим показником до фондovіддачі. Позитивною тенденцією є скорочення значень цього показника.

4.16 Коефіцієнт оборотності готової продукції:

$$K_{ogn} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1103}. \quad (4.16)$$

Висока оборотність готової продукції вказує на ефективність збутової політики. Якщо, підприємство здатне реалізувати продукцію протягом короткого періоду часу, то це свідчить про ефективну політику взаємодії із покупцями, що призводить до мінімізації витрат на складування виготовлених товарів. Також висока оборотність може бути ознакою значного попиту на продукцію підприємства. Для цілей підвищення оборотності готової продукції можна, наприклад, укладенням та виконанням зовнішньоекономічного договору для продажу додаткових товарів підприємства зарубіжним клієнтам.

4.17 Коефіцієнт оборотності власного капіталу:

$$K_{ovk} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1495}. \quad (4.17)$$

Вказує на ефективність використання капіталу власників та свідчить про його продуктивність. Значення показника означає суму товарів та послуг (без врахування ПДВ), що було виготовлено та вироблено на заучені кошти акціонерів. Позитивною динамікою є зростання значення коефіцієнту.

4.18 Коефіцієнт захисту власного капіталу:

$$K_{звк} = \frac{\Phi.1p.1410 + p.1415}{\Phi.1p.1495}. \quad (4.18)$$

Демонструє частину власного капіталу, що виконує захисну функцію на підприємстві. Високе значення свідчить про значний резервний фонд та додатково вкладений капітал, що може бути використаним у випадку виникнення непередбачуваних процесів на підприємстві та погіршенні типу фінансової стійкості.

4.19 Коефіцієнт ризику власного капіталу:

$$K_{рвк} = \frac{\Phi.1p.(1495 - 1410 - 1415)}{\Phi.1p.(1410 + 1415)}. \quad (4.19)$$

Є свідченням рівня ризику втрати підприємством суми свого пайового капіталу та накопиченого нерозподіленого прибутку. У випадку відхилення від нормативного значення, знижується довіра до самого підприємства, адже, у випадку виникнення кризових ситуацій існує ризик неповернення коштів кредиторів. У випадку відхилення, доцільно працювати в напрямку збільшення пайового капіталу підприємства. Рекомендоване значення: від 5 і вище.

4.20 Коефіцієнт захисту пайового капіталу:

$$K_{зск} = \frac{\Phi.1p.1415}{\Phi.1p.1495}. \quad (4.20)$$

Вказує на захищеність пайового капіталу у випадку виникнення складних непередбачуваних ситуацій на підприємстві. Якщо значення показника низьке, наприклад дорівнює нулю, то це пряме порушення законодавства. Відповідно до діючого законодавства, коефіцієнт повинен бути не меншим 0,15. Якщо значення показника є нижчим, то рекомендовано протягом наступних років, відповідно до законодавства, кожен рік збільшувати резервний фонд на 5 %.

4.21 Коефіцієнт розвитку підприємства за рахунок самофінансування:

$$K_{рпн} = \frac{\Phi.1p.(1415 + 1420)_{зр.4} - p.(1415 + 1420)_{зр.3}}{\Phi.2p.2350}. \quad (4.21)$$

Здатність підприємства розвиватися за рахунок проведення ефективної діяльності, що приносить значний прибуток. Низьке значення показника свідчить, що більшість прибутку підприємства було виведено з обороту, зокрема, для виплати дивідендів акціонерам.

4.22 Рентабельність власного капіталу, %:

$$P_{вк} = \frac{\Phi.2p.2350}{\frac{\Phi.2.p.2355}{\Phi1.p.1495}} \times 100\% . \quad (4.22)$$

Дозволяє визначити ефективність власного капіталу підприємства, тобто коштів, що належать акціонерам. Зазвичай, високе значення показника є позитивним показником. У свою чергу, низьке значення, свідчить про неефективний рух капіталу на підприємстві, що призводить до зменшення його вартості. Позитивною тенденцією протягом декількох років є висхідна динаміка.

4.23 Оборотність власного капіталу:

$$O_{вк} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1495} . \quad (4.23)$$

Вказує скільки товарів та послуг підприємство змогло виробити на надати клієнтам у поточному році на кожен гривню вкладеного власного капіталу. Постійне підвищення інтенсивності використання власного капіталу є позитивною тенденцією.

4.24 Приріст власного капіталу, тис. грн.:

$$P_{вк} = \Phi.1p.1495_{гр.4} - p.1495_{гр.3} . \quad (4.24)$$

Збільшення суми власного капіталу є одним з ключових цільових показників роботи будь-якого комерційного підприємства. Тому, значний приріст власного капіталу може свідчити про ефективні дії менеджменту, продуману фінансову, комерційну, конкурентну, виробничу політику тощо.

4.25 Вартість власного капіталу (згідно прибуткового підходу):

$$B_{вк} = P_{вк} . \quad (4.25)$$

Прибутковий підхід оцінки вартості капіталу передбачає, що плата за його використання є сума прибутку, яке отримало підприємство. Адже, фактично вартість капіталу, що належить акціонерам, зростає на цю суму. Якщо вартість власного капіталу є високою, то підприємству доцільно залучати альтернативні джерела коштів – позикові.

5. Показники, що характеризують прибутковість підприємства:

5.1 Рентабельність активів (майна, сукупного капіталу), %:

$$P_a = \frac{\Phi.2p.2350}{\Phi.1p.1300} . \quad (5.1)$$

Характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна

гривня, вкладена в активи підприємства. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

5.2 Рентабельність власного капіталу, %:

$$P_{ек} = \frac{\Phi.2p.2350}{\Phi.1p.1495}. \quad (5.2)$$

Чиста рентабельність власного капіталу є головним інвестиційним показником, що характеризує норму прибутку на власний капітал. Такий показник найкраще визначає результативність діяльності підприємства, показуючи, скільки прибутку приносить кожна гривня власного капіталу. Рекомендоване значення: 0,13-0,24.

5.3 Рентабельність продукції, %:

$$P_{пp} = \frac{\Phi.2p.2090}{\Phi.2p.2050}. \quad (5.3)$$

Показує, скільки отримано прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

5.4 Валова рентабельність продажу, %:

$$BP_n = \frac{\Phi.2p.2090}{\Phi.2p.2000}. \quad (5.4)$$

Цей показник визначає рівень, на який підприємство може збільшити операційний прибуток, шляхом зниження адміністративних витрат та витрат на збут. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

5.5 Операційна рентабельність продажу, %:

$$OP_n = \frac{\Phi.2p.2190}{\Phi.2p.2000}. \quad (5.5)$$

Показує рентабельність підприємства після вирахування витрат на виробництво та збут продукції. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

5.6 Чиста рентабельність продажу (коефіцієнт рентабельності діяльності), %:

$$ЧP_n = \frac{\Phi.2p.2350}{\Phi.2p.2000}. \quad (5.6)$$

Показує, скільки чистого прибутку надходить підприємству в кожній гривні від продажу продукції, товарів, робіт, послуг. Даний коефіцієнт характеризує вплив структури капіталу та фінансування підприємства на його рентабельність. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

7.4 Приклади розв'язання задач з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»

Задача 1

На основі даних фінансової звітності підприємства визначити результати та проаналізувати зміни показників абсолютної ліквідності та фінансової стійкості протягом попереднього та звітного років.

Розв'язок:

На основі даних фінансової звітності ПАТ «Тернопільський молокозавод» («Баланс», форма № 1) 2023 р. та нижче наведених формул (1; 2) визначаємо:

1) коефіцієнт абсолютної ліквідності (характеризує, яка частка короткострокових зобов'язань може бути за необхідності негайно погашена за рахунок наявних грошових коштів; рекомендоване значення: 0,2-0,35):

$$K_{ал} = \frac{\Phi.1p.1160 + p.1165}{\Phi.1p.1695 + p.1700}, \quad (1)$$

2) коефіцієнт фінансової стійкості (вказує, яка частина активів фінансується за рахунок довгострокових джерел фінансування – власного капіталу та довгострокових позикових фінансових ресурсів; високе значення показника свідчить про низький рівень ризику втрати платоспроможності та хороші перспективи функціонування підприємства; рекомендоване значення: 0,7-0,9):

$$K_{фст} = \frac{\Phi.1p.1495 + p.1595}{\Phi.1p.1900}, \quad (2)$$

Провівши необхідні розрахунки отримуємо наступні значення показників:

1) коефіцієнт абсолютної ліквідності (2022 р.):

$$K_{ал} = (999 + 43071) / (499631 + 0) = 0,09$$

коефіцієнт абсолютної ліквідності (2023 р.):

$$K_{ал} = (1996 + 26797) / (570614 + 0) = 0,05$$

2) коефіцієнт фінансової стійкості (2022 р.):

$$K_{фст} = (625146 + 149218) / 1273995 = 0,61$$

коефіцієнт фінансової стійкості (2023 р.):

$$K_{фст} = (738338 + 239064) / 1568016 = 0,62$$

Висновки: отримані результати коефіцієнта абсолютної ліквідності свідчать про нестачу власних грошових коштів, необхідних для негайного погашення власних короткострокових зобов'язань, адже, вони є меншими за встановлену норму та дорівнюють 0,09 та 0,05, відповідно, за 2022 та 2023 роки; результати коефіцієнта фінансової стійкості відображають, що протягом 2022-2023 років існує можливий ризик втрати підприємством власної платоспроможності, адже, значення цього показника становлять 0,61 та 0,62, відповідно, тобто знаходяться дещо нижче встановленої норми, проте, мають тенденцію до зростання.

Задача 2

На основі даних фінансової звітності підприємства визначити результати та проаналізувати зміни показників фінансового ризику та фінансової стабільності протягом попереднього та звітних років.

Розв'язок

На основі даних фінансової звітності ПАТ «Тернопільський молокозавод» («Баланс», форма № 1) 2023 р. та нижче наведених формул (1; 2) визначаємо:

1) коефіцієнт фінансового ризику (характеризує величину залученого капіталу в розрахунку на 1 грн. власного капіталу; чим вище його значення, тим вищий ризик вкладання капіталу в підприємство; рекомендоване значення: менше 1):

$$K\phi p = \frac{\Phi.1p.(1595 + 1695 + 1700)}{\Phi.1p.1495}, \quad (1)$$

2) коефіцієнт фінансової стабільності (характеризує покриття боргів власним капіталом; рекомендоване значення: вище 1):

$$K\phi c = \frac{\Phi.1p.1495}{\Phi.1p.(1595 + 1695 + 1700)}, \quad (2)$$

Провівши необхідні розрахунки отримуємо наступні значення показників:

1) коефіцієнт фінансового ризику (2022 р.):

$$K\phi p = (149218 + 499631 + 0) / 625146 = 1,04$$

коефіцієнт фінансового ризику (2023 р.):

$$K\phi p = (259064 + 570614 + 0) / 738338 = 1,12$$

2) коефіцієнт фінансової стабільності (2022 р.):

$$K\phi c = 625146 / (149218 + 499631 + 0) = 0,96$$

коефіцієнт фінансової стабільності (2023 р.):

$$K\phi c = 738338 / (259064 + 570614 + 0) = 0,89$$

Висновки: отримані результати коефіцієнта фінансового ризику протягом 2022-2023 років мають такі значення 1,04 та 1,12, відповідно, що свідчить про наявність можливого ризику щодо вкладання капіталу в дане підприємство; результати коефіцієнта фінансової стабільності дорівнюють 0,96 та 0,89, відповідно, що відображає деяку недостатність суми власного капіталу для покриття власних боргів на даному підприємстві.

Задача 3

На основі даних фінансової звітності підприємства проаналізувати зміни, які відбувалися з результатами чистого доходу підприємства протягом попереднього та звітних років.

Розв'язок

На основі даних фінансової звітності ПАТ «Тернопільський молокозавод» («Баланс», форма № 1; «Звіт про фінансові результати», форма № 2) за 2023 р. та нижче наведених алгоритмів розрахунку визначаємо:

1) сума чистого доходу (Ф.2, р.2000) на підприємстві за 2022 р. (попередній) склала 3526358 тис. грн, за 2023 р. (звітний) – 4038979 тис. грн;

2) на основі визначених даних знаходимо:

- абсолютне відхилення: $A_v = ЧДзр - ЧДпр = 4038979 - 3526358 = 512621$ (тис. грн);

- відносне відхилення:

$B_v = (ЧДзр / ЧДпр) * 100\% - 100\% = (4038979 / 3526358) * 100\% - 100\% = 14,54 \%$.

Висновки: проаналізувавши зміни результатів суми чистого доходу за 2022-2023 роки на даному підприємстві, виявлено позитивну динаміку їх збільшення: за 2023 р. сума чистого доходу підприємства склала 4038979 тис. грн, тобто на 512621 тис. грн (або на 14,54 %) більше, ніж сума чистого доходу 2022 р. (3526358 тис. грн), зростання даного фінансового показника є позитивним явищем для підприємства.

Задача 4

На основі даних фінансової звітності підприємства дослідити зміни загальної суми активів, а також проаналізувати динаміку результатів рентабельності активів протягом попереднього та звітних років.

Розв'язок

На основі даних фінансової звітності ПАТ «Тернопільський молокозавод» («Баланс», форма № 1; «Звіт про фінансові результати», форма № 2) за 2023 р. та нижче наведених алгоритмів розрахунку визначаємо:

1) сума активів на підприємстві складає: за 2022 р. (Ф.1 р.1300) – 1273995 тис. грн; за 2023 р. – 1568016 тис. грн;

2) на основі визначених даних знаходимо:

- абсолютне відхилення: $A_v = A_{зр} - A_{пр} = 1568016 - 1273995 = 294021$ (тис. грн);

- відносне відхилення:

$B_v = (A_{зр} / A_{пр}) * 100\% - 100\% = (1568016 / 1273995) * 100\% - 100\% = 23,08 \%$.

2) рентабельність активів (характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства; позитивним є зростання значення показника):

$$P_a = \frac{\Phi.2р.2350}{\Phi.1р.1300}, \quad (1)$$

За 2022 р. прибуток підприємства (Ф.2 р.2350) складає 181710 тис. грн., за 2023 р. – 113192 тис. грн.

Провівши необхідні розрахунки отримуємо наступні значення показників:

1) рентабельність активів (2022 р.):

$P_a = (181710 / 1273995) * 100\% = 14,26 \%$

рентабельність активів (2023 р.):

$P_a = (113192 / 1568016) * 100\% = 7,22 \%$.

Висновки: проаналізувавши зміни щодо результатів суми активів протягом 2022-2023 років на даному підприємстві, виявлено позитивну динаміку їх збільшення: за 2023 р. сума активів підприємства склала 1568016 тис. грн, тобто

на 294021 тис. грн (або на 23,08 %) більше, ніж сума активів 2022 р. (1273995 тис. грн); результати рентабельності активів протягом 2022-2023 років відображають прибутковість, проте, із негативною тенденцією до спаду: за 2022 р. показник рентабельності активів склав 14,26 % (прибуток дорівнював 181710 тис. грн), за 2023 р. – 7,22 % при розмірі прибутку 113192 тис. грн.

Задача 5

На основі даних фінансової звітності проаналізувати зміни, які відбувалися з результатами заробітної плати працівників підприємства протягом попереднього та звітного років.

Розв'язок

На основі даних фінансової звітності ПАТ «Тернопільський молокозавод» («Звіт про фінансові результати», форма № 2) за 2023 р. та нижче наведених алгоритмів розрахунку визначаємо:

1) сума заробітної плати працівників (Ф.2, р. 2505) на даному підприємстві за 2022 р. (попередній) складає 323663 тис. грн, за 2023 р. (звітний) – 416733 тис. грн;

2) на основі проаналізованих даних визначаємо:

- абсолютне відхилення: $A_v = ЗПзр - ЗПпр = 416733 - 323663 = 93070$ (тис.грн);

- відносне відхилення:

$B_v = (ЗПзр / ЗПпр) * 100\% - 100\% = (416733 / 323663) * 100\% - 100\% = 28,76\%$.

Висновки: проаналізувавши зміни результатів суми заробітної плати працівників протягом 2022-2023 років на даному підприємстві, виявлено позитивну динаміку їх зростання: протягом 2023 р. сума заробітної плати працівників підприємства склала 416733 тис. грн, тобто на 93070 тис. грн (або на 28,76 %) більше, ніж сума заробітної плати працівників 2022 р. (323663 тис. грн). Зростання даного фінансового показника є позитивним явищем для підприємства.

7.5 Рекомендована література з дисципліни «Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»

1. Кодекс України з процедур банкрутства № 2597-VIII від 18.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.

2. Волкова Н.А., Подвальна Н.Е., Семенова К.Д. Економічний аналіз: Навчальний посібник. Одеса, 2020. 240 с.

3. Дропа Я.Б. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 238. URL: <https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dropa-Navchalnyy-posibnyk-2024.pdf>.

4. Єпіфанова І.Ю., Джеджула В.В. Фінансовий аналіз та звітність: електронний практикум комбінованого (локального та мережного) використання. 2-ге вид., доп. Вінниця: ВНТУ, 2022. 144 с.

5. Микитюк В.М., Паламарчук Т.М., Русак О.П. Основи економічного аналізу: Навчально-методичний посібник / за ред. В.М. Микитюка. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

6. Приймак С.В. Фінансовий аналіз. Практикум: Навчальний посібник. Львів, 2021. 264 с.

7. Рекова Н.Ю., Підгора Є.О., Ровенська В.В., Латишева О.В., Гітіс Т.П., Єрфорт І.Ю., Смирнова І.І., Касьянюк С.В. Економічний аналіз: Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Краматорськ: ДДМА, 2021. 200 с.

8. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. Полтава: Видавництво ПП «Астроя», 2020. 434 с.

8. ПЕРЕЛІК ДОДАТКОВИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. Охарактеризуйте поняття «фінансовий стан підприємства».
2. Які показники відображають прибутковість підприємства?
3. Що являє собою ліквідність для підприємства?
4. Які види фінансових ресурсів є на підприємстві?
5. Які фінансові показники діяльності підприємства свідчать про ймовірність настання фінансової кризи?
6. Що являє собою поняття «фінансова безпека підприємства»?
7. Для чого застосовується економічний аналіз діяльності підприємства?
8. Яка основна мета застосування управлінського аналізу?
9. Розкрийте суть поняття «ділова активність підприємства».
10. Пояснити взаємозв'язок між платоспроможністю та кредитоспроможністю підприємства.
11. Фінансові ресурси та їх класифікації.
12. Складові фінансової політики держави.
13. Складові фінансового механізму та їх характеристика.
14. Структура фінансової системи.
15. Організаційно-правова характеристика суб'єктів підприємницької діяльності.
16. Нематеріальні активи: суть, структура.
17. Необхідність та сутність нормування оборотних активів.
18. Показники оцінки фінансового стану підприємства.
19. Податкова політика і податкова система.
20. Класифікація фінансових ринків.
21. Характеристика кредитного характеру банкнотної емісії НБУ.
22. Негативні та позитивні аспекти впливу політики монетаризму на стан економіки країни.
23. Роль міжнародного кредиту для країни-позичальника.
24. Причини та проблеми введення євро країнами-членами Європейського союзу.
25. Способи залучення комерційним банком фінансових ресурсів.
26. Порядок формування статутного капіталу АТ та ТзОВ.
27. Вплив розміщення оборотних коштів на фінансовий стан підприємства.
28. Мирова угода як інструмент судового врегулювання фінансової неспроможності підприємства.
29. Лізинг як спосіб кредитування підприємства.
30. Економічні фактори, що впливають на розмір прибутку.

ДОДАТКИ